

T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KÜRESELLEŞME, YAŞAM BEKLENTİSİ, POLİTİK İSTİKRARSIZLIK VE
TERÖRÜN DIŞ TİCARETE ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ**

Hazırlayan
Hayriye AYDIN CANLI

İktisat Ana Bilim Dalı
İktisat Bilim Dalı
Yüksek Lisans

KARAMAN – 2021

T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KÜRESELLEŞME, YAŞAM BEKLENTİSİ, POLİTİK İSTİKRARSIZLIK VE
TERÖRÜN DIŞ TİCARETE ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ**

Hazırlayan
Hayriye AYDIN CANLI

İktisat Ana Bilim Dalı
İktisat Bilim Dalı
Yüksek Lisans

Danışman
Dr.Öğr.Üyesi Tufan SARITAŞ

KARAMAN – 2021

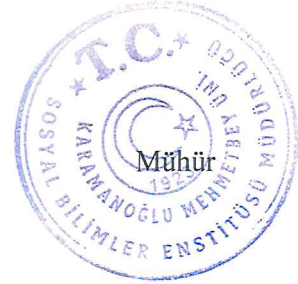
ENSTİTÜ TEZ ONAY FORMU

Doküman No	FR-285
İlk Yayın Tarihi	05.02.2018
Revizyon Tarihi	08.02.2021
Revizyon No	02
Sayfa No	1/1

KÜRESELLEŞME, YAŞAM BEKLENTİSİ, POLİTİK İSTİKRARSIZLIK VE TERÖRÜN DIŞ TİCARETE ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 08 / 06 / 2021

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 20/05/2021 tarih ve 19/378 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Hazırlayan

Kalite Sistem Onayı

ÖNSÖZ

Yüksek öğretime başladığım günden, tezimin bitişine kadar hep beni yüreklendiren, kıymetli bilgilerini asla esirgemeyen aynı zamanda çalışmamın ampirik kısmında ki desteklerinden dolayı saygıdeğer danışman hocam Dr.Öğr.Üyesi Tufan SARITAŞ'a teşekkürlerimi sunarım.

Tüm eğitim hayatım boyunca bana inanmaktan, desteklemekten ve yardımcı olmaktan hiçbir zaman vazgeçemeyen, inancımın azaldığı anlarda yeniden umut aşılayan canım aileme minnetimi sunarım.

Hayriye AYDIN CANLI

ÖZET

Dış ticaret birçok yazına, araştırmaya ve ankete bağımlı veya bağımsız değişken olarak konu olmuş içeriği ve etkileri oldukça geniş bir konudur. Ticaret insanoğlunun varoluşundan hemen sonra tüketim toplumundan üretim toplumuna geçişle fazla üretimin ne yapılacağı sorusu ile başlayıp günümüze uzanmıştır. Yerleşik hayata geçen insanoğlu ile tarım toplumu, makineleşme ve fabrikalaşma ile sanayi toplumu ve nihayetinde teknoloji gelişimi ve yayılımı ile bilgi toplumu çağını yaşamaktayız. Bu geçişlerin en büyük etmeni küreselleşmedir. Özellikle İkinci dünya Savaşı ardından yıkılan ekonomik düzen ve kaybedilen nüfus tekrarının yaşanmaması için ülkeleri birbirine yakınlaştırmış ve birlik olmaya zorlamıştır. Birlik olan ülkeler siyasi ve ekonomik anlaşmalar ile ticaret hacimlerini arttırma hedefi ile büyüme ve kalkınmalarını desteklemişlerdir. Küreselleşmenin yanında dış ticarete etki edebilecek; yaşam beklentisi, terör ve politik istikrarsızlık bu tezin amacını oluşturmaktadır. Bu çalışmada 2002-2017 döneminde OECD ülkelerinde küreselleşme, yaşam beklentisi, politik istikrar ve terörün, dış ticarete etkisi araştırılmıştır. Yöntem olarak araştırmada kullanılan veri tipi, ülkeler boyutunu farklı yıllar itibariyle ele aldığı, bir diğer deyişle panel veri olduğu için panel veri analizi kullanılmıştır. Panel veri analiz yaklaşımlarından da Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi tercih edilmiştir. Çalışma sonucunda küreselleşme artışının ve yaşam beklentisi artışının dış ticareti arttırdığı buna karşılık politik istikrarsızlık ve terör eylemleri azalışının dış ticareti arttırdığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, İthalat, İhracat, Küreselleşme, Yaşam Beklentisi, Ortalama Yaşam Süresi, Terör, Politik İstikrarsızlık.

ABSTRACT

Foreign trade has been the subject of many articles, researches and surveys as dependent or independent variables, and its content and effects is a very wide topic. Trade started with the question of what to do with excess production with the transition from consumer society to production society right after the existence of human beings and reached today. We live in the age of the agricultural society with the settles human beings, the industrial society with mechanization and factory, and ultimately with the development and dissemination of technology. The biggest driver of these transitions is globalization. In particular, the economic order that collapsed after the Second World War and the lost population brought countries closer to each other and forced them to be united. The countries that are the Union have supported their growth and development with the aim of increasing their trade volumes with political and economic agreements. Besides globalization, it can affect foreign trade; life expectancy, terror and political instability constitute the purpose of this thesis. In this study, the effects of globalization, life expectancy, political stability and terrorism on foreign trade in OECD countries in the period of 2002-2017 were investigated. As the method, panel data analysis was used because the type of data used in the study deals with the dimension of countries by different years, in other words, is panel data. Among the panel data analysis approaches the Generalized Least Squares (GLS) method was preferred. As a result of the study, it was observed that the increase in globalization and the increase in life expectancy increased foreign trade, while the decrease in political instability and terrorist acts increased foreign trade.

Keywords: Foreign Trade, Import, Export, Globalization, Life Expectancy, Average Life Time, Terror, Political Instability.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DİŞ TİCARETİN EKONOMİDEKİ YERİ	5
1.1. Dış Ticaret Kavramı	5
1.2. Dış Ticaret Türleri/Çeşitleri	7
1.2.1. İthalat	7
1.2.2. İhracat	9
1.2.3. Transit Ticaret.....	12
1.2.4. Normal Ticaret.....	12
1.2.5. Bağlı-Karşıt Ticaret	13
1.2.6. Sınır Ticareti	13
1.2.7. Serbest Bölge Ticareti	14
1.3. Dış Ticarete Yönelme Nedenleri	14
1.3.1. İş bölümü ve Uzmanlaşma	19
1.3.2. Refahın ve İstihdamın Arttırılması	19

1.3.3. Kaynakların Optimum Kullanımı ve Dağıtımı	19
1.3.4. Yaşam Standartlarının Yükseltilmesi	20
1.4. Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisi	20
1.4.1. İhracat ve Büyüme	26
1.4.2. İthalat ve büyüme	29
1.5. Dış Ticaret ve Küreselleşme	32
1.6. Dış Ticarete Ülkelerin Karşılaştıkları Zorluklar	37

İKİNCİ BÖLÜM

2. KÜRESELLEŞME, YAŞAM BEKLENTİSİ, TERÖR VE EKONOMİ İLİŞKİSİ .41	
2.1. Küreselleşme – Ekonomi İlişkisi	41
2.1.1. Kavram Olarak Küreselleşme	41
2.1.1.1.Küreselleşmenin Tanımı	42
2.1.1.2.Dünyada Küreselleşmenin Gelişimi	44
2.1.2. Küreselleşmenin Boyutları	47
2.1.2.1.Ekonomik Boyut	48
2.1.2.2.Politik Boyut	50
2.1.2.3.Kültürel Boyut	51
2.1.2.4.Teknolojik Boyut	52
2.1.3. Küreselleşmenin Etkileri	53
2.1.3.1.Küreselleşmenin Olumlu Etkileri	54
2.1.3.2.Küreselleşmenin Olumsuz Etkileri	57
2.2. Yaşam Beklentisi – Ekonomi İlişkisi	60
2.3. Politik istikrarsızlık ve Terörizm – Ekonomi İlişkisi	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KÜRESELLEŞME, YAŞAM BEKLENTİSİ, POLİTİK İSTİKRARSIZLIK VE TERÖRÜN DIŞ TİCARETE ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ.....	77
3.1. Literatür.....	77
3.2. Veri ve Yöntem	90
3.3. Analiz Sonuçları	94
SONUÇ	99
KAYNAKÇA	105

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Küreselleşmenin Boyutları.....	53
Tablo 2: Politik İstikrarsızlığın Ekonomik Büyüme Kanallarına Etkisi.....	76
Tablo 3: Değişkenlere İlişkin Bilgiler	91
Tablo 4: Serilere İlişkin Tamamlayıcı İstatistikler	91
Tablo 5: Değişkenlere Ait Presan CIPS Birim Kök Testi Sonuçları	94
Tablo 6: Modellere ilişkin GEKK Tahmin Sonuçları.....	96

GİRİŞ

Dünyamızda ki sirkülasyonun başlangıcını çoğu kaynak, sanayi ya da endüstri devrimi olarak görür. Küreselleşmenin de dış ticaretin de başlangıcı aynı dönemler olarak kabul edilebilir. Ülkelerin kendilerini bulma, devlet olabilme çabaları devam ederken patlak veren İkinci Dünya Savaşı ardından yaşanan büyük buhran nedeni ile kurulmaya çalışılan düzenlerin hepsi yerle bir olmuştur.

Savaşın ardından dünya üzerinde ki birçok ülke bu yıkımı tedavi edebilmek için çeşitli arayışlara girmiş ve nihayetinde çözümü birlik olmakta bulmuşlardır. Ekonomik aktörler de denilen bu birliğe ait kurumlar; Dünya Bankası, IMF ve Dünya Ticaret Örgütü olarak sayılabilir, bu kurumların günümüzde ki aktörü ise çok uluslu şirketler (ÇUŞ) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kurumlar dünya ülkeleri arasında ki eşitsizlikleri gidermek, dünya barışını sağlamak, dünya refahını sağlamak, fakir ülkelere destek kredileri vermek gibi misyonlara sahiptir.

Dış ticaretin resmiyet kazanması 1947 yılında 23 ülke tarafından imzalan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ile olmuştur. Anlaşma 1948 yılından 1994 yılına kadar geçerliliğini korumuş ve belirli ürünler üzerinde ki tarifeleri hafifletmek ve indirimleri uygulamaya başlamak hedeflerini gerçekleştirmiştir. 1994 yılında sonra ise Dünya Ticaret Örgütü adı altında görevine devam etmektedir.

Uluslararası alım ve satım işlemlerinin birleşimi bizi dış ticaret kavramına yönlendirmektedir. Bu işlemler ihracat ve ithalat adı altında gerçekleştirilmekte olup bu iki kalem arasında ki dengeyi bulan ülkeler büyüme ve kalkınma yönünde yükselen ülkelerdir denilebilir. İthalat ile ülkeye teknoloji ve bilgi girişi sağlanırken ihracat ile döviz girdisi sağlanır böylelikle ödemeler bilançosu dengesi rahatlatılmış olur.

Dünya üzerinde ki hiçbir ülke tamamen kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar kaynağa sahip değildir. Kiminde işgücü kiminde sermaye kiminde hammadde kiminde aram kiminde ise teknoloji eksiktir. Eksiklikler ve ihtiyaçlar ya da fazlalıklar için ülkeler dış ticarete gereksinim duymaktadır. Refah ve istihdamı arttırmak, kaynakları optimum kullanıp dağıtımını sağlamak, yaşam standartlarını yükseltmek veya iş bölümü ve uzmanlaşma gibi nedenlerle ve normal, bağlı-karşıt, sınır yahut serbest bölge gibi çeşitlerle ülkeler diğer ülkeler ile dış ticaretlerini gerçekleştirirler.

Küresel köy tabiri ile ifade edilen günümüz küreselleşmesi dış ticaret olanakları içinde birçok çeşitlilik getirmiştir. Önce ulaşım sektöründe ki gelişim sonrasında iletişim çağı sonrasında ise teknolojinin yayılması ile her haneye internet girmiş ve tüketici alışkanlıkları ve ihtiyaçları da bu gelişimler karşısında değişime uğramıştır. Zevk ve tercihlerde ki değişimin bir diğer faktörü ise ülke içi milli gelirdir. Ayrıca tüketimin artık internet sayesinde sanal ortamda gerçekleşebilmesi küreselleşme ile dış ticareti aynı cümle içinde kullanabilmemizi sağlayan en önemli gelişmedir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler serbest piyasa ekonomisinde uluslararası alana entegre olup diğerlerinden farklılaşıp, fiyat üstünlüğü kurabilirler ise rekabet etme şansı yakalayıp dış ticareti ihracat artışı olarak döviz girdisine dönüştürebilirler ise büyüme olasılıkları yüksek olacaktır. Ülkeler dış ticarete büyümek için, dönmek için, çoklu iletişim döngüsünü sağlayabilmek için ya da ekonomiyi koruma fonksiyonu için başvururlar. Çoklu iletişim fonksiyonu; ihracatın büyümeyi tetiklemesi ile başlar büyümenin milli gelir artışına sahip olması ile devam edip milli gelir artışının toplam talep ve refahı arttırması ile döngüsünü tamamlar.

Ekonomik büyüme için ithalata dayalı büyüme stratejisi mi yoksa ihracata dayalı büyüme stratejisi mi kullanılmalı sorusu hala birçok farklı düşünce barındıran sorulardandır. İthalata dayalı bir sistemde ülke teknoloji ve bilgi satın alarak ülke için üretim sistemlerinde iyileştirmeye gidip ihracat üstünlüğü kazanıp büyümeyi sağlayabilir. Aslında her bakış açısı büyümenin dış ticareti dış ticaretin ise büyümeyi tetiklediği olgusuna çıkar.

İnsanların hareket etmeye başladığı yani göç etmeye başladığından beri küreselleşmenin var olduğunu iddia edilmektedir. Tarihinin belirsiz olmasından başlayan süreç başlangıç olarak kabul edilirse, küreselleşmenin farklı boyutları ifade edip etkileyebildiği de göz önünde bulundurulsa literatürde hala net bir tanımı bulunmamasını daha iyi anlamak mümkün olur. Hangi dal ile ilişki kurar ise bağımsız değişken olarak doğrudan ve dolaylı olarak etkilerinden bahsedilebilir.

Küreselleşme çoğunlukla ekonomi tabanlı değerlendirilip analizlere konu olsa da artık bireyle alakalı olan her konuyu küreselleşme algısı içinde yorumlanabildiği için küreselleşmede çeşitli boyutlara bölünmüştür. Dört ana boyutu kapsayan bir ayırım yapılır ise; ekonomik, teknolojik, politik ve kültürel boyutlarda küreselleşme ayrı ayrı değerlendirilebilir. Ekonomik küreselleşme ise kendi arasında tüketimin, ticaretin ve finans piyasasının küreselleşmesi olarak alt başlıklara ayrılıp bölgesel birleşmelere kadar ayrıntılanabilir.

Ülkeler ve bireyler üzerinde ki birçok olumlu etki sayılmıştır lakin ülkeler kimi zaman olumsuz süreçlere de sürüklenmektedir. Gelir dağılımında aşırı farklılıklar yaşanabilir, ekonomik krizleri tetikleyebilir, ulus devlet güvenlik ve yönetim zafiyetlerine yol açabilir yahut sosyal kalkınma üzerinde farklılaşmayı olumsuz yönde tetikleyebilir.

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile yaşam beklentisi birebir ilintilidir. Yaşam beklentisi yüksek olan ülkeler sağlık hizmetleri gelişmiş ülkelerdir. Milli geliri yüksek olan ülkelerde insanların yaşam standartları daha yüksektir ve talepleri de sürekli daha yükseğidir. Yaşam standartlarının iyileşmesi ortalama yaşam süresi ve sağlık artışı olarak ekonomiye geri yansıyacak sağlıklı bireyler daha verimli çalışıp gelir artışını besleyecektir.

Ülkeler arasında ki gelişmişlik düzeyinin yansımalarında biri de yaşam beklentisi üzerindedir. Az gelişmiş ve gelişmiş ülkelerde yaşam beklentisi ve ortalama yaşam süreleri kısa iken gelişmiş ülkelerde bu süre daha yukarılardadır. Gelir ile sağlık talebi arasında ki bağlantının ekonomik büyümeye yansımalarının aşamaları sıra ile değerlendirilecektir.

Terör faaliyetleri dünya üzerinde bitmek bilmeyen bir süreç olarak devam etmektedir. Her ülkeye göre farklı tanıma sahip olan terör, en kısa anlamı ile ülke kurallarına ve hukukuna aykırı tüm hareketler olarak ifade edilebilir. Ülkelerde ki güvenlik sorununa direk etki eden bu tip faaliyetler neticesinde ülke turizmi ilk tehdit yaratan sektördür. Dış geliri azalan ülkelerde ise arz yönlü şokların yaşanma ihtimali artar. Politik istikrarsızlık durumunda ülke prestiji etkilenir ve ülkede ki belirsizlik risk katsayısını arttıracığı için ticaret sahasına yansımaları ve ekonomik büyüme ile arasında ki bağlantıları çalışmanın ilerleyen sayfalarında incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARETİN EKONOMİDEKİ YERİ

1.1. Dış Ticaret Kavramı

Küreselleşmenin dünyamızda ki doğuşunu ikinci dünya savaşı sonrası olarak kabul edersek; dünya barışı için ülkelerin üstün çabası ile düzelmeye çalışan siyasi dengeler, teknolojik gelişmeler, ulaştırma ağındaki genişleme çabası ve ticaretin serbestleşmesi için devreye alınan kurumlar dış ticaret kavramının da dünyada yeniden doğuşu olarak düşünülebilir. Küresel aktörler denilen bu grup, Birleşmiş Milletler Örgütü, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası olarak sıralanabilir. Bu kuruluşların asıl amaçları sosyal, siyasal ve ekonomik düzeni yeniden sağlayıp ülkeleri birbirine yaklaştırmaktır. 1948 yılında yürürlüğe giren Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması, ticaretin dünya çapında serbestleşmesini sağlayan en önemli anlaşmadır (Went, 2001: 27).

Dünya üzerinde ki tüm ülkeler birbirinden farklı imkânlarla ve imkânsızlıklara sahiptir ve genellikle sahip oldukları kaynaklar yetersizdir. Yetersiz kaynak için kaynağı yeterli bir diğer ülkeye satın alma talebi bildirmelerine ithalat işlemi denir. Bir diğer açıdan, kaynağı yeteri kadardan fazla ise diğer ülkelerin satın alma ihtiyacına cevap vermesi de ihracat işlemidir. Bu işlemlerin birden fazla ülkede işlem görmesi ise dış ticaretin en basit anlamıdır. Dış ticaret doktrinde uluslararası ticaret olarak da isimlendirilir ve farklı ülkelerin birbirinden farklı para birimleri ile ilgili ülkelerin kuralları, kanunları ve hükümleri ile düzenlenir. Dolayısı ile oluşum süreçleri ve işleyiş sistemleri oldukça karmaşık bir yapıdadır. Oluşum süreçlerinde ki farklılıklarının sebepleri; döviz kurlarında ki dengesizlikler, yurtiçi ve yurtdışı piyasalardaki gelir düzeyleri, üretim maliyetlerindeki faktörler nedeni ile oluşan farklı fiyatlar, mikro ekonomik seviyedeki faktörler, maliye ve

para politikaları ve uluslararası platformda yaşanan yönelişler olarak sıralanabilir (Yücel, 2006: 47). İlave olarak; nitelikli işgücü eksikliği, arz fazlası ürünler, üretim yetersizliği, maliyet farklılığı, farklılaşmış ve farklılaştırılmış ürün ile üretim yetersizliği ve tüketici tercihleri sayılabilir (Antell ve Harris, 2005: 408)

Alım-satım faaliyetlerinin bütünü olarak tanımlanan ticaret, üretimi tamamlanan mal ve hizmetlerin belirlenen bir bedel karşılığında tüketicilere ulaşımının sağlanmasıdır. Bu alışverişi kurumlar, ülkeler yahut bireyler yapabilir. Ticaret; iç ve dış ticaret olarak sınıflandırılabilir. İç ticaret, belirli bir ülke sınırları içerisinde gerçekleştirilen alım satım işlemidir. Dış ticaret ise alım satım işleminin ülkeler arasında gerçekleştirilmesidir (Yücesan, 2017). En dar anlamı ile bir devletin dış satım ve dış alımlarının hepsini TDK dış ticaret olarak tanımlar. Bazen daha güvenilir ve ucuz bazen daha kaliteli ürünlere sahip olmak için bazen de mal ve hizmetlerin ihtiyacı karşılayamaması sebebi ile diğer ülkelerden ürün alma yoluna girerler. Bu sebeple dış ticaret sadece ekonomiyi değil birçok alanı etkiler (Adıgüzel, 2011: 23).

Üretim kanallarındaki kaynak eksikliklerini gideren aynı zamanda iç piyasada oluşan arz fazlalığına hedef pazar oluşturan, genişleyen piyasa hacmi ile ölçek ekonomilerini ortaya çıkaran en sonunda sahip olunan kaynakların daha verimli ve akılcı kullanılmasını sağlayan hareketlerin bütününe dış ticaret denir. Tüm bu sağladığı alanlara ilave olarak oluşan rekabet ortamı ve sebep olduğu ekonomik canlılık ile ekonomik büyüme ve kalkınmanın en önemli aracıdır. Ülkelerin optimum kaynakları ile uzmanlaşma sağladığı faaliyet kollarında yaptığı ihracat neticesinde elde ettiği döviz ile eksik kalan, elinde olmayan yatırım mallarının edinimi ile dış borçlarının ödenmesi için finansman kaynağı oluşturur. Bilgi ve teknoloji transferlerinin ithalatla birlikte ülkeye girişi sağlanabilir. Dış ticaretin artması yeni yatırım kanalları nihayetinde üretim alanlarının

çoğalmasi ile çalışma alanlarında ve istihdamda artışa neden olur bu artışlar ise gelir sebebi artışı kanalı ile bireylerin yaşam düzeyleri ve kalitelerinde artışa sebep olur böylelikle dış ticaret ülkelerin kalkınma ve refahı ile ekonomik büyümesinde oldukça önemli bir yere sahiptir (Korun, 2019).

1.2. Dış Ticaret Türleri/Çeşitleri

Dünyada ki serbest dolaşımın kolaylığı ile sınırlarının kalkması ile büyük-küçük, zengin-fakir birçok ülke ticari faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu faaliyetler bazen zorunluluktan bazen karşılıklı bağımlılıktan bazen de iktisadi ilişkilerden kaynaklanabilir. Her halükarda nihai amaç refah artışı ile iktisadi kalkınma olgularına erişmektedir (Arslan, 2017: 3-4).

Dış ticaretin, iç ticaret gibi alım satım işlemi olduğunu lakin bu işlemlerin ülkeler arasında olduğu ifade ediliyorsa bu işlemi ithalat ve ihracat olarak iki ana başlığa ayırmak konuyu daha net ifade edecektir.

1.2.1. İthalat

En kısa tanım ile ithalat dış alım anlamına gelmektedir. Ülkelerin kendi üretemediği ve ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri başka bir ülkeden satın alması olarak da tanımlanabilir. İthalat işlemi ise; ülkelerin mevzuatlarına uygun, talep edilen belgeler ile gümrük kapılarında belirlenen vergi ve resimler ödenerek, ülke için mal veya hizmetin girişidir (Melemen, 2016: 477).

İthalatın belirleyici özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz (Gürsoy, 2007: 35);

- Dış alıma başvuru ürünün kamu düzeni ve ahlakı, insan, hayvan ve bitkilerin korunması veya ticari mülkiyetin korunması ile hükümlerin

kapsamında ise o konun ilgili makamından izin alınmalıdır, bu konuların dışında kalan tüm malların ithalatı serbesttir,

- Mevzuata uygun yapılan ithalata mevzu olan mal veya hizmetin fiilen işlem görmesi gerekmektedir,
- İthalat işlemi için belirtilen vergilerin ödenmiş olması gerekir,
- Kambiyo Mevzuatına uygun olarak ithalat bedeli ödenmeli yahut ödeme taahhüdünde bulunulmuş olması gerekmektedir.

İthalat, yapılış şekillerine göre türlere ayrılabilir (Kaya, 2009: 11);

- Mal Karşılığı İthalat: Satıcı tarafından, mal ve hizmetle ilgili dokümanların ithalatçı tarafından teslim alınıp satıcıya ödeme yapmadan mal ve hizmeti gümrükten çekebildiği, bedelinin ise daha sonra anlaşılan şartlarda ödendiği ithalat çeşitidir (Gökgöz ve Şeker, 2014: 24).
- Akreditifli İthalat: Mevzu bahis olan mal veya hizmetin sevkinden önce alıcının, satıcıya banka aracılığı ile sevk belgesinin teslimi karşılığında kredi açtırmasıdır.
- Kredili İthalat: İthalat bedelinin belirli bir süre sonra yapılmasıdır, vadeli ithalatta denir.
- Belge Karşılığı İthalat: İthalat yapılan ülkeden malın çıkış anını veri alan ve çıkış belgesinin bedelinin ödenerek bankadan belge alınması ile gerçekleşir, malın fiziki olarak gelmiş olma şartı aranmaz.
- Geçici Kabullü İthalat: Gümrük kapılarına ulaşan malların, dış ticaret politikalarına konu olmayan, tamamen yahut kısmen gümrük vergilerinden muaf olarak, ülkeye serbest dolaşıma girmeden bir süre gümrük sınırlarında kalmasına denir. Genel olarak amaç malın bir değişikliğe uğramadan yeniden ihraç edilmesidir (Arslan, 2017: 43-45).

- Bedelli İthalat: Gümrük kapılarından geçen mal veya hizmetin bedelinin yine mal veya hizmetle yahut belirli bir bedel ile ödenmesidir (Muhasebe Türk, 2019)
- Bedelsiz İthalat: İthalatın yabancı ülkeden edinilen mal ve hizmet olduğunu hatırlar isek bu işlemin bedelinin yurtiçinde değil de yine yurtdışında yabancı para birimi ile yapılması bedelsiz ithalattır. Yani mal veya hizmetler yurt dışından alınır, ödemesi de yurtdışında yapılır, ülkeden döviz çıkışı olmaz. Fakat yurtdışında tüm işlemlerini tamamlamış gibi görünse de gümrük kapısına geldiğinde vergilere tabi olacaktır (Köksal, 2016: 11-12)

İthalat döviz çıktısına sebep olur iken ihracat ülkeye döviz girdisi sağlar. Dolayısı ile başarılı bir ihracat için mutlaka ithalata ihtiyaç vardır (Melemen, 2016: 477).

1.2.2. İhracat

En kısa tanımı ile ihracat dış satım anlamına gelmektedir. Ülke içinde serbest dolaşımda bulunan, aynı ülkede yetiştirilip üretilen yahut başka ülkelere ara mal şeklinde alınıp işlenip millileştirilip diğer ülkelere mal veya hizmet şeklinde göndermek ya da satmak olarak da tanımlanabilir (Şahin, 2007: 43).

Tespit edilen yabancı pazarlarda ki müşterilere ulaşım nihai malın satışının yapılması yahut ulaştırılması ise bir başka açıdan ihracatın tanımı olabilir (Bakan vd., 2010: 3-5).

Ülkelerin öncelikli amaçlarında arasında yer alan dış ticaret hacimlerinde artış yaratma arzusu ithalat ve ihracatı dengede tutmak ve hatta ihracatı biraz daha yukarıda tutmaktan geçer. İhracat artışı ülkenin kasasında ki dövizini artırır bunun sonucunda bütçeler sağlamlaşır, büyüme potansiyeli artar ve GSMH doğrudan pozitif yönde etkilenir (Özgöker, 2014:108).

İhracatın şekilleri, İhracat Yönetmeliğinde (2006) maddeler halinde açıklanmıştır;

- 1) *İthal Edilmiş Malların İhracatı*: Gümrük mevzuatına uygun gerçekleştirilen ithalatın sonrasında işlenerek ihracat faaliyetinin gerçekleştirildiği durumlardır. Ülkeye gümrük vergileri ile giren ara mal ve hammaddelerin işlenerek nihai ürüne dönüştürülüp satılması olarak özetlenebilir.
- 2) *Kayda Bağlı İhracat*: Ülkelerin ihracata yönelik ürünlerinin yer aldığı listede bulunan malların ihracatıdır. İhracatçılar bu listedeki malların ihracatı için gümrük beyannamesi ile ihracatçı birliklerini başvuruda bulunurlar. Birliğin onay vermesinin ardından bu onay gümrük idaresine otuz gün içerisinde (ülkelere ve malın özelliklerine göre bu süre değişiklik gösterebilmektedir) bildirilmesi ile ihracat gerçekleştirilir (Köksal, 2016: 6).
- 3) *Özellik Arz Etmeyen İhracat*: Kayda bağlı olmaksızın ayrıca ihracatı yasaklayan yahut ön izne bağlı olmayan ürünler arasından yapılan ihracat türüdür. İhracatçı birliklerin onayladığı gümrük beyannamesi ile gümrük idarelerine başvuru ile işlem gerçekleşir (Bağrıaçık, 2003: 214).
- 4) *Takas ve Bağlı Muamele Kapsamında Yapılan İhracat*: Ticaret anlaşmalı ülkeler arasında yapılan ticari faaliyetlerin bedelinin para olarak değil de, hizmet, ürün, teknoloji transferi gibi araç yolu ile yapılmasına takas yolu, ikiden fazla bu işlemi gerçekleştirmeye ise bağlı muamele kapsamında yapılan ihracat denir (Acar, 2012: 59).
- 5) *Geçici İhracat- Hariçte İşleme Rejimi*: Malların ülkelerin gümrük bölgelerinden belirli bir süreye bağlı kalmak kaydı ile yenilenmek, tamir edilmek ve ya ileri safhada işlenmek gibi amaçlar ile ihraç edilmesi veya ülke dışına çıkarılmasıdır

- (Gürsoy, 2010: 20). Bu mallardan bazen vergi alınmaz bazen de kısmi vergi alınarak işleme tabi tutulurlar (İZTO, 1995).
- 6) *Konsinye İhracat*: Mülkiyet devri yapılmadan ürünlerin komisyoncuya ulaştırıldığı durumlarda konsinye işlemi gerçekleşir (Şirinpınar, 2012: 26). Konsinye ürünler bir yıl içinde satılmalı eğer talep edilirse en fazla bir yıl daha izin verilebilir. Satış işlemi İhracatçı birliklerine veya bankalara işlemin faturası ve diğer belgeleri gönderilmesi ile ihracat işlemi bitmiş olur (TİM (a), 2019).
- 7) *Serbest Bölgelere Yapılan İhracat*: Serbest bölgeler, genel olarak herhangi bir ülke sınırları içerisinde tanımlanmış olan coğrafi alanlardır. Serbest bölge, genel olarak sanayi ve ticari faaliyetlere daha geniş olanaklar sağlamak için ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerlerdir. Bu bağlamda yapılan ihracata ilişkin hukuki ve idari düzenlemeler uygulanmaz veya kısmen uygulanır. Bir ülkenin siyasi sınır içerisinde olmakla beraber gümrük hattı dışında sayılır (Bakan, 2007: 30).
- 8) *Bedelsiz İhracat*: Bedel ödemeksizin yurtdışına mal çıkarılması olarak tanılanıp, “Bedelsiz İhracata İlişkin Tebliğ”de yer alan ürünler kapsamında gerçekleştirilir (Ankara Gümrük Müşavirleri Derneği, 2015).
- 9) *Bavul Ticareti*: Ülke dışında ikamet eden, gerçek ya da tüzel kişilerden oluşan ülke vatandaşların yahut turistlerin yanlarında getirdikleri eşyalar bavul ticaretine konu olan işlemlerdir. Ticari faaliyetin yapılış tarzı nedeni ile herhangi bir kanuna bağlı olmadığı için kayıt dışı olarak tabir edilir (Takım, 2015: 218).
- 10) *Ticari Kiralama Yoluyla Yapılacak İhracat*: İhracata konu olan malın belirli bir bedel karşılığında belirli bir süre içinde yurtdışına çıkarılmasıdır. Talep ihracatçı birliklerine, malın tüm özellikleri ve detayları bildirilerek yapılır. İhracat işlemi için verilen süre bir yıldır, en fazla bir yıl daha uzatılabilir. Kiraya mevzu ürün bir yıl

içinde satılır ise ihracatçı birliklerine başvurulmasının ardından kesin satış faturası beraberinde satış bedelinin otuz gün içinde ülke içerisine getirilmesi gerekmektedir (Bakan, 2007: 26-27).

- 11) *Sınır Ticareti Kapsamında Yapılan Ticaret*: İller, sınır komşusu ülkelerden, “Sınır Ticaretinin Düzenlenmesine İlişkin Karar” kapsamında, sınır ticaret faaliyetlerini ihracatın gelişimi adına kullanabilir. Şartı ise şirketlerin o il sınırları içerisinde iki yıl kalmalarıdır ve ilgili makamlar tarafından ihracatı yapılan ürünleri denetlemektedir (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı Raporu, 2015).

1.2.3. Transit Ticaret

Serbest bölge de yahut yurtdışında faaliyet gösteren bir şirketten veya gümrük binalarında yakın bir depodan satın alınan ürünün, transit olarak yurtdışında bulunan serbest bölgedeki şirkete ya da depoya doğrudan doğruya satılması işlemidir (T.C. Merkez Bankası, 2001). Transit ticaret yapmak isteyen kişi ya da kurumlar “Transit Ticaret Formu” düzenleyerek bankalara başvurmalıdır (MEGEP, 2011: 12). Bu işlemde vergi, harç ya da fon tahsil edilmez. İstisnası ise, ticareti yasaklanmış -uluslararası anlaşmalar ile- mallar transit ticarete konu olamaz (Bağırtan, 2018: 42).

1.2.4. Transit Ticaret

Serbest döviz ile ilgili ülkenin kambiyo rejimleri dahilinde yapılan, mevzuatla herhangi bir ayrıcalığa tabi tutulmayan ticarettir (Gürsoy, 2011: 3). Olağanüstü bir durumda olmayan, istisna, ikili anlaşma, imtiyaz veya iskonto gibi haklara sahip olmayan, basit usulde gerçekleştirilen ticarettir (Ketboğa, 2012: 2).

1.2.5. Bağlı-Karşıt Ticaret

Mal veya hizmet satan (ihracatçı) ülkenin mal veya hizmet satın alan (ithalatçı) ülkeden ihracat bedeli adına döviz dışında bir bedel karşılık talep etmesi ile gerçekleşen ticarettir (Ketboğa, 2012: 2).

Bağlı ticaretin, geri satın alım, karşı satın alım ve dengeleme gibi ayrımları vardır. Karşı satın alımda, yabancı şirket yerli şirketten aldığı mallar karşılığında kendisinden de mal almasının garantisini ister (Dölek, 2016: 10). Çoğunlukla ülkeler arası anlaşmalar ile yürütölür ve genellikle taraflardan biri devlet kuruluşu niteliğindedir (Gürsoy, 2011: 3).

Bağlı ticaretin örneklerine genellikle az gelişmiş ülkelerde rastlanır. Bunun sebebi; yeni istihdam alanları yaratıp ihracatın teşvikine katkı sağlamak, yeni ticari ilişkiler kurup finansman sağlamak, sermaye tesisleri kurarak ileti teknoloji hattını oluşturma gibi yararlar sağlamaktır. Sayılan sebepler en üst düzeyde fayda gibi görünse de takas durumunda çok yanlış denkleştirmeye olanak oluşturmama, düşük kaliteli ve pahalı mal ithali, karşılaştırmalı üstünlüğe aykırılık ve bürokrasi gibi dezavantajları da beraberinde getirebilir (Kara, 2005: 64).

1.2.6. Sınır Ticareti

Halkın bölgesel ihtiyaçlarının birbirine komşu ülkeler arasında karşılanmasıdır. Ana sebep lokasyon yakınlığıdır getirdiğı dolaylı etki ise milletler arası paylaşım ve yakınlaşmadır. Yakınlaşan halkların sorunsuz ve huzur içinde yaşaması ise bir diğer dolaylı fayda olarak öngörölabilir (Uzandaç, 2008: 22).

Uluslararası ticaret şekli olmakla birlikte özel düzenlemelere tabi olduğundan dış ticaret içinde istisnai bir uygulama olarak yerini almaktadır (Sayım ve Zengin, 2012: 216).

1.2.7. Serbest Bölge Ticareti

“Serbest Bölgeler Kanunu” dahilinde bölgelerin kapsamı içinde yapılan ithalat ve ihracat işlemleridir. İdari ve fiziki olarak ülke sınırları içinde bulunurlar lakin bölgenin özel olarak belirlenmiş mevkieinde, ülkedeki gümrük, ithalat ve ihracat rejiminden bağımsız faaliyet göstermesi serbest bölgenin niteliğini belirten özellikleridir (Bakan ve Gökmen, 2014: 35).

Serbest bölge üretimlerinin kalkınma noktasında önemli bir yeri vardır. Üretime destek oluşturacak hammadde ihtiyacı için yerli üreticiye başvurulabilir bu sayede ucuz hammadde ile üretilen malların ihracatından döviz sağlanabilir. Döviz sahibi olan yerli üretici ise hammadde üretimini daha uyguna getirip maliyetlerini düşürüp serbest bölgede ki üretimin maliyetine de olumlu yönde etki edebilir. Böylelikle dış pazarda rekabet edebilir duruma gelir, ihracatı artar. Bu ticaret döngüsü çarpan-hızlandıran mekanizmasının bölgeler arasında ki işlevselliğine dikkat çekebilir (Demirtaş, 2016: 46).

1.3. Dış Ticarete Yönelme Nedenleri

Ticaretin oluşabilmesi için iki temel ihtiyaç vardır; ya alıcı ülke talep ettiği malı üretemiyordur yahut arzı talebini karşılamıyordur ya da üretim kapasitesi talep ettiği malı üretmeye yetse dahi ithal etmeyi tercih edebilir (İsmail, 2019).

Ülkelerin üretemedikleri mala talep duymaları gayet anlaşılır ve alışlagelmiş bir durumdur. Lakin üretecek durumu olmasına rağmen ithalata başvurma durumu daha

karmaşık olmasına rağmen günümüzde daha sık rastlanan bir durum konumundadır. İlk bakışta kaynaklar israf ediliyor gibi görünse de dışarıdan ithal edilme durumu için üç çeşit nedenden bahsedilebilir; ilgili ürünün ithal edilmesiyle ülke tür ve çeşitliliğe ulaşım imkânı sağlayabilir, ilgili ürünün teknik özellikleri, kalitesi veya markası daha iyi olabilir yahut ilgili ürün ülkede daha pahalıya üretiliyor olabilir (Sherlock – Reuvid, 2004: 3).

Dünya üzerinde ki bütün ülkelerin sahip olduğu kaynaklar farklıdır, kaynaklar homojen dağılım sergilemediği için dış ticarete ihtiyaç duyulur. Sahip olunan kaynakları optimum düzeyde kullanarak gelirlerini en çoklaştırmak ülkelerin amacıdır. Benzer kaynaklara sahip olan ülkeler ise üretim ve ürün farklılığı ile piyasaya hakim olmak arzusundadır (Krugman ve Obstfeld, 2003: 10).

Ülkelerin kendi üretim faktörü yoğunluklarına göre sektörel bazda uzmanlaşmaları, dış ticaretin belirleyicisidir. Ülkeler sahip oldukları fiziki ve beşeri sermayelerini, teknolojilerini ve alt yapılarını analiz edip maliyet avantajına dönüştürebilecekleri mal ve hizmetlerde uzmanlaşarak ihracatında bulunmalı, üretmediği, kendisi için maliyetin yüksek çıktığı ürünleri ithal etmelidir. Globalleşen Pazar için tek bir ürünle devam etmek büyük risktir örneğin bir çok Ortadoğu ülkesinin tek dayanağı ihracatını yaptığı petroldür, fakat piyasaya rekabetçi bir tedarikçinin girmesi yahut dünyada yaşanacak bir resesyon durumu bu tip ülkelerin ekonomilerinde krize sebep olacaktır. Tek tip ürünün kırılganlığı arttırması çok olası bu sebeple ülkeler pazardaki çeşitliliğini arttırmalıdır (Gonelli, 1993: 14).

Homojen yayılmayan kaynakların başında iklim ve doğal kaynak farklılıkları vardır. Örneğin, kahve, şeker, muz gibi ürünler tropikal bölgelerde tamamen dünyada ki koordinatları sebebi ile üretilip ihraç ediliyorken, mısır, buğday gibi ürünler ılıman

bölgelerin kaynaklarını oluşturduğundan bu bölgelerin ihraç ürünleri arasındadır. Bazı ürünler ise yetişmez zaten vardır; petrol ve maden rezervleri gibi. Tüm bu kaynaklara sahip olmak üretime döndüremedikçe yeterli zenginliğe dönüşmez. Az gelişmiş ülkeler gerekli teknolojik bilgi ve sermayeye sahip olmadığından üretemedikleri malları dışarıdan satın almak durumunda kalırlar. Gelişmiş ülkeler ise ara malları, hammaddeleri ve tarımsal ürünleri satın alır. Ayrıca yine gelişmişlik düzeyine bağlı olan faktör yoğunluğu ve fiyatlarında da bahsedilebilir (Dinler, 2013: 564).

Ülkelerin dış ticaret yapmalarında 2 temel neden barınır (Dinler, 2012: 554-557);

*Otarşı: Her ülkenin dünya üzerinde ki konumuna bağlı olmak üzere farklı üretim hacmine sahiptir. Fazla yahut eksikliği ise dış ticaret aracı olarak kullanırlar.

*Üretimde Yakalanan Fiyat ve Teknolojik Avantajlar: Uzmanlaşmanın getireceği, fiyat avantajı, düşük maliyetli üretim, yüksek kalite ve teknoloji sahipliği ülkeye ya da firmaya rekabet gücü getirecek bu sonuçla elde ki diğer kaynakları da bu verimli alana kaydırmaya karar vereceklerdir. Böylelikle nitelikli ürünün ihracat gücünü ve hacmini arttırıp, ihtiyaç duyduğu diğer ürünleri ithal edip dış ödemeler dengesine katkıda bulunabilir. Tüm bu avantajların kısa dönemli olduğu ve uzun dönemde ölçek ekonomilerinin devreye girmesi ile kaybedildiği de unutulmamalıdır.

Bu iki temel neden dışında sayılan dış ticaretin yapılma nedenleri alt başlık niteliğinde ve şu şekildedir;

- Fiyat Farklılıkları; ülkelerin sahip olduğu ya da olamadığı üretim faktörleri ve üretim olanakları direk malın fiyatına yansımaktadır. Ülkelerin amacının maliyet

minimizasyonu olduğu göz önünde bulundurulursa, maliyetlerin yukarıda olması dış ticaret yapmak için önemli nedenlerden biridir. Özetle ülkeler, üretimlerinde maliyet külfetine sebep olan ürünleri ithal etme yoluna giderler (Karagöl, 2011: 3).

- Mal Farklılaştırması; günümüzde birçok mal aynı ihtiyacı görse de çeşitli içerenlerle farklılaştırması yapılmakta ve farklı alanlara hitap edebilmektedir. Bu farklılaştırmalar; kullanım şekli, pazarlama yöntemi, dayanıklılık, kalite ve markalaşma yolu ile gerçekleştirilip yurt içi ve yurt dışı alıcılara hitap etmektedir (Aygören, 2014: 24).
- Tüketici Tercihleri/Zevk ve Gelir Farklılıkları; gerek piyasada ki farklılaştırılmış mallar gerekse ülke içinde ki gelir düzeyi tüketici grubunun zevk ve tercihleri üzerinde birebir etkilidir ve bu sebep dış ticaret için bir gerekliliktir (Karacan, 2010: 10).
- Yurtiçi Üretim Yetersizliği/Fazlalığı; belirli ürünlerin bazı ülkelerde hiç üretilmemesi yahut üretimin ihtiyacı karşılamaması ya da tam tersi belirli malların üretiminin ulusal talebin çok üzerinde olması nedeni ile ülkeler dış ticaret yapma gereksinimi duyarlar (Seyidoğlu, 1996: 11). Ülke içinde kaynakların etkin kullanılmaması, kaynakların dengesiz dağıtımı, teknoloji düzeyinin ilgili üretim ile örtüşmemesi ya da nitelikli iş gücünün yetersiz olması yurt için üretim yetersizliği sebepleri olarak sayılabilir (Utkulu, 2005: 7).
- Kalifiye İşgücü Yetersizliği; genellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde emek girdisi yüksek sermaye girdisi düşüktür, yatırıma dönüşemeyen emek işlevsizdir. Bu tip ülkelerin üretim sahasında yer almaları eski teknoloji ve bilgi olmaktadır ve bunun için kalifiye işçiye ihtiyaçları azdır, eğer ülke içinde gerekli ihtiyaçların üretimi için işgücü sağlanamaz ise ülkeler dış ticarete yönelirler.

- Ülkeler Arasındaki İş Bölümü ve Uzmanlaşmanın Farklı Olması; ülkeler sahibi olduğu kaynakları verimli kullanıp uzmanlaşma yoluna gider (Akkoyunlu, 1996: 79) ise maliyet avantajını fiyatlarına yansıtıp rekabetçi olabilmektedir lakin sahibi olmadığı hammaddelerin üretiminin maliyet yüksekliği dış ticaret yapma nedenlerinden biri olacaktır.
- Yeni Pazar Bulma Zorunluluğu; Sanayi Devrimi'nin ardından 2.Dünya Savaşı gibi sanayileşmede ki büyük hamleler ile seri üretime geçilmiş ve üretim sonucu elde edilen ürünler ulusal ihtiyaçları karşılamamanın üzerinde kalmıştır. Bu sebeple yeni müşteriler yeni pazarlar bulma zorunluluğu ile dış ticarete gereksinim duyulmuştur. Ulaşım sektöründe ki gelişmeler ile bu gereksinimi sınırlar ötesinde çözmeye teşvik etmiştir (Karagül, 2011: 11).
- Siyasi ve Kültürel Nedenler; siyasi ilişkiler dış ticaretin en önemli nedenlerinden biridir, siyasi ilişkileri iyi olan ülkelerin birbiri arasında ki dış ticaret hacimlerinin yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Bazen ise tam tersi olabilir, dış ticaret zarar görmesin diye siyasi olarak yakın kalmak zorunda da olunabilir (Akkoyunlu, 1996: 80).
- Mal, Fikir ve Hizmet Piyasalarında Küreselleşmeye Gidilmesi; küreselleşmenin ülkeler arasında ki sınırları soyut olarak kaldırması ile ülkelerin birbirine bağılılıkları ve kimi zaman bağımlılıkları da oldukça artmıştır. Özellikle 1980'lerden sonra yabancı sermaye yatırımlarının artışı ile fikir mülkiyetleri ve şirket evlilikleri oranları yükselmiş ve kanuni rahatlıklar elde etmiştir, bu durumlar ise dış ticaretin teşviki için oldukça iyi nedenler arasında yerini almaktadır (Karacan, 2010: 11).

1.3.1. İş bölümü ve Uzmanlaşma

Bazı ülkeler bulundukları coğrafi konum, iklim ve kaynak varlığı bakımından diğer ülkelere daha şanslıdır. Üretim tesislerine bakmaksızın sahip olduğu hammaddeyi iş bölümü adı altında pazarlayıp satabilir ve ürün olarak geri satın alabilir, bu da uzmanlaşma kanadını bir diğer ülke nezdinde arttıran sebeptir. Kuşkusuz ki bu alışverişin kalkınmaya katkısı olumlu yönde seyredecektir.

Ülkeler belirledikleri ürünlerde uzmanlaşmaya giderek o ürün için maliyetlerini en aza indirgeyerek yeni ürünler deneme ve keşfetme imkânı bulur. Kıt olan kaynakların etkin yönetimi ve kullanımı kaynak israfını azaltarak ülkelerin ölçek ekonomilerinden faydalanma fırsatı yakalamalarını sağlar. Üretilen ürünlerin dünya ticaretine açılması ile ihracat ve ithalat piyasasında en uygun satış ve alışların gerçekleşmesi ticaretin seyrini faydalı noktalara getirecektir (Bayat, 2011: 571).

1.3.2. Refahın ve İstihdamın Arttırılması

Ülkelerin üretim gücü sermaye mallarının ithal edilmesi ile artar. Dış ticaretim üretim gücünü arttırmasının etkileri ise; sanayi, tarım ve hizmetler gibi tüm sektörlerde kendini gösterir. Sektörlerde ki üretim artışının yanında iş gücünün sınırsız dolaşımı sayesinde iş olanakları artar istihdam artışı gözlemlenir (İsmail, 2019).

1.3.3. Kaynakların Optimum Kullanımı ve Dağıtım

Üretim kanallarında ki optimumluk sahip olunan kaynakların verimli kullanımı ile başlar. Kaynaklarını verimli kullanan ülkelerin maliyet girdileri azalırken piyasada ki rekabet gücünün artması fiyatlara yansır böylelikle ucuz ürünün sahibi ülke piyasada söz sahibi olabilir.

1.3.4. Yaşam Standartlarının Yükseltilmesi

Üretim kanallarında ki artış ile erişimin artması mal ve hizmetlerin kalitesinde de artış sağlayıp bireylerin yaşam standartlarında ki artışa sebebiyet verebilir. Dış ticaret ile seçme hakkına sahip olan birey kendisi için en iyi ve en kaliteli ürünün arayışına girecektir ve nihayetinde dünya çapında en iyisini bulup tercih edecektir. Diğer firmalar ise daha kaliteli üretim yapıp mallarının tercih edilebilir olması için üretimlerini zorlayacak böylelikle gerçekleşen bu döngü sayesinde yüksek kaliteli mal ve hizmetlerde artış getirecektir (İsmail, 2019).

Belli başlı bu nedenler dışında ülkeler; üretimde sahip olunan fiyat ve teknolojik avantajlar ile otarşi gibi nedenler ile dış ticaretlerini gerçekleştirebilir. Uzmanlaşan ülkelerin üretimlerinde sağladıkları düşük maliyet, teknolojik gelişme ve yüksek kalite ile ürünlerinin niteliğini ve rekabet güçlerini arttırıp avantaj yaratmak için başka sektörlerde girdi yaratabilecek kanalları uzmanlaştıkları sektöre kaydırırlar bu durum üretimde fiyat ve teknolojik avantaj getirir. Otarşi, ülkelerin fiziki, coğrafi ve iklim koşullarının aynı olmaması, doğal kaynakların homojen dağılıma tabi olmaması sebebi ile üretim miktarlarının ve verimliliklerinin farklı olmasıdır (Dinler, 2012: 554-557).

1.4. Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisi

Ekonomistlerin en kült sorusu istikrarlı bir ekonomik kalkınmanın nasıl sağlanıp ekonomik büyüme oranının nasıl arttırılabileceğidir. En basit çözüm yolu ile dış satımı sağlayan ülkelerin ihracat gelirlerinin artışı ile bu oranları yukarı yönde etkileyebilecekleridir (Sezen, 2008: 8).

Ülkelerin başarıya ulaşma ihtimalleri ekonomik kalkınma ve büyüme için ihtiyaç duydukları yatırımları yabancı sermaye ve dış ticaret gelirleri ile finanse

edebilmelerine bağlıdır ancak bu şekilde uluslararası alanda rekabet edebilme gücüne ulaşabilirler. Gelişmekte olan ülkeler uluslararası piyasalara entegre olabildiği ve dünya ekonomisine yön verme ışığına sahip olabildiği ve diğer ülkelerden farklılık gösterebildiği müddetçe serbest piyasa fırsatlarını ülkelerinin kalkınması için kullanabilirler (Sturm vd., 2002: 403).

Ülke ekonomilerinin önemli hedeflerinden birisi de ekonomik büyümenin gerçekleşmesi, gerçekleşenin ise devamlılığının getirilebilmesidir. Gelişmekte olan ülkeler büyüme ve kalkınma için hedef belirler iken gelişimini tamamlamış ülkeler ekonomik açıdan oldukları yeri korumak için hedef belirlerler (Dursun, 2002: 67).

Büyüme üzerindeki tetikleyicilerden bir tanesi de dış ticarettir. Kaynaklarını etkin kullanan ülkeler ihracatlarında artış sağlayıp üretimsel genişlemeyi ve istihdam oranlarında ki iyileşmeyi kendi lehlerinde kullanabilirler. Diğer ülkelerden temin edilecek sermaye malları ile teknolojik gelişmeler ilgili ülkeye kanallı olup iktisadi büyümeyi tetikleyebilir (Husted ve Melvin, 1995: 274).

Ülke ekonomilerinde ki güçlü yeri itibari ile dış ticaretin 4 temel etkisinden bahsetmek mümkündür (Jenicek ve Krepl, 2009: 56);

- Büyüme Fonksiyonu; dış ticaretin ilk adım etkisi üretim artışında gözlemlenirken ardından getireceği rekabet ortamı ve işgücü verimliliğinin artması sonucu büyüme oranında artış beklenir.
- Dönüşüm Fonksiyonu; dışarıdan gelen ticaretin iç piyasalara etkisini yansıtır.
- Çoklu İletişim fonksiyonu; ihracat büyümeyi, büyüme milli geliri, milli gelir toplam talep ve refahı etkileyerek döngüyü tamamlar.

- Ekonomiyi Koruma Fonksiyonu; şirketlerin ve ticaretin dışa açılması ile ülke içinde dar boğazların, tıkanıklıkların oluştuğu dönemlerde üretim ve istihdam kaybını minimize edecektir.

Dış ticaret iktisat biliminin başlangıcından süregelen ilgi odağı olma vasfını kaybetmeyen, üzerine çokça çalışma yapılan birçok model ile açıklanmaya çalışılan konulardan biridir. Bazı iktisatçılar büyümeyi ihracatın etkilediğini bazıları ise ithalatın etkilediğini savunur lakin 1980'lerden sonra dünya üzerinde ağırlık kazanan ihracat ağırlıklı ekonomi politikaları bir seçenek üzerine yoğunlaşıldığını ifade eder şekildedir (Uçan ve Koçak, 2014: 51).

Dış ticareti büyümenin kaynağı olarak gören İhracata Dayalı Büyüme Modellerinin karşısında büyümenin birçok aracından birinin dış ticaret olduğunu ileri süren Modern Büyüme Teorileri vardır. Esas olan büyüme ile dış ticaretin karşılıklı ilişkisidir, her iki olgu birbirlerinden etkilenmektedir (Gül vd., 2013: 3). Daha açık bir ifade ile dış ticaret büyümeyi, büyüme de dış ticareti etkiler. Ekonomi üzerindeki dış ticaretin etki alanı daha çok kalkınma odaklıdır (Seyidoğlu, 2001:586).

İhracat ve ithalat oranlarında ki yükseliş ile yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi ülkelerin dış ticaret aracılığı ile büyüme hızlarını etkilemesinin en açık halidir. İmalat mallarında yaşanacak ihracat artışı ardından dışsalılık ve yayılma etkisi getirerek büyümeye yol açmasına ihracata dayalı büyüme hipotezi denir. İçsel büyüme teorilerine göre bu durum başka şekilde yorumlanmış ve iktisadi büyümenin; firmalara teknoloji, ara mallar ve bilgi erişimi sağlayan ithal mal ve hizmetlere bağlı olduğu ve büyümeyi harekete geçirebileceğini ifade etmişlerdir (Gossel ve Biekpe, 2014: 816).

İhracat işlemi ile elde edilen gelir büyümeye sebep verirken yatırım ve sanayi mallarının ithali için de gerekli ödeneğe sahip olmak ekonomik kalkınma için gerekli olan doneyi oluşturur. Bu çıkarımdan da dış ticaretin, kalkınma ve büyüme üzerinde ki pozitif etkisi yorumlanabilir. İhracat artışı kamu maliyesini de etkileyecek, üretimden kaynaklanan vergi gelirleri artacak bunun halka dönüşü hane gelir artışı olacaktır. Vergi geliri artan devletin hükümet harcamaları artacak topluma eğitim, güvenlik, sağlık olarak hizmet dönüşü olacaktır. Bu artışlar ise kalkınma dediğimiz olguyu getirecektir (Ersungur ve Doru, 2014: 229).

Gelişmekte olan ülkeler büyüme hızlarını ithalat aracılığı ile değiştirebilmektedir. İthalat artışı ile daha önce yurtiçinde olmayan, üretilmeyen ara malların ve yeni teknoloji girişlerinin sağlanmasını kolaylaştırmaktadır yani ithal girdi teknolojik ilerlemeyi de beraberinde getirir. Bu görüş ithalata dayalı büyüme hipotezini savunanlara aittir. Dış ticaretin bir başka getirisi ise yarattığı rekabet ortamı sayesinde araştırma geliştirme harcamalarında ve eğitimde ki kalite artışı olarak ifade edilebilir (Balassa, 1978: 181).

Ülkelerin büyüme sürecinde dışa açıklığın getireceği faydalar şu şekilde sıralanabilir (Mammadov, 2016);

- 1) Rekabet Avantajı: Etkin kapasite kullanımı ve sürdürülebilirliğinin geri dönüşü ülkelerin büyüme performanslarında kendisini gösterir. Küresel boyutta rekabet gücü kazanan firmalar yurtdışı rakipleri ile karşılıklı olma şansı elde ederek verimliliğini arttırma zorunluluğu hisseder bu durum ise kaynak kullanımı optimumluğuna kadar döngüyü tamamlar (Türker, 2007: 87).

- 2) İktisadi Dinamizmin Artması: Küreselleşme ile iletişimin artması ve ekonomik açıklık ülkelerin alışverişlerine, tüketici davranış ve ihtiyaçlarına kadar değişimi yaşatmıştır. Tüm bu değişimler ise iktisadi yapıda değişime sebep olmuştur (Seyidoğlu, 1996: 104).
- 3) Teknoloji Gelişimi: İhracatçılar ülkeye ticaret yolu ile giren teknoloji sebebi ile yabancı alıcılarla ortak bir platformda buluşma imkânı bulur ve yenilikler hakkında bilgi edinme şansı bulurlar. İthalatçılar ise ülkelerinde bulunmayan girdi ve sermaye mallarını satın alma yolu ile tedarik edip üretim sürecine dâhil eder ve kendilerine ait teknolojilerini geliştirme imkânı bulabilirler (Caselli ve Coleman, 2001: 331).
- 4) Ölçek Ekonomilerinden Yararlanma: Piyasaların, küreselleşme ile dünya üzerinde bir bütün olduğu varsayımı altında çoğalan firma sayısı karşısında etkin üretime sahip firmalar için ölçek ekonomisi sisteminin çalışmasını sağlayacaktır. Firma çokluğu rekabetin artışı ve fiyatın düşüşü olarak birbirini tamamlayacak sonuç olarak tüketici refahı artacak ve dış ticarete açılan firmalar kazanca ortak olacaktır (Bayraktutan, 2003: 183).

Ticari serbestleşme, küreselleşmenin şart koştuğu bir politika gibi olmuştur. Doğu Blok'unun yıkılması ve teknolojinin hızla gelişmesi serbest piyasa üzerinde ki gölgeleri aralamış, güven tazelemiş ve dünya üzerinde ki ülkeleri ticari serbestleşme piyasasında birbirine benzer politika uygulamaya mecbur bırakmıştır. Dış ticaret ise nerede ise ticari serbestleşmenin öznesi haline gelmiştir. Dış ticaretin ilk sebeplerinden biri olan yeryüzünde ki kaynakların homojen dağılmaması ile başlayan süreç bugün geldiği noktada karmaşık, az müdahaleci ve fazlaca serbest politikalar ile devam etmektedir (Chirstiansen vd., 2009: 4).

İkinci Dünya Savaşının nerede ise tüm dünya ülke ekonomilerini etkileyen yıkımı sonrası kalkınma olgusu zorunlu ihtiyaç haline gelmiştir. Kalkınma ise literatürde görüş çokluğu ile sanayileşme ile birebir ilgili olduğu görülmektedir. Bu tespitten hareket ile dünyada ki tüm ülkeler sanayileşme hızını dış ticaret ise arttırmaya çalışmışlardır. Bu çaba neticesinde ise bazı ülkeler ithalata dayalı strateji izleyip kalkınmalarını dışa kapalı olarak sağlamaya çalışır iken bazı ülkeler ise ihracata dayalı stratejileri tercih etmişlerdir (Özçelik, 2012: 1).

Ekonomik büyüme ve kalkınma birbirini tamamlayan iki ayrı güç ve amaçtır. Bu amaçları görev edinebilmek için iki ayrı strateji tercihi vardır: İhracat veya ithal ikamesine dayanan stratejiler. Bu tercihlerden herhangi birini seçen ülkenin, büyüme için hangi aracı kullanacağını belirlemesi önemlidir. Eğer ülke tercihi ihracata dayalı strateji ise ithal ikamesi konumunda üretilecek mal ve hizmetleri, uluslararası platformda satışını sağlayarak ülkeye döviz girişi ve yabancı para rezervi arttırma maçıdır. Eğer ülke tercihi ithal ikameci strateji ise mal ve hizmetlerinin üretimini ithalata hazırlamak için altyapı oluşturmalıdır. Esasen bu iki stratejinin tercih edilebilir olması ve rakip görünmesi anlamsızdır çünkü birbirini tamamlayan iki olgudur. Fakat uygulamada bu uyum görülmemektedir (Korkmaz ve Aydın, 2015: 49).

Talep unsurunu klasik makro iktisadi düşünce sistemine dahil eden ve karşılıklı talep kanunu ile dış ticaretin teknolojiyi getireceğini ifade eden J.S. Mill, gelen teknoloji ile ihraç malları üretim maliyetinin düşeceğini, üretimin ve verimliliğin doğru orantılı olarak artacağını ifade etmiştir. Karşılıklı talep kanunu kapsamında ilgili ülke ithal malları daha ucuza temin edecek bu ise dış ticaretini arttırıp büyümeye olumlu katkılarda bulunacaktır (Mill, 1848: 595-600).

1.4.1. İhracat ve Büyüme

İhracat ve ekonomik büyüme arasında ki ilişki literatürü, tartışması ve modeli çok olan konulardan biridir. Kalkınma perspektifinde ihracat yönlü büyüme, ekonomi perspektifinde büyüme üzerindeki ihracatın etkisi olarak değerlendirilir bu teze yönelik de gelişimini tamamlamış ülkelerin ekonomi tabanında ihracat paylarının yüksek olduğundan bahsedilebilir. İhracata dönük kalkınma stratejisinin amacı ihracat yönlü büyümedir ve bu durum dışa açıklık yahut serbest ticaret ile aynı anlama açılmaktadır. İlgili ülkelerin küreselleşme entegresine dâhil olabilmek için dış ticaretlerinin önünde ki çeşitli engelleri ortadan kaldırıp serbest ekonomiye geçerken iç piyasasında ki bozuklukları tamir etmesi ihracat yönlü büyüme olarak tanımlanabilir (Motinga, 2001: 3)

İhracata yönelik kalkınma stratejisi; ihracat ve ithalat önünde ki tüm engelleri kaldırmaya dönük, ithalat işleminin ihracat odaklı yapılması için teşvik gördüğü, ihracat ve ithalatın liberalleştiği ve teşviklerin ihracatın her aşamasında kendisini göstermesi olarak ifade edilir (Melemen, 2016: 71-72).

İhracat gelirleri, ihracata dayalı büyüme stratejisinin doğrudan etkisi olarak sayılır. İhracattaki artış döviz gelirlerini arttıracaktır. Dış ticaretin serbest görünümü ithalata yansıyacak ihracat gelirlerinin artışı ile ithalat giderleri de düşecek böylelikle büyüme sağlanacaktır lakin dış ödemeler dengesi için doğrudan artış yaşanır demek uygun olmayacaktır (Seyidoğlu, 2013: 544).

Serbest ticaret koşullarında ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu alanlarda üretim yapmalarını öngören ihracata dayalı strateji, ülke içinde ki tüm piyasaların gelişimini değil belli başlı sektörel dağılıma işaret etmektedir. Hükümet politikaları karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan alanlar için ticaret rejimini uluslararası alanda olacak

şekilde düzenlemeli, kaynak tahsisinin iç talep ile değil uluslararası talep ile belirlenmesinin önünü açmalıdır (Kazgan, 1988: 32-38).

Ekonomik büyüme ve ihracat arasındaki güçlü ilişki, geleneksel ekonomik büyüme teorisinin yapıtaşını oluşturup birçok yazına konu olması Klasik ve Neo-Klasik İktisat Okullarından başlayan bir süreçtir. Teoriye göre; verimlilik artışına yol açan uluslararası ticaret aynı zamanda ihracat ürünleri üretiminde uzmanlaşmaya kapı aralamaktadır. Uzmanlaşmanın getirisi ise ihracat sektörlerindeki bireyselden genele beceri artışı olacağı öngörülmektedir (Gharte, 1993: 1145).

İhracat ve ekonomik büyüme ikilisi arasında kuvvetli ilişkiye dair etkiler şu şekilde sıralanabilir (Şimşek, 2003: 2);

*Dış ticaretin pozitif etkisi olan verimliliği veri kabul eder isek teknoloji girdisi de dolaylı etki olacaktır, teknolojinin elde edilmesi ve yayılımı ekonomik büyümeyi getirecektir.

*İhracatın en belirgin etkisi de rekabeti arttırmasıdır. Uluslararası platformda rakip firmalar ile karşılıklı gelmek kaynak tahsisi ve teknik bilgi ihtiyacını arttıracak, yönetim ve girişimciliğin artmasına ihtiyaç duyacaktır. Tüm bu artışların verdiği güven yani teknolojinin yayılımının etkilediği dışsallık etkileri ekonomide ki genel verimliliğe yansiyacak, yeni teknik becerileri de beraberinde getirip fiyat mekanizmasının oluşumuna önayak olacaktır.

*İhracat döviz getirir. Dış ödemeler dengesi üzerinde ki döviz girdisini dengeler. Böylelikle mal ve hizmet ithalatının artışına katkıda bulunmuş olur. Ayrıca artan ihracat ile ülkede olmayan sermaye malları ile çeşitli girdiler iç piyasa da üretim şansı bulur ve yine ithalat artışına katkı sağlar dolaylı olarak büyümeyi arttırır.

*Ekonomik ölçekte üretime imkân veren ihracat sayesinde iç pazarı dar olan ülkeler kendini gösterme imkânı bulur.

*Rekabet artışının getirdiği avantajlardan yararlanmak da ihracatın pozitif etkisidir. Hem içeride hem dışarıda çeşitli fırsatları doğurur. İşgücü maliyetlerinin düşmesi ile fiyatlar düşer, fiyatları düşürebilen iç piyasa aktörleri dış piyasada talep edilir duruma gelir bu döngü ile karşılıklı üstünlüklerden yararlanma, yeni yatırımlar ve uzmanlaşma fırsat dönüşü olarak gelir.

Ülkeler yurtdışından ithal edeceği ürünleri ithal ikameci sistem ile kendileri üretmekte ve üretim yoğunluğunun zaman içinde genişlemesi ile ilgili ürünleri ihraç etmeye başlayarak otomatik olarak ihracata yönelik sanayileşmeye geçmiş olur (Seyidoğlu, 2003: 590).

Her verimli kullanılmayan kaynak gibi ihracat gelirleri her zaman pozitif etki yaratmayabilir. İhracat gelirlerinde doğabilecek istikrarsız gidişatın sebep olabileceği problemleri aşabilmek için ihraç pazarlarında mal ve hizmet çeşitliliğine gidilmelidir. Çeşitlenen ihracat, ihracatçının ve ülkenin elini güçlendirecek sürdürülebilir ekonomik politikalar için güçlü bir girdi olacaktır (Değer, 2010: 80).

İhracat artışının dışsal etki yaratması en önemli unsurdur çünkü ihracat piyasası kendi dışındaki sektörlerden daha üretkendir ve kendi dışında ki sektörlerin üretkenliğini de arttırır döngü sonunda ise ekonomik büyüme beklenir. Yani ihracatın sebep olduğu dışsalılık ile üretkenlik ve üretim artışı beklenir. Büyüme üzerinde ki yoğun ilişkisi olan ihracat hakkında ki incelemelerin çoğu büyüme ile daha çok ilgilenmekte zorunda olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından ortaya konmuştur. Teorik olarak incelenen büyüme ile ihracat ilişkisi; sektörlerin belirli kısmında ki ihracat artışının çeşitli

kanallardan toplam geliri arttırıcı etkisi ile uygulamalı iktisat alanını da etkisi altına almıştır (Yapraklı, 2007: 99-100).

Satın alma gücü birçok göstergenin değişkeni iken ekonomik büyümenin belirleyicilerinden biridir. R. Nurkse; gelişmekte olan ülkeler için ihracat ve ithalatın yani dış ticaretin “Büyümenin Motoru” işlevi gördüğünü çünkü ihracatın büyümeyi hızlandırılan bir etken olduğunu öne sürer (Seyidoğlu, 2009: 513).

1.4.2. İthalat ve Büyüme

Sürekli devam eden yüksek bir büyüme hızı var ise ve mili gelirde azalma olmuyorsa bu durumda ithalata dayalı büyümeden bahsedilebilir (Yıldız ve Berber, 2011: 166).

İthalat talep fonksiyonu yani ithalat taleplerini uluslararası ekonomi alanındaki araştırmalara konu olmuştur. İthalat, döviz kuru yönetimi, dış ticaret dengesi gibi makro ölçekli politikalara yön vermekte iken, ithalat talebi kalkınmayı desteklerken, uluslararası ticaretin planlanması ve yönetimi, dış ticaretin planlanması ve yönetilmesi için dış ticaret politikasının oluşturulması ise ithalat tahminin gerekleridir (Senhadji, 1998: 236).

Ülkelerin dışa açılma kararı ve uygulamaları sonrasında beklenen amaç kalkınma ve büyüme hızlarının artması ve istikrarıdır bu amaca erişmek içinde ithalat ülkelerin başvurduğu önemli araçlardan biridir. Bu sebeple ithalatı belirleyen faktörlerin analizinin iyi yapılması gerekmektedir. Bu faktörler (Özcan ve Göl, 2018: 119);

- Döviz kuru, ulusal paranın diğer ulus parası karşısında ki değeridir. Dolayısı ile uluslararası platformda görelî fiyatlar arasında ki ilişkiyi kurma noktasında önemli bir değişkendir. Kurdaki değişimlerin etkisi dış ticaret konu olan mal ve hizmet ticaretinin fiyatlarına ve piyasasına yansiyarak

küresel ölçekte değişim yaratma gücüne sahiptir (Berksoy, 1994: 27). Mal ve hizmetlerin ithalini sağlayabilmek için yabancı satıcılara ödenmesi gereken tutar, döviz talebini ifade eder. Döviz kuru artışı döviz talebini düşürür yani aralarında ters orantı vardır. Kurdaki yükselme, ithal malların fiyatlarını yükseltir ve borçlu vatandaşın ülke dışındaki alıcısında daha fazla ulusal para ödemesini gerektirir. Fiyatı yükselen mallara yönelik talebin düşmesi ile döviz talebi de düşer. Kurun düşmesi durumunda ise ithal mallar ülke içinde ucuzlar ve ithalat hacmini yükseltir (Karluk, 2009: 531-532).

- Ülkelerin gelir seviyesi, milli gelir artışı üretim ve tüketimi etkileyerek dolaylı olarak ithalatın artışına da sebep olacaktır. Tüketimi, kişi ve kurumların yaptığı harcamaların bir kısmının yabancı mal ve hizmetlere yönelik olması olarak etkilerken, üretimi, üretimin gerçekleşmesi için gerekli olan hammadde, ara mal ve yatırım malları talebi ile ithalata yönelmesi aracılığı ile etkileyecektir. Yani üretim artışı ithalat hacmini de arttıracaktır.(Krugman vd., 2012: 425).
- İthal mallara yönelik ilgi, dış ticaretin oluşabilmesi için iki ülke arasında ki zevk ve tercihlerin birbirine benzemesi Tercihlerde Benzerlik Teorisi olarak bilinir. Dolayısı ile ticaret hacmi ve yapısı denilen kavramda ki işleme mekanizması tüketicilerin zevk ve tercihlerinden etkilenir. Gelir düzeyi sabit olan ülkelerdeki vatandaşların yerli malın dışındaki mallara yönelik talebinin düşük olması ve zamanla gelirle doğru orantılı olarak ithal mallara yönelik tercihlerinin değişmesi ile ithalat artacaktır. Bu önerme ise ithal mallara yönelik ilginin dış ticaretin belirleyicilerinden biri olduğunu doğrular (Yurdakul, 2014, 59).

- Dış ticaretin liberalleşmesi ve engellenmesi, korumacılığın tam tersini işaret eden sistem serbest dış ticaret politikasıdır ve ihracata dayalı sanayileşme stratejisi ile bütündür. İhracat için gerekli üretim ve üretilmiş malların dolaşımı için teşvik tedbirlerini barındıran ekonomi politikasıdır. Ülkelerin diğer ülkeler karşısında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu malların serbest dış ticaret koşullarında üretimini destekler (Yurdakul, 2014: 57). Küresel pazarda üretim ve ihracat payının arttırılması ile genel ihracat içindeki sanayi ürünlerinin payını arttırmak serbest dış ticaret politikasının ana amaçlarıdır. İhracatın özendirilmesi ve artışı için teşvik kapsamına alınan durumlar, ithal girdilerden gümrük vergisi alınmaması, vergi iadesi, ucuz kredi ve döviz tahsisi olarak sayılabilir. Bu koşullar altında ki ihracattan döviz rezervlerini arttırıp ithalat giderlerini rahatlatması beklenir (Ekinci, 1997: 67). Korumacılık ise üretimini dünya ülkelerine göre göreceli daha pahalı yapan yerli üreticileri yabancı ürünlerin rekabet alanından sakınmak için ithal malların fiyatlarını ülke içinde tarifeler aracılığı ile yükseltmektir. Bu tarifeler, kotalar, damping uygulamaları, tarife dışı engeller, ithalat lisanları olarak uygulanır ve ülke içi piyasalarda ithalat kısıtlamalarına neden olan politika olarak işleyiş alanı bulurlar. Korumacılığın nedenleri çeşitlidir, bazen meslek gruplarını korumak olarak karşımıza çıkarken bazen kalkınma, güvenlik gibi gerekçeler ile karşımıza çıkarlar (Çiftçi, 2001: 22).
- Ekonomik bütünleşme (Yurdakul, 2014: 58), hareketleri, serbest ticaret bölgeler, tercihli ticaret anlaşması, tam ekonomik birlik ve ortak pazarlar olarak sıralanabilir. Bu hareketler küreselleşen dünyaya uyum sağlamak için

geliştirilen yöntemlerdir. Dış ticareti en çok ilgilendiren gümrük birliği kapsamında ülkelerin ekonomik bütünleşmeye yol almaları ile nispi fiyatlar değişecek sonucunda tüketim, üretim ve dış ticaret yapısı yönünü dünyaya dönecektir (Yanar, 2011: 6).

İhracat ve ekonomik büyüme arasında kurulan bağın yanında ithalatın da ekonomik büyümeye katkısı göz ardı edilmemelidir. Bu noktada ithalata dayalı büyümeden bahsedilebilir. Ekonomik performansı hızlandıran etken, ithalat, gelişmekte olan ülkelerin ihracat sektöründe kullandıkları üretim faktörlerini sağlamaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelere, gelişmiş ülkelere aktarılan teknoloji transferi ekonomik büyümenin en bilişsel kaynağıdır. İçsel büyüme modelleri de, ithalatın ülke içi firmalara teknoloji ve bilgi aktarımı sağlamasından ötürü uzun dönemli büyüme için bir koridor oluşturduğundan bahseder (Awokuse, 2008: 162).

Mal ve hizmet ticaretinin önündeki engellerin kaldırılması ticari serbestleşme olarak tanımlanmaktadır. Ticari serbestlik ise ticari açıklık kavramı ile ölçülmektedir. Ticari açıklık ise ithalat ve ihracat değerleri toplamının gayri safi yurtiçi hasılaya bölünmesi ile bulunur (Soların ve Shahbaz, 2015: 835-845).

1.5. Dış Ticaret ve Küreselleşme

Küreselleşme dünya üzerinde ki sınırların soyut olarak ortadan kalkması olarak düşünülür ise ekonomik serbestleşme de aynı süreç içerisinde başladığı varsayılabilir. Ticaret denilen olgu dünya üzerinde ki her olaydan etkilenen hassas bir yapıya sahip olduğu için bazen serbestleşme bazen kısıtlama uygulamalarının görüldüğü dalgalanmalar yaşamış bu ise iki farklı görüşte birbirine zıt görüşleri savunan kitleler oluşturmuştur.

20.yüzyıl ve sonrasında ise ticari politikaların seyri büsbütün değişmiş bu da uluslararası ticaret yansımasıdır (Köse ve Gültekin, 2019: 140).

Küreselleşmeyi dünya üzerinde bu kadar hızlı yayan en büyük etmenin iletişim sektöründe ki teknolojik ataklar olduğu görüş birliği bulmuş bir teoridir. Bir ikinci sebep gerekir ise rahatça bunun serbest dış ticaret algısının ülkeler nezdinde kabul edilmesi olarak görülebilir (Levin, 1993: 56).

Dış ticaret günümüzde ülkeler arasındaki ekonomik ilişkileri belirleyen en önemli faktördür bu aşamaya ise mal ve hizmet miktarı, dolaşımı ve nihayetinde ticaretinde meydana gelen artışın, ülkelerin birbirine ihtiyaçlarına yansıyor ve ekonomilerini yakınlaştırması ile gelinmiştir (Tunçsiper ve Rençber 2017: 620).

Ekonomi alanında kalkan sınırlar karşısında ülkeler bu duruma hızla adapte olmaya çalışmışlardır. Bu çaba ise dış ticareti her gün biraz daha geliştirmektedir. 21. Yüzyılda dış ticaret hacminde ki artış geliştirmekte olan ülkeleri umutlandırmış ve dış ticaret alanında varlıklarını gösterip büyümelerini arttırabilmek için ihracata yönelik politikalar uygulamaya önem vermişlerdir çünkü büyümenin ilk tetikleyicisi ülke içinde ki döviz girdisidir. Büyüme üzerinde dış ticaretin etkisi artık yadsınamaz bir gerçektir lakin dış ticaretin hangi kolu ile büyümenin sağlanacağı hala araştırma konularının sorusudur; ülkeler büyümek için ithalata mı önem vermeli yoksa ihracata mı?. Bu sorunun cevabı ülke ekonomisinin içinde bulunduğu duruma, ülkelerin yapısına ve politika zamanına göre değişiklik göstermektedir (Öztürk ve Özel, 2018: 368).

Dünya ülkeleri arasında ki ticaretin ivmesine yön veren araçlardan ulaştırma ve bilişim sektörlerinde yaşanan teknolojik ataklar unutulmamalıdır. İnternetin ulaşmadığı birey, hane ve kurumun kalmaması ile sanal ticaret hızlı bir şekilde gelişmiş ve ticareti

olduğundan daha da kolaylaştırmıştır. Böylelikle sanal ticaretin hacminde de büyük artışlar yaşanmıştır (Akpınar, 2017: 17).

Küresel finans ve küresel üretim ekonomik küreselleşmenin iki farklı boyutunu oluşturmaktadır. Küreselleşme henüz kendini göstermemişken mal ve hizmetlerin üretim faktörleri ile ilişki kurup üretilmesi iktisat politikaları aracılığı ile yönlendirilmekte ve milli finans sistemleri ile yönetilmekte idi. Küreselleşmenin ekonomi ayağına sıra geldiğinde ise artık üretim süreçleri farklı lokasyonlara yayılmış girdi maliyet sistemi benimsemiş ve milli finans yönetiminden hızlıca uzaklaşmış olduğu görülmektedir (Dalyanoğulları, 2007: 12).

Küreselleşmenin bir süreç olarak değerlendirildiği varsayılır ise, emek ve sermaye dolaşımının artışının dış ticarete yansması ile mal ve hizmet kullanımının, üretimin ve dağıtımın bütünleşmesi küreselleşmenin tanımına dahil olabilir (Özel, 2011: 92).

Küreselleşmeyi 3 ana devinime ayırıp zaman sırasına koymak mümkündür; İlk Sanayi Devriminden 1. Dünya Savaşı arasında ki zaman dilimi ticaretin küreselleşmesini, 2. Dünya Savaşı2ndan 1970 yılları arasında ki zaman dilimi, üretimin küreselleşmesi, 1970 yıllarından günümüze kadar olan zaman dilimi içerisine ise sermayenin küreselleşmesi gözü ile bakılır (Öztekin ve Erataş, 2009).

Ülkeler arasında ki ticari faaliyetler, küreselleşmenin ekonomik yönünün getirdiği en önemli aşamalardan biridir (DPT, 2000: 22). Küreselleşmeyi üç ayrı boyutla değerlendirmek bakış açısını rahatlatacaktır; mali küreselleşme, üretimin küreselleşmesi ve ticari küreselleşme (O'loughlin vd., 2004: 156-157).

Küreselleşmenin üretim kolunun birçok faaliyeti Çok Uluslu Şirketler tarafından yürütülmektedir. Kısaca Çok Uluslu Şirketler, ülkeler arasında ki maliyet

farklılığından yararlanmaya çalışan bu sayede en uygun en verimli en kaliteli ürünleri daha az fiyata çeşitli ülkeler üretmeyi sağlayan global organizasyon yapılarıdır. Bu tip firmalar çeşitli ülkelerde şubeler yolu ile faaliyet göstermekte ve satışları, pazarlamaları işgüçleri dahil toplam varlıklarının %20sini merkez dışında yürüten firmalardır (Baker, 2013: 37).

Mali alandaki küreselleşmeyi hızlandıran faktörlerden biri de uluslararası aktörlerin ülkeler arasında ki ayrımları gidermek için uyguladıkları politika ve edindikleri amaç olmuştur. Ekonomik yönden zorda kalan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler finansman ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına bir nevi finansal serbestleşmeyi benimsemek zorunda kalmışlar. Üretim finansmanı her zaman olumlu bir seyir halinde ilerlememiş borç krizlerini de beraberinde getirmiştir (Yılmaz, 2012: 5).

Serbest Ticaret Teorisi küreselleşmenin ekonomik boyutunun temelini, iki yarar üzerinde oluşturmuştur: Karşılaştırmalı üstünlükler ile gelen uzmanlaşma ve uzun vadede kalkınma ve ekonomik büyümeye sağladığı katkı. İşgücü verimliliği ve iş yapma becerileri gibi konularda ki ilerleme karşılaştırmalı üstünlüklerin getirisi olarak ülkelere uzmanlaşma imkânı vermektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin dışa açılması ile birlikte, teknolojik ilerleme ve yenilikler üretime yansiyacak, bilgi yayılacak ve yabancı yatırımların önü açılacak bu gelişmeler nihayetinde ekonomik büyümeye yansiyacaktır. Tüm bu dönüşümü savunan liberal iktisatçılar küreselleşmenin ticari boyutuna şekil vermektedir (O'Brien ve Williams, 2007: 143). Ülkelerin ticaretinin küreselleşme derecesi ilgili ülkenin dış ticaretinin Gayrisafi Yurtiçi Hasılasına bölünmesi ile hesaplanır (Dorman, 2000: 46).

Kaynak verimliliğinde ki artış dış ticaretin beklenen ilk olumlu sonucu niteliğindedir (Chang vd., 2009:33). Bu verimliliğe ulaşma aşamalarını ise şöyle özetlemek mümkündür (Tupy, 2005:2);

- Dış ticaret, ülkeler arasında ki farklılıkları azaltıp mal ve hizmetlerin değerini eşitlemek bir iyi bir şanstır,
- Karşılaştırmalı üstünlükler yolu ile ülkelerin yeteneklerini arttırıp uzmanlaşmasına imkân vererek mal ve hizmetlerinde yoğunlaşma imkanı verir,
- Nihayetinde üretimde yöntemini belirleyen ülkeler tüketicilere daha avantajlı hizmet sağlar duruma gelir.

Küreselleşmenin etkilerinin hissedildiği 20. Yüzyılda, dış ticareti nasıl ve ne aşamalar ile etkilediğini şu başlıklar dâhilinde değerlendirilebilir (Karluk, 2003: 3-4, DPT, 2000: 26);

- “Gümrük tarife indirimleri,
- Karşılıklı üstünlükler ve uzmanlaşma
- Ortaya çıkan yeni alışkanlıklar,
- Uluslararası monopoller, korsanlıklar, taşımacılık ve iletişim maliyetlerinde ki düşmeler ve savaşlar,
- Toplumsal ve kültürel tercihler,
- Ödeme kolaylıklar ve bankacılık sisteminin gelişmesi
- Diğer ekonomik faaliyetler.”

Uluslararası sermaye akışları, tarifeleri ve ticaretin önünde ki engelleri azaltmak, sınırlar ötesi mal ve hizmet hareketlerini sağlamak, teknolojiyi yaymak ve sınır öteki bilgilere ulaşmak ekonomik küreselleşmeyi oluşturan temellerdir. Ekonomik küreselleşmeyi ise uluslararası yatırım, uluslararası finans ve uluslararası ticaret olmak üzer üç alt başlığa ayırmak mümkündür. Ekonomik küreselleşme derken bireylerin, mal ve hizmetlerin, bilginin, sermayenin, teknolojinin sınır ötesi serbest dolaşımı ve bu etkenlerin

uluslararası ekonomilerde yarattığı etki kastedilir. Ekonomik küreselleşme, dünya ekonomisi piyasasına entegrenin derinleşmesi, ekonomik bağımlılığın artması ve iktisadi açıklığın arttırılması ile birebir ilgi bir süreçtir (Nayyar, 2000: 4-5).

Doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde etki olan ekonomik küreselleşme bir diğer yandan portföy yatırımlarının da gelişmesine katkıda bulunarak finansal gelişmeyi destekleyerek ekonomik canlanmayı sağlar. Serbest dış ticaret amacı ile uluslararası ticaret için azaltılan vergiler, tarife oranlarının düşürülmesi gibi avantajlar ülkeleri birbirine iyice yaklaştırmış ve bir şekilde iktisadi işlem maliyetleri bile düşmüştür. Dışa açılan ülkeler yeni kaynaklarla yüzleşecek ve yeni istihdam alanlarını keşfedecek ve ekonomik büyümelerine katkı sağlayabileceklerdir. Sınırların gevşemesi ile sosyal küreselleşme algısı altında turizm sektörü de gelişecek ülkeye turist ile giren döviz bütçe açığı sıkıntılarını rahatlatacaktır. Sosyal küreselleşmeyi sadece turizm olarak düşünmemek gerek, sürekli ifade edilen bilginin yayılımı ile insanlar kendi becerilerini, fikirlerini ileri taşıyabilme ve bunları sahada uygulama fırsatı ile kurumlarda iyileştirme ve üretim yöntemlerinde dikey artış yaşanıp vasıflı birey kategorisinde ki çoğalma ile etkin bir üretim faktörü oluşacaktır (Subasat, 2003: 51).

1.6. Dış Ticarete Ülkelerin Karşılaştıkları Zorluklar

Dış ticaretin getirileri nerede ise tüm çalışmaların en çok veri topladığı konulardır lakin dış ticaret yaparken ülkeler sorunlarla da karşılaşmaktadır. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gerek yöntem eksikliği gerek güçsüzlükleri sebebi ile karşılaşabilecekleri zorluklar şu şekildedir:

- a) *Üretim Maliyetleri:* Uluslararası alanda rekabet etmeye çalışan firmalar piyasada yer edininp devam edebilmek için fiyatlarını düşürme yönünde baskılara maruz

- kalabilirler. Bu sebeple bu firmaların ilk önceliği fiyat kalite politikalarını ve yöntemlerini belirlemek olmalıdır (Krause, 1965: 573-579).
- b) *Teknoloji ve Ar-Ge*: hem ulusal hem uluslararası piyasalarda üretim hattı ile birlikte tüketicinin bir parçası olmak adına rekabet avantajına katılmak ve bu avantajı sürekli kılmak isteyen firmalar, fiyatlarını düşürmek zorunda kalıyorken kaliteyi korumak adına teknoloji ve Ar-Ge faaliyetlerini de geliştirmek zorundadır (Krugman, 1999: 51).
- c) *Dil Sorunu ve Kalifiye Eleman*: uluslararası pazarlarda ürün satışı noktasında iletişim için dil olmazsa olmaz şartlardan biridir. Pazar girişi, ambalajlama, ürün talimatları, markalama ve garanti bilgisinin yanında dağıtım kanalları ile de kurulması gereken iletişim için ihracat alanında çok iyi derecede yabancı dile sahip personel ihtiyacı doğacaktır. Aksi durumda karşılaşılan zorluklar eksiklikleri gidermede zayıf kalır ve başarısız bir piyasa öyküsü yazılmış olur (Mete, 2013: 18).
- d) *Çevre*: Küreselleşmenin sadece bir kazanç alanı olmadığını bulunduğu saha içinde sürdürülebilir bir gelecek adına çevre politikalarını da benimsiyor olması nerede ise tüm dünyanın ortak kanaatidir. Bilgi yayılımı ile bilinçlenme zamanına kadar kirlenen çevre bu noktadan sonra daha kaliteli kullanılmalı ve saha içinde ki firmalar çevreyi kirletmemek adına gerekli önlemleri almalıdırlar (Schoenbaum, 1992: 700).
- e) *Standardizasyon*: Ürün nitelikleri, kalitelerini ve özelliklerini tanımlayan listeye standart denir. Genellikle ürün yarımalarında kullanılır ve uyulmak zorunda olunan sınırlar belirtilir. Daha biçimsel olarak belirtmek gerekirse; büyüklük, ağırlık, olgunluk, dayanıklılık vb. özelliklerin üretim hattından çıkan bütün ürünler için

aynı olmasıdır. Bu şartları küçük ve orta ölçekli firmaların yaratabilmesi oldukça zordur (Mete, 2013: 20).

- f) *Hükümet Uygulamaları ve İthalat Kotaları:* 3.Dünya ülkeleri ve gelişmekte olan ülkeler diye tabir edilen ekonomik istikrarsızlığın yanında politik istikrarsızlık yaşayan ülkelerde üretim şartları ve ihracat alanları da ülke içinde ki istikrarsızlıktan etkilenebilir. Diğer bir açıdan ise gelişmiş ülkelerde daha sık görülen ithalat kotaları, ülke içinde ki standardı ve üreticiyi korumak adına, dışarıdan gelen mal ve hizmetlere uygulaması güç standartlar yükleyerek ithalatını belirli bir seviyede tutmayı hedefler (Krause, 1965: 105).
- g) *Kalite:* Küresel pazarda bulunan işletmelerin başarılı olup kendilerini ilerletebilmeleri ve bunu istikrarlı duruma getirmek için en az asgari düzeyde kalite güvence sistemine sahip olup bunu geliştirmesi gerekmektedir. Bunun için geleneksel yapıdan çıkıp modern üretim ve kalite sistemlerinin ilgili işletmelerde hakim olması gerekir. Yeniçağ dediğimiz günümüzde, birçok ülke kendi piyasa kalitesi için dışarıdan gelecek mal ve hizmetlerden çeşitli kalite belgeleri talep etmektedir (Grossman vd, 2019: 1-2).
- h) *Kültür:* Dünya üzerinde ne kadar ülke var ise o kadar kültür vardır denebilir hatta aynı ülke içerisinde de birçok kültürün olduğunu da hesaba dâhil edilirse kültür, sayı ifade edilmez bir duruma getirebilir. Milletler yaşayış biçimleri, alışkanlıkları ve zevkleri doğrultusunda tüketimde bulunmaktadır bu sebeple uluslararası pazarda bulunan işletmeler bu şartları da gözetir ise başarılı olabilir (Acheson ve Maule, 2006: 1141).
- i) *Güvenlik:* Dış ticaretin çerçevesinde yer alan güvenlik faktörü aslında tüm ticarete yön veren bir faktördür. Ürün sevkiyatında gösterilen özen ve titizlik aynı zamanda

ülke prestijleri içinde oldukça önemlidir. Ürünlerin güvenilir olduğuna dair ortak bir gösterge mallar sorunsuz bir şekilde alınıp satılabilir. Bu gösterge CE kodu ile simgelenir. Simge; 1989 yılında AB ülkeleri arasında ki ürünlerin serbest dolaşımı için resmiyet kazanmış ve bu işareti taşımayan ürünlerin üretimi ve satışı yasaklanmıştır (Fraser ve Kachingwe, 2003: 57-66).

j) *Rakipler ve Rekabetin Şiddeti*: Pazarlar her zaman atıl bir şekilde firmaların girişini beklemez. Firmalar mevcut güçlü pazarlara girebilmek için kendi ölçeklerinde daha iyisini ortaya koymalıdır. Çünkü pazarda mevcut rakipler müşterilen en iyi fiyatını ve kalitesini belirlemiş durumdadır. Yeni firmalar öncelikle mevcut firmaları analiz etmeli ve başarı adımlarını kendilerine uygulamalıdır. Başarı nedenleri olarak; maliyet avantajı, fiyat avantajı, satış ve dağıtımda üstünlük, üstün ürün veya servis kalitesi yahut üretim yerinin pazara mesafe avantajı sayılabilir (Lipsey vd., 1989: 144-149).

k) *Taşıma, Depolama ve Dağıtım*: Uluslararası pazarlara açılmak isteyen firmalar Pazar araştırması ve fizibilitesini yaparken mutlaka taşıma olanakları ve maliyetlerini de göz önünde bulundurmalıdırlar. Coğrafi açıdan bazı ülkelere ulaşım çok zordur bazıları ise oldukça uzak bu tip durumlar malın fiyatını arttırıp rekabet şansını azaltan faktörler arasındadır (Cassing, 1978: 535-538).

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME, YAŞAM BEKLENTİSİ, TERÖR VE EKONOMİ İLİŞKİSİ

2.1. Küreselleşme – Ekonomi İlişkisi

2.1.1 Kavram Olarak Küreselleşme

Küreselleşme kavramı termoloji dilinde her alanda kullanılan, kullanıldığı cümleyi tamamlayan lakin kesin bir tanımı olmayan bir kavramdır tam da bu sebeple Hasan Tağraf (2002) küreselleşmeye ait birçok tanım olduğunu ve bunun sebebinin de bilim adamlarının küreselleşme konusunda ortak bir fikir birliğine ulaşamamış olmasındır sözü ile destekler.

Ülke ekonomilerinin günümüzde birbirine çeşitli uçlardan bağılıkları gözlemlenmektedir bu durum ülke ekonomilerini; hizmet, gelir ve istihdam düzeyini, hayat standardını ve endüstri sektörünü etkileşim alanına almaktadır. Bu durum ise ülkelerin ekonomi politikaların birbirinden bağımsız olamayacağını ifade eder (Carbaugh, 2005: 2-3).

“Küreselleşme iki yanı keskin bir kılıçtır: Bir yanda ekonomik büyümenin artışını, yeni teknolojilerin yayılmasını ve fakir zengin ülkelerdeki hayat standartlarının yükseltilmesini ifade ederken; öbür yanda milli egemenliği zayıflatan, yerel kültür ve gelenekleri törpüleyen, ekonomik ve sosyal istikrarı tehdit eden dinamikleri güçlendirmektedir.” (Robert J. Samuelson).

Küreselleşme, nerede ise her bilim dalının temel süjesi olup bir cümle yahut bir görüş yahut bir neden ile açıklamanın mümkün olmadığı, genel, evrensel, global, çoğalan, dinamik, hem karmaşık hem bütünleşik, sosyolojik, ekonomik, politik her kavramı barındıran çoğul bir kelimedir.

2.1.1.1 Küreselleşmenin Tanımı

Küreselleşmeyi etkileşim ve iletişim karşılıklılık kapsamında yerel gruplar, toplumlar ve ulusların sınırlarının genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanması öte yandan ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda ki değişimin dünyayı genişlettiği kadar küçültmesidir diye tanımlayan DPT (2000)'ye ek olarak, Fırat Bayar (2008: 23) küreselleşmenin karşılıklı bağımlılık faktörüne de değinmiş ve evrensel-yerel çerçeveden bakıldığında hızla yayılım sergilediği, yayılımların her yeni durağında ise kendi kavramına yeni anlamlar kattığını ifade etmiştir.

Küreselleşmeyi tanımlamak için OECD üç basamaklı bir içeren oluşturur; (Bağçe, 1999: 9):

- “1) Ulus aşırı şirketler gibi güçlü yeni aktörlerin sahneye girişi
- 2) Bilgisayar teknolojisinin iletişim ve enformasyon alanındaki hızlı yayılımı
- 3) Çoğu ülkede regülasyon politikalarının benimsenmesidir.”

Dünya ekseninde ki <bütün> olma sürecinde, temel dinamikleri Neo-Liberal ideolojik çekme ve teknolojik itme ile küçülen evren ve daralan zamanla birlikte siyasette, ekonomide, teknolojiye, kültürel ideolojide yaşanan karşılıklı bağımlılığın ve bütünleşmenin artmasıdır (Adıgüzel, 2011: 340).

Yusuf Pustu (2006) ise küreselleşme sürecini tanımlarken mikro ifadeler kullanmış; hammaddenin, mal ve hizmetlerin ve bilginin uluslararası artan dolaşımı ile paylaşımına açılmasının farklı bir kulvarda gelişen iletişim ve teknoloji ağının bu dolaşımı yönlendirdiği süreçle birlikte yönetsel, siyasal, ekonomik ve toplumsal dönüşüme yol açması olarak ifade etmiştir.

Küreselleşmenin işletme segmentindeki aktörü çok uluslu şirketlerdir, şirketlerin kendi pazarlama politikaları ve yöntemlerini belirlemeleri ile küresel tüketiciye sunulacak küresel ürünü küresel rekabet ortamında en çok kazanan olarak kalmak küresel gayeleridir. Pazarların küreselleşmesi ise çokuluslu işletmelerin talep yönünün, fiyatın, zevk ve tercihlerin kendiliğinden artan bir seyirle global hale dönüşmesidir. Arz yönünden ise artan mal ve hizmet talebinin standart kanala girmesi ve sektörel rekabet ağının ölçeğinin netleşmesidir (Usiner,1993: 169).

Şaylan (1997:14), küreselleşmeyi tanımlayan iki trendden bahsedip; evrensel düzeyde küreselleşmenin ekonomik faaliyetleri entegre eden bir kavram olduğunu ve bu kavrama ait öte tarafta yeni bir düşünce sistemi oluştuğunu, toplumların yeni entegre sisteme ekonomik zihniyetle bir araya gelmesi ve siyasi toplumların ayrılmasının iki ayrı ve bütünleşik trend olduğunu ifade eder.

Ekonomide ki küreselleşmenin ayrı bulunan ve parçalardan bütünü oluşturan parçaların birbirine yaklaşması ve tamamlanması onu kendine has bir ivmeye çevirir ve bu ivme her gün biraz daha devlet kontrolünden ayrılır, devletin egemenlik alanlarını zayıflatır (Jacques, 2003: 10).

Dünyanın şeklen yuvarlak bir küreden küreselleşmeye ulaşmasını; milletlerin birleşmesi ve bütünleşmesi sonucunda mekân zaman sorununun ötesine vardığını bu şekilde de tek bir mekândan tek bir dünyadan bahsediyor olmamız küreselleşmenin bir diğer tanımıdır. Yurt dışında şirket-fabrika satın almak yahut kurmak, teknik bilginin alışverişe konu olması, tahvil, bono veya hisse senedi gibi finansal varlıklarla, mal ve hizmet ticaretinin sınır dışı dolaşımının serbestliği ise küreselleşmenin olumlu anlamıdır (Harford, 2008: 241).

2.1.1.2 Dünyada Küreselleşmenin Gelişimi

Küreselleşmenin tam olarak ne şekilde ortaya çıktığı bilinmemekle birlikte küreselleşmeyi bugün serbest dolaşım ile tanımlayabiliyorsak insanların göç etmeye başladıkları zamanı veri almak mümkündür.

Yaygın olan tarihsel gelişim ise üç evreden oluşmaktadır, 19. Yüzyılın sonu - 1914, 1914-1950 ve 1950 sonrası olarak tarihlendirebiliriz. İlk evreyi Birinci Dünya Savaşı öncesi olarak da tanımlasak da olur, bu dönemde uluslararası ticaretin önünde ki engeller yok denecek kadar az, tarife oranları düşük, insanların serbest dolaşımları ve ulaşım maliyetleri de bir o kadar makul idi. Birinci dünya savaşına kadar küreselleşmenin önünde hiçbir engel bulunmamaktaydı (Bayar 2008: 26).

1914-1950 arası dönem Birinci Dünya Savaşının başlaması ile İkinci Dünya Savaşı'nın bitişini temsil etmektedir. Savaş sonrası ise kaynağı ABD borsa yıkılışı olan büyük buhran 1929'da başlar fakat etkisi tüm dünya ülkelerine 1930'ların sonunda yayılmıştır. 50 milyon insanın işsiz kaldığı, dünya toplam üretiminin %42 ve ticaretinde %65 oranında azaldığı tespit edilmiştir. (https://tr.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCy%C3%BCk_Buhran). Kriz kendini toparlamadan II. Dünya Savaşının patlak vermiş ve bu dönem bir önceki dönemde biriken küreselleşme dinamiklerini ve evrensel entegrasyon gelişimini ciddi anlamda geriye taşımıştır. İktisadi bakışta korumacılık ekseninde kısıtlayıcı tarifeler, siyasi bakış da ise milliyetçiliğin aşırılığı altında her ülke kendi içine çekilmiştir.

1950 sonrası dönem diye tabir edilen dönemin asıl patlama yılı 1980 sonrasıdır. İkinci Dünya Savaşı ardından ülkelerin bir araya gelip korunma amaçlı anlaşmalar imzalaması ile birlikte evrensel entegrasyon başlar bu yolla siyasi küreselleşmenin kapısı

açılır 1980'lere gelindiğinde yeni muhafazakar anlayışın İngiltere'de Thatcher ve ABD'de Reagan'ın iktidara gelmesi sürecin önemli bir gelişmesidir, 1990 yıllarına gelindiğinde küreselleşme yayılımı tüm Dünya'yı kaplamıştır (Aktel, 2003: 6). Dolaşım anlayışmaları ekonomik açıdan küresel üretim süreçlerini tetiklemiş, sermaye akımları ve ticaret hacmi en yüksek seviyelere ulaşmıştır (Bayar,2008: 26-27). 1950 sonrası dönemin halâ devam ettiği ve küreselleşmenin boyut atlayarak devam ettiğini her gün değişik ilintiler ile başka alanlarla bütünleşmesinden dönemin sonunun olmayacağını söyleyebiliriz.

Kavram olarak küreselleşme ise 1960 yılında Marshall McLuhan'ın “Komünikasyonda Patlamalar” isimli kitabında ‘Global Köy’ terimini kullanması ile başlar. Terimin kavrama dönüşmesi ise 1980'lerde dünya tarihinde ki Amerikan okullarında kullanılmaya başlaması ile olmuştur, aynı dönemlerde kavram ekonomik raporlarda ve kuruluş yayınlarında da kullanılmaya başlamıştır (Hasanoğlu, 2001: 72).

Held ve ark., (1999:163-166) ise küreselleşmeyi üç ayrı düşünce okulu içinde sınıflandırmıştır bunlar; şüpheciler, dönüşümcüler ve hiper küreselcilerdir. *Şüpheciler*, kuşkucular diye de anılır çünkü küreselleşmeye her konuda kuşku ile yaklaştıklarından küreselleşmenin tam karşısında mevkiilenirler. 19.yüzyılda başlayan küreselleşme ile büyük oranda parasal hareketliliğin başladığı ve günümüzde gelinen noktanın bu hareketin devamı olup uluslararasılaşmanın son noktası olduğunu dolayısı ile de şuan ki ülkeler arası ticaretin yeni bir olgu olmadığını ileri sürerler. Dünya ekonomisinin bugün üç ana blokun elinde olduğunu ifade eder ve bunları; Asya-Pasifik, Kuzey Amerika ve Avrupa olarak isimlendirirler. Öz olarak küresel etkileşimin devletler arasında geçmişten günümüze devam ettiğini savunurlar. *Dönüşümcüler*; küreselleşmenin dün hiç olmadığını bugün yepyeni bir olgu olduğunu ileri sürerler. Toplumlar ve devletler daha önce hiç duymadıkları görmedikleri karşılıklılık ve bağımlılık karşısında ulus devletlerin yetki ve

otoriteleri, güçleri ve fonksiyonlarını yeniden keşfetmek durumundadırlar. Öz olarak toplumlar ve devletlerin belirsiz ve karmaşık bir dünya düzeni karşısında karşılıklı bağımlılığı çözme süreci yaşamaktadırlar. *Hiper-küreselciler*; radikaller veya aşırı küreselleşmeciler olarak da anılırlar. Küreselleşmenin artık ulus-devletlerin oluşumu ve varlığının devamının ardında çok daha öte bir evreden bahsederler. Geleneksel ulusun sanayi uygarlığında gelişmesinin karşısında küreselleşme ile birlikte bu yapı önemini yitirmekte ve yeni bir yapılaşma başlamaktadır yani artık siyasi ve ekonomik güç ulusallığını yitirmektedir bunun yerine uluslararası güç parlamaktadır. Öz olarak ulusların mevcudiyetinin üzerinde dünya toplumu denilen uluslararasılık yeni yapıdır ve toplumsal örgütlenme şekilleri de bu düşünce etrafında gelişmektedir.

Güzelcik (1999: 17) küreselleşme sürecini dönemlere ayırmak yerine olgulardan bahsetmiş; 1947 ile 1991 arasında, Doğu Bloku Sovyetler Birliği ile Batı Bloku ABD'nin arasında yaşanan askeri ve siyasi gerginlik olarak tanımlanan soğuk savaşın (https://tr.wikipedia.org/wiki/So%C4%9Fuk_Sava%C5%9F) Sovyetler Birliği'nin parçalanması ve Berlin Duvarı'nın yıkılması ile sonlanması ile düşünsel kutuplaşmalar sona ermiştir. Bloklara bölünen ülkelerin artık birbirlerine karşı durmak için bir nedenlerinin kalmaması ile ilişkiler yakınlaşmış ve entegrasyon süreci başlamıştır. Öz olarak küreselleşme Dünya'da ki tüm ülkelerin entegrasyon süreci ile yakınlaştırdığı ilişkilerin hepsidir.

Küreselleşme tanımlarının birden çok olması, kaynak noktası ve tarihi açısından da birden çok açılım vardır ve dolayısı ile hiçbir netlik yoktur. Lakin tarihsel süreç içerisinde küreselleşmeyi gelişme-duraklama-gerileme dönemleri başlığında incelemenin mümkün oluşunu ifade eden Elçin (2012:1), ekonomik ve toplumsal nedenlerle bir dönem küreselleşmenin kesintiye uğradığını ve belki de durduğunu

sonrasında tekrar gelişmeye başladığını belirtmiştir. 1980 yıllarında hayatımıza süratle giren küreselleşme Sovyetler Birliği'nin dağılması, Berlin Duvarı'nın yıkılıp Doğu Blok ülkelerinin dağılmasıyla yapısal ve yönetsel dönüşümler ile teknoloji ve üretimin evrilmesi neticesinde çok uluslu şirketlerin oluşumu ile istenilen hıza ulaşmıştır.

2.1.2. Küreselleşmenin Boyutları

Tarihteki yerinin halâ konumlanamaması, insanlık tarihi ile başlayıp insanlık tarihini etkisi altına almasına rağmen süreçlerinin karışık olması sebebi ile net bir tanım olmayan küreselleşme, farklı birimlerin çalışmalarını bu tanım üzerinde yoğunlaştırmasına sebep olmuştur. Küreselleşmenin farklı birimleri birbirine bağlayan çok boyutlu bir kavram olması ise tanımı için varılamayan sonucun sebebidir. Küreselleşme, serbest dolaşımın insan, mal ve fikirleri kapsamı ekonomik, sosyokültürel ve siyasi karşılaşmaları yakınlaştırmış ve bu alanların değişimine sebep olmuştur (Saran 2013: 42). Bu çok boyutlu oluşum ve değişimi Keohane ve Nye (2000: 4-5) dört başlık altında değerlendirmiş ve bunların stratejik-askeri, çevresel, sosyokültürel ve ekonomik olarak sınıflandırmıştır.

Her ne kadar küreselleşmenin ekonomik boyutu küreselleşmenin temelini oluştursa da insan ve insana dair tüm hareketlerin ekonomik görülüp değerlendirilebilmesi mümkün değildir. Ekonomik hareketleri değerlendirilebilmek belki iyileştirebilmek için toplanmak, bütün oluşturmak, iletişim ağını genişletmek, kendi kültürünü oluşturmak, kültürel, bu topluluğu yönetilmek için ise siyaset olgusuna çıkmaktadır. İnsan hayatının çok yönlülüğü küreselleşmeyi de tek bir noktada bırakamaz (Tomlinson, 2004: 33).

Küreselleşme boyutlarının birbiri içerisinde ki önemleri ve bağlantı noktalarına değinen Tomlinson (2004: 33); siyasi başlığında iktidar hükümetin milletler içinde ve

arasında göttükleri yayılma emellerine dayalı politikaları ve yönetim biçimleri, ekonomi başlığında küreselleşmeyi değerlendirdiğinde ise tüm dünya insanların malları üretim biçimi, üretimin değişimi ve tüketilen mal üzerine varsayımlar öne çıkmaktadır. Küreselleşmenin kültürel bakışı ise hem siyasi hem ekonomik çerçevede bir araya gelen insanların bu çerçeve içinde birbirleri ile iletişim kurma ve yaşam sürdürebilme şekilleridir.

2.1.2.1 Ekonomik Boyut

Ülkelerin birbirine yaklaşması sonucu mal, sermaye ve emeğin geçişkenliğinin artmasıyla ülkeler arası ekonomik ve siyasi yaklaşmayı doğurması küreselleşmenin ekonomik boyutunun en salt tanımıdır (Aydemir ve Kaya, 2010: 268).

Acar'a (2004: 2) göre; ekonomik küreselleşme, tarifeler, kotalar, sermaye kısıtlamaları, gümrük duvarları gibi ekonomik iletişimi sınırlayan ve ekonomileri birbirinden ayıran hususların azaltılması ile sermayenin, mal ve hizmetlerin ve işgücünün ülkeler arasında daha akışkan hale gelip dolaşabilmesi ile yaşanan ekonomik entegrasyondur. Bu entegrasyon sonucu ülkeler artık ülkeler arası üretim mantalitesine yönelip maliyet avantajını düşünerek, esnek zamanlı çalışma, esnek üretim, zamanında teslimat, satış sonrası hizmet, garanti süresinin ve kapsamının iyileştirilmesi, sıfır hatalı üretim, iade hakkı, müşteri memnuniyeti, evden üretime katılma sonucu sanal ortamda destek hareketleri gibi yeni anlayışlar ile üretim, dağıtım ve pazarlama süreçleri etrafında toplanmaktadırlar.

Faaliyetlerini birden çok ülke de gerçekleştiren, üretimi, satışı ve pazarlamasını farklı ülkelerde koordine eden kurumlara çok uluslu şirketler denir. Çok uluslu şirketler ekonomik küreselleşme ile serbestleşmenin yayılması sonucu rekabet ortamında

kendilerine yer bulmuş, büyümüş ve etki alanlarını genişletmişlerdir. Her ülkede farklı bir prosesini yayması ise oluşabilecek risklerden korunmak, risk merkezi dağıtmak, kur farklarından faydalanmak, maliyet minimizasyonu ile kar maksimizasyonu ve en sonunda teknolojik üstünlük ile yurtiçi yerel piyasanın ulaşamayacağı seviyelere gelip avantaj elde etmektir (Kutay, 2014: 37).

Ekonomik küreselleşmeyi kendi içinde iki boyuta ayırmak mümkündür; dünya çapında küreselleşme ve bölgesel birleşmeler. *Dünya çapında küreselleşmeyi* ise üretimde, ticarete ve mali/finansal küreselleşme olarak alt başlıklara ayırmak mümkündür (Gürkan,2001). Üretimin küreselleşmesi; firmaların sermaye yatırımlarını ülke dışında yaparak, satın alma, kiralama yahut ortak olma gibi yollarla mal ve hizmet üretimini kendi ülkelerinden başka ülkelerde gerçekleştirilmesidir (Seyidoğlu,1999: 186). Ticarete küreselleşmenin asıl hedefi gümrük vergilerini ortadan kaldırmaktır (Gürkan,2001). Ülkeler arasında ki mal ve hizmet akışkanlığını sağlamak için kısıtlayıcı önlemlerin azaltılması yahut kaldırılmasıdır (Seyidoğlu, 2003: 142). Mali küreselleşme; esasen küreselleşmenin asıl etki alanı daha çok mali yönlüdür. Liberalleşmenin mali alanda ki ilk görüntüsü dolaysız sermaye yatırımlarındadır. Hemen hemen her ülkenin amacı sürdürülebilir büyümeyi sağlamaktır bu amacın itici gücü ise ülkeye dolaysız yabancı sermaye çekmek için özendirici politikalar oluşturmak ve yürütmektir. Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının ardından, uluslararası piyasalarda menkul değer (hisse senedi ve tahvil) yatırımlarının liberalleşmesi gelmiş ve bu süreci kısa süreli sermaye akımlarının (sıcak para) serbestleşmesi tamamlamıştır (Seyidoğlu, 2003: 142). *Bölgesel birleşmeler*; serbest ticaretin grup ülkeler arasında ki avantajıdır. Ülkeler tek başına kalmak yerine bir grubun içine dâhil olarak ekonomik, askeri ve siyasi üstünlüğe erişmeyi amaçlarlar (Gürkan, 2001). Aynı coğrafi bölgeyi paylaşan ülkelerin, Tercihli Ticaret Anlaşmaları,

Ortak Pazar, İktisadi Birlik, Serbest Ticaret Bölgesi gibi birlikler oluşturarak dış ticaretin önündeki engelleri kaldırıp ticareti serbestleştirme çabalarıdır (Seyidoğlu, 2007: 226-227).

2.1.2.2 Politik Boyut

Soğuk savaşın bitişi sayılan Sovyetler Birliği'nin yıkılışı ve blokların bozulması Dünyadaki serbest ticaretin miladı kabul edilebilir bu noktadan sonra dünya üzerinde ki ülkelerin ister az gelişmiş ister gelişmekte olan, ekonomi politikaları birbirine benzer olma yönündedir (DPT, 2000: 3).

Politik küreselleşme, en basit ifade ile toprak parçasının hâkimiyetini elinde bulunduran siyasi otoritenin öznesi devletin, bu hâkimiyet üzerinde ki etkisinin azalmasıdır. Sivil toplum örgütleri ile artan etkileşimin geçişkenliği artmış ve buna bağlı olarak insan hakları, demokrasi ve özgürlük kavramında çok sesli bir yoğunluk kazanmıştır. Milliyetçiliğin sembolü haline gelen köken, bayrak, dil, din gibi tek tipliliğe dayanan kavramlar yön değiştirerek çok tipliliği savunan uluslararası kurumların ön plana çıkması ile siyasal küreselleşme kavramı anlam kazanmıştır (Çelik, 2012).

Küreselleşmenin ekonomideki etkileri ve gelişmeleri uluslararası ülkelerin iş birliklerini zorunlu kılmış ve küreselleşmenin politik boyutu olarak biçimlenmiştir (Dulupçu, 2001: 19-20).

Politik boyut, uluslararası şirketlerin düzenleyici ve yönetici olarak konumlanmaları ile örgütlenmeleri, siyasal liberal düşüncenin ve nihayetinde bu yapıya ait kurumsal düzen ve biçimlerinin genişlemesine dayanak oluşturmak üzere vardır (Drucker, 1997). Bu süreçte ülkesine yatırım yapılan ülkeler karar alma ve kararı uygulama süreçlerinde yetkisiz yahut pasif görünürler. Her ne kadar çok uluslu şirketlerin bu konularda ki yaptırım güçleri kuvvetli gibi görünse de karar almada sadece bir aktör

olduğu aşikârdır, asıl karar yine ülkenindir. Küreselleşme ile gelen emek akışkanlığı, güvenlik unsurları ve risklerin çoğalıp çeşitlenmesi konularında ülkelerin işlevleri korunmaktadır (Yalçınkaya, 2010: 62).

Tüm küresel boyut aktörlerinin tabanı bilgi teknolojilerinin gelişiminden oluşur, bilgi hızının artması ile yayılım tabanında yer alan tüm insanlar aynı bilgiye ulaşmakta ve farklı evlere ve beyinlere giren bilgilerin ortak amacı insanları bütünleşik konuma getirmektedir. Bilgi paylaşımı sayesinde demokrasi dediğim salt tanım bir çok yan ve farklı anlamı bırakıp daha genel ve kapsayıcı tanımlar içerir olmuştur (Bolat vd., 2005: 35-36).

2.1.2.3 Kültürel Boyut

Küreselleşmenin kültürel bakışı en basit tabir ile toplumların kendilerini tanımlama ve iletişim kanatları aracılığı ile kendilerini ifade etme süreciyle birbirine benzeyen dünya toplumlarının etkileşimlerinin nihai sonucu tek bir kültür anlayışının tabana yayılmasıdır (Sarıbay, Keyman; 2000: 1).

Batı kültürü ve düşüncesi kaba anlamda bugün kültürel küreselleşme dediğimiz olgudur (Manning, 1999: 138). Lakin bu tanım sadece yerel bir anlam içermektedir çünkü bireylerin arasında ki etkileşim ve özellikle iletişim devrimi ile birlikte toplum arası iletişimi tek bir kültür ile sınırlandıramayız. Toplum iletişimi dendiği anda daha önce birbirini tanımayan duymayan uzak birimlerin aynı paydada buluşup iletişim kuruyor olabilmeleri, birbirlerini anlıyor ve karşılıklı düşüncelerinden bahsediyor olabilmeleri kastedilir bu sayede de toplumsal bir kültür ve veri tabanı oluşmaktadır. Fakat her zaman işler bu uyum ve ahenkle gitmeyebilir bu karşılıklı iletişim ve düşünce paylaşma durumu, her düşüncenin karşıt düşüncesinin de rahatlıkla iletişim platformunda yer aldığı düşünülür

ise birleştirmeye ve ortaklaşmaya varan her fikir elbet ayrışma ve farklılaşmaya da yol açabilir (Bayar, 2018: 30).

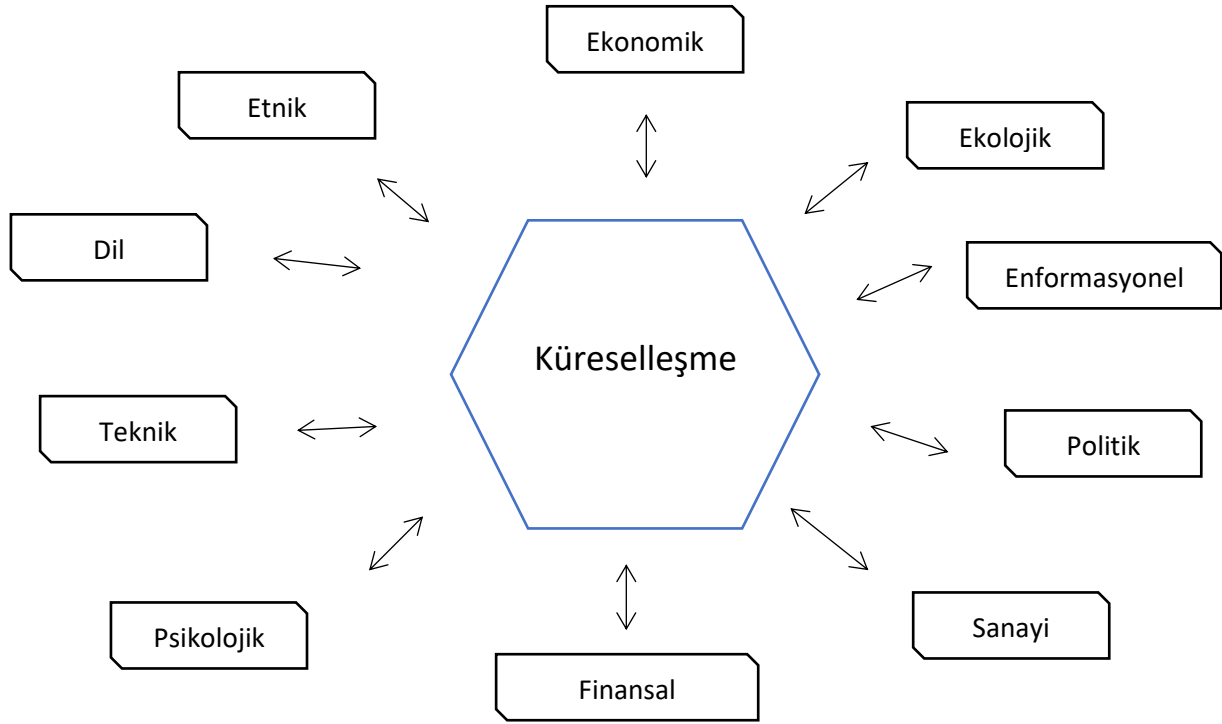
2.1.2.4 Teknolojik Boyut

Modernizimi yaşadığımız şu günlerde bilişim teknolojilerinin yaygınlaşması, her alana girmesi toplumlar arası değişimi ve etkileşimi hızlandırmakta ve bu ivmenin yüzünü küresel olguya çevirmektedir. Teknoloji bu süreçte tek başına yeterli ve etkili değildir fakat en önemli koşuldur (Giddens, 2000: 24).

İletişim devrimi küreselleşmenin çağımız yansımasındaki en önemli tetikleyicilerinden biridir. Çoğu çalışmada üçüncü sanayi devrimi olarak tanımlanan İletişim Devrimi; bilgilerin depolanması, saklanması, işlenmesi ve karşı kanala iletmek için dijital alana yönelmesi bu alana yönelirken verileri iletmek için uydu teknolojilerinden ve mikroişlemcilerden faydalanması ve nihayetinde iletişimin üretimi ve kullanımının maliyetlere yansıtıp her eve girecek şekilde düşüşü bu devrimin sıralamasıdır (Bayar, 2018: 34).

Bu devrim çağdaş toplumun itici kuvvetini oluşturmuştur. Daha önce hiç yaşanmayan niteliksel ve niceliksel gelişmeler ile birlikte devrimler arka arkaya ve büyüyerek devam etmiştir. Birinci Sanayi Devrimi buhar makinesinin icadı(1765) ile başlamış, İkinci Sanayi Devrimi telgraf ve demiryolunun icadı(1800'lerin sonu), Üçüncü Sanayi Devrimi benzinli motorların icadı(1920), Dördüncü Sanayi Devrimi ise bilgisayar odaklı teknolojik gelişmeler (1945'lerden sonra) ile başlamıştır (Ülken, 1989: 14).

Tablo 1: Küreselleşmenin Boyutları

Kaynak: Šliburyte ve Masteikiene, 2010:288.

2.1.3 Küreselleşmenin Etkileri

Henüz küreselleşmenin belirli bir tanıma ait olmadığını gibi etkileri hakkında da görüş birliği yoktur. Kuşkusuz ki hem olumlu/avantajlı yönleri varken hem de olumsuz/dezavantajlı yönleri vardır. Bu sınıflamalar ise ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, kültürleri, coğrafi konumları gibi birçok değişkene bağlıdır.

Küreselleşme taraftarları ilerleme ile küreselleşmeyi eş tutarken küreselleşme karşıtları ise küreselleşmenin sağladığı fayda ve avantajları görmezden gelir. Yine taraftarlara göre az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler fakirlikten kurtulmak, büyümek ve kalkınmak istiyor ise küreselleşmeyi kabul etmelidir karşıtlar ise küreselleşmenin büyük

umutlar ile dikte ettiği ekonomik vaatlerde başarı sağlayamadığını ifade etmektedir (Stiglitz, 2018: 27).

Genel kapsamda küreselleşmenin yarattığı etkileri 3 grupta toplamak mümkündür; Birinci grup, teknolojik gelişmelerin iletişim sektöründe ki büyük dönüşünü ile küreselleşmenin kendiliğinden ortaya çıkan bir süreç ile karşımıza çıktığını ileri sürer. Bilgi çağının gereği olarak oluşan bilgi toplumunun gelişiminin gerekliliği ile bilgisayar, internet, sanal sosyal ortam gereksinimlerine artan ihtiyaç bilgi aktarım alanını genişletmiş, üretim, tüketim ve yatırım üçgeninin ulusal sınırlarını kaldırmasına sebep olmuştur. İkinci grup, teknolojik gelişim ile piyasaların dışa açılma gereksinimleri sebebi ile üretimin artmasının ticareti serbestleştirdiğini, piyasalarda yaşanan bu uluslararası durumun ise küreselleşme ile çakıştığını ifade ederler. Bu sebeple ülkeler ekonomilerini korumak için edindiği politikaları bırakarak para piyasalarını serbestleştirmiş ve dış ticareti teşvik etmiştir. Bu gruba Adam Smith'in "görünmez el" yaklaşımını benimseyen neo-liberaller de denir. Üçüncü gruba göre küreselleşme bugünün değil dünün kavramıdır. Kervan ticareti dönemlerinde bugünden daha büyük bir hızla artış hacmi gösteren küreselleşme asıl bugün ticari kotalar, koruyucu hükümet uygulamaları ile kısıtlanmış durumdadır (Koray, 2001, s. 2-3).

2.1.3.1 Küreselleşmenin Olumlu Etkileri

Birçok alanı etkileyen küreselleşmenin olumlu yanlarını 3 ana başlık altında toplayabiliriz (Cebeci, 2010: 88-89).

1-) Bilgi Toplumu ve Bilgi Teknolojileri; göreceli olarak küreselleşmenin en olumlu tarafı; bundan yüz yıl önce kimsenin hiçbir güç ile ulaşamayacağı bilgiye erişimdir. İster küreselleşme taraftarı olsun ister karşıtı yine örgütlenmek, fikirlerini yaymak için

internet ağını kullanmaları bir ironi oluşturmaktadır. Küreselleşme ile ülkelere giren ticari serbestleşme olgusu yerli firmaların bazılarına zarar vermiş gibi görünse de yeni teknoloji girişi ile yeni piyasaların ve sanayilerin oluşumu yadsınamaz bir gerçektir. Küreselleşme ile ülkeler arası yardım örgütlerini de es geçmemek gerek. Bu yardımlar sadece maddi amaçlar içermez; iç savaşları bitirmeyi, okuryazarlık oranını yükseltmeyi, salgın ve ölümcül hastalıklarla mücadeleyi hedefler (Stiglitz, 2006).

Teknolojik ilerlemeler verimlilik, üretkenlik artışı sağlamakta ve büyümeyi sağlamakta iken bilgi ve işlem maliyetini de azaltır (Kevük, 2007: 2).

Bilginin öne çıkması küreselleşmenin hayatımıza girişi ile gerçekleşmiş ve nerede ise tüm ekonomik faaliyetlerin kaynağı olmuştur. Bilgi üretimine bir Ar-Ge mantığı ile yaklaşan ABD’de 1950’lerde bilgi üretimi %17 iken günümüzde bu oranın %60’lara geldiği tahmin edilmektedir. Birçok konuda bilgiye (işgücü, çevre koşulları, pazarlar, hammadde kaynakları...) rahatlıkla ulaşabilen firmalar bu sayede verimliliklerini arttırıp maliyetlerini azaltma imkânı bulurlar (Durak vd.,2006).

Küreselleşme ile insanlığa dair yeni bir kültür oluşmaya başlamış ve ortak değer algısı artmaya başlamıştır bu durum ise yeni bir uygarlık olarak anlamlandırılabilir (Balay, 2004: 64).

2-) Küresel Rekabet Avantajı; yabancı sermaye hareketlerinin ve uluslararası ticaretin önünde ki engellerin ülkeler arasında ki ikili ve çoklu anlaşmalar ile kaldırılması yahut azaltılması, finansal ve fiziki sermaye artışı, küresel düzeyde ticaretin nihai sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Balkanlı, 2002: 19).

Küresel piyasayı mal ve sermaye hareketliliğini sağlamak için kullanan, iş bölümünü, iş gücünü ve işçi dolaşımını arttırıp ortaya çıkan emeği yabancı sermaye

yatırımları ve teknoloji transferleri ile destekleyen gelişmekte olan ülkeler kuşkusuz ki küreselleşmenin en olumlu yerindedirler (Akalın, 2002).

Küreselleşme bu grupta uluslararası ticaretin serbest bırakılması ile eşdeğer tutulmakta ise serbest kalan ticaretin ulusal ekonomileri güçlendirme noktasında ki etki pozitifdir. Küreselleşme fakir halkları ve hatta tüm insanları zenginleştirecek potansiyele sahiptir. Lakin bu potansiyel müdahale gerektirmeyen durumlarda ortaya çıkmaktadır. Günümüzde bu potansiyelin önünde ki en büyük engel uluslararası anlaşmaları yöneten birimlerin küreselleşme sürecinde ki gelişmekte olan ülkelere dayatılan politikalarıdır. Kalkınma artışının en önemli kaynağı da ticari serbestleşmedir, özellikle ihracata dayalı ekonomiler için küreselleşmenin olumlu etkileri fazladır. İhracata dayalı büyümenin en canlı örneği Asya kıtasında zenginleşen milyonlarca insandır. Batı'da ki anlayış büyük firmaların üretim tesislerinin fakir ülkelerde açılması sömürü olarak değerlendirilse de gelişmekte olan bu ülkeler için fabrikalarda çalışmak ilkel şartlarda çalışmaya devam etmekten daha iyidir (Stiglitz, 2006).

3-) Sosyal ve Kültürel Avantajlar; küreselleşmenin en büyük aracı olan internet neredeyse tüm bireylerin hayatlarının büyük bir bölümüne ortak olmuş erişim noktasında sınırları ortadan kaldırmıştır. İletişim ve bilgi sınırlarının ortadan kalkması ile az gelişmiş ülkeler insan hakları ve demokrasi hakkında bilgi edinme diğer yaşantıları görme imkânı bulmuş ve gördüğünü talep eder konuma gelip ilerleme kaydetmiş sosyal devlet anlayışına adım atmıştır. Ulus-devlet anlayışının getirdiği çevre koruma, insan hakları ve demokrasi gibi sorumluluklar yerini etkin koruma ve denetlemeye bırakır (Kazgan, 1997).

Küreselleşme ile eşitlik, mülkiyet hakları, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi kavramlar popüler olup anlam kazanmış ve devletlerin çoğunu bu başlıklar için politika üretmeye ve uygulamaya mecbur bırakmıştır (Ayata, 2010: 64).

Gelişimin hızı, yaşam düzeyinin yükselmesi, daha katılımcı ve demokratik saha ve yönetimin şeffaflık zorunluluğunu sağlar (Kırdar, 2004: 107).

Üretimin küreselleşmesi ile ÇUŞ'ların da büyük katılımı ile farklı kıtalara yayılan üretim tesislerinin işleminin istihdama katkısı da yadsınamaz (Ulugay, 2001: 38).

Küreselleşmenin eğitim kısmında ise; ülkeler kalkınmanın her mevkiye yayılabilmesi için eğitimin belirli bir kesime yönelik olmaması gerektiğini anlamışlar (Balay, 2004: 64).

Küreselleşmeye karşı yapılan anlaşmalar sadece ekonomik değildir sağlık alanında da kendini göstermektedir. Tedavisi mümkün olmayan salgın niteliğinde ki birçok hastalık ülkelerin iş birliği ile tedavi şansı bulmuş bu sayede ortalama insan ömrü uzamış ve doğumda ani ölüm oranlarında düşüş yaşanmıştır. Dünya üzerinde ki insanların üretim ve tüketimi paylaşımına açılmıştır (Balay, 2004: 64).

2.1.3.2 Küreselleşmenin Olumsuz Etkileri

Olumsuz etkileri de olumlu etkiler gibi 4 ana başlık altında toparlayabiliriz (Cebeci, 2010: 88-89);

1)Gelir Dağılımına Etkisi; birçok sınıf (ülke, bölge, birlik, iş meslek grupları) arasında ki eşitsizliği başlatan ve büyüten etmeni küreselleşme olarak açıklamak mümkündür (Gallino, 2007).

Her ülkenin sahip olduğu kaynaklara da bağlı olmak üzere üretim ve tüketim gücünü farklılaştıran birçok etmen vardır ve bu gücü sanayileşme yönünde kullanıp gelişim evresini tamamlayan ülkeler diğerlerine göre daha üstündür. Dolayısı ile küreselleşme refah ve zenginlik dağılımı kadar sefalet ve yoksulluk dağılımına da etki eden bir olgudur (Balay, 2004: 65).

Küreselleşmenin aslında Batı'nın çıkarlarını (ekonomik ve kültürel) dünyanın geri kalan kısımlarının çıkarlarının üzerinde tutmaya çalışan stratejik bir yönetim olduğunu ifade eden olumsuz taraftarlarda vardır. Bu sayede zengin ve fakir arasında ki eşitsizlik devam ederken artış ivmesini kaybetmemesi 21.yüzyılın emperyalizmi olarak küreselleşmeyi hedef noktasına koymuştur (Seymen ve Bolat, 2005: 9).

2) Ekonomik Krizler Üzerine Etkileri; üretim, tüketim ve finansman sahasını geliştirip genişleten küreselleşme aynı zaman ekonomik krizleri de tetiklemektedir. Az gelişmiş ülkelerin krize daha açık olmasının sebebi, Dünya'da üstün olan, kural koyan ve politika uygulayan ülkeler grubunun yoksul ve zayıf ülkeler üzerinde ki yaptırım gücüdür. Mali piyasalarda ki bütünleşme hareketleri neticesinde diğer ülke piyasasında oluşan istikrarsızlık küreselleşmenin iletişim teknolojisi girdisi ile uluslararası piyasalara anında yansır ve ekonomik krizlere sebep olabilir (Pınar ve Şimşek, 2003: 2).

Diğer etkileri şu şekilde açıklayabiliriz (Cebeci, 2010: 88-89):

- a) Kısa Vadeli Parasal Sermaye ve Mali Krizler
- b) Faiz Arbitrajı ve Mali Krizler
- c) Spekülatif Fon Akımlar ve Mali Krizler
- d) Kara Para Aklanması ve Mali Krizler

3)Ulus-Devlet Üzerine Etkileri; küreselleşmenin ulusal sınırları ortadan kaldırdığı gerçeğini göz önüne alırsak milliyetçilik duygusunun da anlamının zayıfladığını da görmezden gelemeyiz. Milliyetçilik kısa olarak bir devlete yahut ideale adanmışlık olarak açıklanabilir. Rekabetçi devlet sisteminin öznesi olan milliyetçilik aynı zamanda kurumsal yapının öznesidir. Hatta milliyetçilik siyasi örgütlenmenin en önemli yapı taşıdır ve bireyin kendini bundan soyutlaması imkânsız görünmektedir (Prendergast ve Stewart, 1995: 25).

Üretim dallarında, politikada, sosyo-kültürel alanda bütünleşmenin küreselleşme ile hızlanması ulus devletlerin gücünün azalması ve etkinliğini kaybetmesi olarak yerleşen görüşler artmıştır. Daha önce belirttiğimiz ekonomik aktörlerin uluslararası alanda ki etkinliği ulus devletlerin sorunluluk alanı içinde ki görevlerin birçoğunu üstlenmiş durumdadır. Siyasi ve ekonomik görev aktarımı ile hem demokrasi gelişimi sağlanmaya çalışıyor hem de devletlerin kendi politikalarını yürütme gücü zayıflıyor (Öztürk, 2008).

Küreselleşme ile ulus devletlerin hayatına giren aktörler sebebi ile uluslararası politikaların uygulanması sebebi ile devletlerin kendi politikalarını ter etmesi ülkelerin dışa bağımlılığının artmasına da sebep olur (Acılar ve Aydemir, 2010: 5).

4) Sosyal Kalkınma Üzerine Etkileri; küreselleşmenin özel alt birimde insanı köksüzleştiren ve sosyal yapıyı bozan, kültürü bütünleştiren ve tarihsel geçmişi hiçe sayan, genel alt birimde ise ulusal bütünlüğü zedeleyen bir süreçtir (Nişancı, 2003: 41).

Her ne kadar küreselleşmenin bütünleştirmesi olumlu yanlarından biri ise de bir o kadar toplumları iki ayrı uca sürüklüyor olması da olumsuz yanıdır. Bütünleşen toplumlara örnek olarak Avrupa Birliği verilebilir, ayrışan grup ise etnik ulusalcılık ile parçalanma aşamasına terk edilmiştir. Bu durum ise ülkeleri iki ayrı düşünceye sevk etmektedir; küreselleşmeye dâhil mi olmalı, ulusal güvenlik ve bütünlüğü mü korumalı? (Balay, 2004: 65).

Küreselleşme ile bütünleşen dünyanın bir diğer boyutu da global uyuşturucu transferleri, bulaşıcı hastalıklar, terör, uluslararası suç gibi istenmeyen olguların hızla geliştiği ve yayıldığı gözlenmektedir (Adıgüzel, 2011: 341).

Ekonomik büyümeyi vaat ederken yerel gelenek ve görenekleri de zayıflatan küreselleşme kırsal şehirleştirmektedir. Şehir de ise alışveriş merkezleri kültürü yayılıp

çok birimli alanlara dönüşüp aynı hizmeti tek çatı altında toplaması yerel esnafı yok olma tehlikesiyle baş başa bırakmaktadır (Stiglitz, 2006).

Eğitim kısmında ise gelişen teknoloji sayesinde eğitimden faydalanan kitlenin arttığı farz edilmekte iken aynı zamanda eğitimden faydalanmayanların sayısında bir azalma olmadığı da öngörülmektedir (Balay, 2004).

2.2 Yaşam Beklentisi- Ekonomi İlişkisi

Bir toplumda herhangi bir yılda doğan bir insanın ortalama kaç yıl yaşayacağını ifadesi “Doğuşta Yaşam Beklentisidir”. Bireylerin ortalama kaç yıl yaşayacağı ise yaşadıkları ülkedeki sağlık hizmetlerinin ulaşılabilirliği ve kalitesi ayrıca vatandaşların bu hizmetten yararlanabilme imkânları ile birebir bağlantılıdır. Küresel çapta ülkeler arası sağlık hizmetleri ve teknolojilerinin karşılaştırılmasında yaşam beklentisi göstergesi kullanılır bu gösterge refah düzeyinin ve toplumun sağlık statüsünün en önemli verisidir (Tıraş ve Özbek, 2020: 2896).

Doğuşta yaşam beklentisi; belirli bir toplumda belirli bir senede doğan kişinin ortalama tahmini kaç yıl yaşayacağını tanıdır aynı zamanda o toplumun refah düzeyinin ve sağlık statüsünün en önemli belirleyicilerindendir. İnsanların ortalama ömür süresi; sağlık hizmetlerinin kalitesi, yeterliliği ve bireylerin bu hizmetlerden yararlanabilmesi ile sosyal, demografik, ekonomik ve kültürel pek çok faktörle ilişkilidir (WHO, 2015; Akın ve Ersoy, 2012: 38).

Ülkeler arası kalkınmışlık düzeyini değerlendirmede en tanındık gösterge “İnsani Gelişme Endeksi”dir. Pakistanlı ekonomist Mahbub Ul Haq tarafından 1990 yılında geliştirilmiş ve Birleşmiş Milletler Gelişme Programına 1993 yılında dâhil olmuş ve o günden bu yana her sene yeni ülkelerin de dâhil edilmesi ile bugün 189 ülke için

hesaplanmakta

ve

raporlanmaktadır

(https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nsani_Geli%C5%9Fme_Endeksi).

Beşerî Kalkınma Endeksinin hesaplanmasında üç göstergeden hareket edilir bunlar; *Eğitim Endeksi*, *Gelir Endeksi* ve *Yaşam Beklentisi Endeksi*dir. Bugün toplam 189 ülkenin her birine 0 ile 1 arasında değer verilmektedir. Kalkınma düzeyinin sosyal boyutu olarak kabul edilen yaşam beklentisi Amartya Sen ile literatüre girmiş, yaşam beklentilerinin ortalama değerleri yerine doğuştan yaşam beklentileri kullanılmaktadır. Bu ise bir toplumun 30-40 yıl sonrasında ki yaşam beklentisi için gösterge olabilmektedir. Endeksin ilk amacı ise kalkınma düzeylerinin ülkeler arası anlık karşılaştırmasını yapmaktır (Çiftçi, 2008: 52).

Yaşam Beklentisi Endeksi, Refah Endeksi ve Eğitim Endeksi olmak üzere üç alt endeks ile hesaplaması yapılan İnsani Gelişmişlik Endeksi; ülkelerin gelişmişlik düzeylerini karşılaştırmak ve analiz etmek için kullanılan yaygın göstergelerden bir tanesidir. Doğuştan yaşam beklentisi; yaşam beklentisi endeksinde, okullaşma ve yetişkin okur-yazarlık oranı; eğitim endeksinde, gayri safi yurtiçi hasıla değeri ise refah endeksinde kullanılan verilerdir. Bahsedilen bu endekslere göre ülkelere 0 ile 1 rakamları arasında değerler verilerek gelişmişlik düzeyleri üç kategoriye ayrılmış olur şöyle ki; 1 ile 0,800 değer aralığında ki ülkeler “Yüksek İnsani Gelişmişlik”, 0,799 ile 0,500 değer aralığında ki ülkeler “Orta İnsani Gelişmişlik”, 0,499 ile 0 değer aralığında ki ülkeler ise “Düşük İnsani Gelişmişlik” kategorisinde yer alırlar (Karabulut vd., 2009:1).

1990 yılından itibaren her yıl düzenlenmekte olan İnsani Kalkınma İndeksi 0 ile 1 arasındaki değerlendirmeler ile ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini belirler. Gelişmemişliğin rakamı sıfır (0) iken gelişmişliğin rakamı bir (1) olarak tanımlanır. Yani bir ülkenin İGE’si ne kadar bir (1) rakamına yakın ise o kadar sosyo-

ekonomik yönden gelişmiş demektir (Ertek, 2006: 450). Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde ki doğuştan yaşam beklentisinin farklı konumlarda olduğu aşikârdır. Gelişmişlik düzeyinin artması ile yaşam beklentisinin artışı doğru orantılıdır. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki doğumda ölüm oranlarının fazlalığı gelişmişlik ile yaşam beklentisinin ilişkili olduğunun bir diğer ifadesidir (Rabbi, 2013: 480).

Yaşam beklentisine etki eden genellikle makro ölçekli değişkenlerdir; salgın hastalıklar, kıtlık ve savaş bunlardan bir bölümüdür. Bu gibi seferberlik durumlarında yaşam beklentisinin arttığı gözlemlenmektedir, yaşam beklentisinin artması ise ekonomik gelişme ve büyümeye pozitif yönde etki ederek beşerî sermayeyi besler. Yaşam beklentisine etki eden bir diğer bölüm ise sosyal, çevresel, kültürel, ekonomik ve demografik değişkenlerdir. Bu değişkenler kapsamında ise yaşam beklentisinin en önemli çıktısının sağlık üretim fonksiyonu olduğu tespit edilmiştir. Sağlık üretim fonksiyonu ise bireyin ortalama ömründe ülkesine sunacağı hizmetin verimliliği ve emekli oluşuna kadar geçen ve emeklilik sonrasında da etkili olacaktır. Bu sebeple ülkelerin uygulayacağı ekonomik, sosyal ve sağlık politikaları yaşam beklentisine birebir etki eden önemli faktörlerdir (Tıraş ve Özbek, 2020: 2897).

Ortalama yaşam süresinin uzamasının (sağlık alanında yaşanan dikey yönlü gelişmeler) ekonomik büyüme üzerindeki pozitif etkileri dört ana nedene bağlanarak açıklanabilir (Bloom Canning 1999, Scheffler, 2004);

- Eğitim; ortalama yaşam süresi sağlıktaki iyileşmeler nedeni ile uzarsa bireyler, yatırım harcamalarını becerilerini geliştirmek ve gerçekleştirmek amacı ile arttırma talebini güderler (Croix D. de la ve Licandro,1999: 63). Çünkü ömrü uzayan insanın kendine yaptığı yatırımı görecektir ve karşılığını alacağı inancı hakimdir (Kalemli vd., 2000: 1-23). Ayrıca eğitim seviyesinin yaşam süresinin uzaması

nedeni ile yükselmesi emek verimliliğini ve doğrudan hasılanın da artmasına katkı sağlayacaktır.

- Verimlilik; sağlıklı bireylerin kendilerini daha enerjik ve daha zinde hissetmesi emek verimliliği ve sağlık iyileşmeleri arasında ki ilişkinin pozitif yönlü olduğunu gösterir.
- Demografik Kazanç; sağlık harcamaları artışı ile sağlık alanında yaşanan gelişmeler ve kalite iyileştirmeleri bebek ve çocuk ölüm oranlarını da azaltır. Doğumda ve doğumdan sonrasında yaşanan ölümsüz sonuçlar ise insanların çocuksuz kalma ve ölüm kaygılarını azaltıp doğum oranlarında gerilemeye sebep olacaktır. Bu gerileme ise ülkede ki çocuk başına kaynak miktarını arttıracak ve neslin sağlık ve eğitim düzeylerinde ki artışa sebep olacaktır. Bu döngüye demografik dönüşüm denir. Nesildeki bu dönüşüm ise çalışma çağına gelecek nüfusun niceliksel ve niteliksel açıdan iyileşmesine sebep olarak verimlilik artışını pozitif yönde etkileyip ulusal gelir artışına yol açacaktır.
- Fiziksel Sermaye Yatırımlarındaki Artış; bireyler, yaşam sürelerinin uzaması nedeni ile yaşam standartlarının ömür boyu sürmesi ve gittikçe yükselmesi talebi ile daha çok tasarruf etmeye bunun içinde daha çok çalışmaya başlayacaklardır. Tasarruf miktarının artması ise ekonomide ödünç verilebilir fon miktarını ve yatırım harcamaları artışına sebep olacaktır. Bu artışın dolaylı tarafında ise işgücünün eğitilmiş ve sağlıklı şekilde arttığı ülkelerin yabancı yatırımlar için seçkin ülkeler haline gelmesidir.

Kalkınmanın göstergelerinden biri olan sağlık, aynı zamanda ekonomik büyüme ve gelişme için temel süjenin yani beşerî sermaye oluşumunda belirleyicilerindendir (Well, 2007).

İktisadi büyüme oranında ki artış gelir artışına yol açacak ve bu ana artıştan hareketle tüketim harcamaları ve sağlık harcamalarında ki artışa da sebep olacaktır. Bu çıkarım ise ekonomik büyümenin doğrudan yaşam beklentisi ile ilişkili olduğunu; ekonomik büyümenin artışının ortalama yaşam süresini de arttıracak sonucunu doğurur (Morand, 2004).

Refah ve kalkınmışlığın temsili olan gelişmiş ülkelerde ki ortalama yaşam sürelerine bakarak gelir ile yaşam süresi ilişkisi bir kere daha tespit edilir. Değişkenlerden bahsederken bağımlılık durumlarına göre cümle içerisinde ki sırasını alan faktörlere rağmen son zamanlarda gelir – yaşam beklentisi şeklinde ifade edilen varsayımlar yaşam beklentisi- yaşam şeklinde de aynı savları savunacaktır. Yani gelir artışı yaşam süresini pozitif yönde etkilerken ortalama yaşam süresinin uzunluğu da gelir artışını pozitif yönde etkileyecektir. Sağlık hizmetlerinde artış ve bu hizmetlerin tüm vatandaşlara ulaşması ortalama yaşam süresinde ki olumlu seyre sebep olduğu gibi ekonomik büyümeyi de tetikler bu çıkarım ise ortalama yaşam süresinin en önemli belirleyici faktörünün sağlık olduğunu ortaya koyar (Erdoğan ve Bozkurt, 2008: 25).

Küreselleşmenin etkilediği birçok alanın varlığından daha önce bahsedilmişti, bu alanların bir tanesi de sağlıktır. Küreselleşen, dünyaya kapılarını açan ülkelerde ki sağlık imkanlarının geliştiğini, halkın sağlık hakkında daha çok şey bilip talep ettiği tespit edilmiştir. Küreselleşmenin öteki yansıması ise ekonomik büyüme ilintisindedir. Hızlı ekonomik büyüme kişi başına milli geliri artırmakta, insanların yaşam standartlarını yükseltmektedir. Küreselleşme ile ilerleme kaydeden her iki olguyu yani sağlık ve gelir düzeyini de birbirine bağladığı görülmektedir. Gelir yüksekliği daha iyi sağlık hizmetlerinin talebi ve arzı ile sonuçlanacaktır. Bir diğer pencere de ise sağlıklı bireyin daha iyi gelire sahip olacağı hususu vardır. Gelir artışı aynı zamanda sosyal güvenlik

yardım ve primlerine yansıyacak, klinik ve özel doktorlara erişim artacak son aşamada ise küreselleşme ile yaşam beklentisi de artmış olacaktır (Rafat, Emadzadeh ve Ahmadi, 2013: 387).

Her ne kadar yaşam süresi ve gelir artışı kanalı ile büyümeyi artırıyor savı doktrinde çoğunlukta olsa da Acemoğlu ve Jahnsen (2007) bu görüşün tersini savunurlar. Nüfusun daha hızlı artmasına sebep olan doğumda beklenen yaşam sürelerinde ki iyileşme kişi başına düşen gelirin azalmasına da sebep olacaktır. Bu çıkarım ise akademik çalışmalara konu olmasının yanı sıra politik tartışmalar için de yeterli sebebe sahiptir çünkü sağlıktaki gelişmelerin ölüm oranlarını azaltma konusundaki görüş fazlalığı kalkınmanın pozitif yönde etkileneceğine dairdir.

Sağlık koşullarının belirlenmesinde, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıklar önemli rol oynamaktadır. Sağlıklı toplumun verisi ekonomik gelişmedir. Yani sağlık sistemi işliyor ise bireylerin yüksek gelir elde etmeleri daha olasıdır aksi duruma göre. Geliri yüksek olan birey daha bilinçli beslenir ve kendi bedenini daha iyi tanımlayıp sağlık hizmetlerinden daha verimli faydalanır. Bu durum ise sağlık ile gelir arasında ki döngünün bir başka versiyonudur. Gelişme durumu farklı olan ülkelerin arasında ki temel dia burada kendini göstermektedir; sağlıklı toplumun hedeflerine ulaşma olasılıkları daha fazladır. Ekonominin politikaya bağlandığı noktada ise kaynak tahsisi üzerinde uygulanacak politikaların ekonomik ilerleme ve sağlık arasında ki güçlü bağ ile besleniyor olmasıdır (Sen, 1999: 623).

Yaşam beklentisi ve küreselleşme algıları birlikte değerlendirilebilir. Şöyle ki iletişim ağının güçlenmesi ile kültürlerin, insanların, ekonomilerin birbirine bağlı ve birbirinden bağımsız hareket etmelerinin giderek zorlandığı küreselleşme süjesi aynı

zaman da ar-ge deney ve denemelerinin paylaşıldığı bir platform olarak yaşam beklentisini de etkiler. Mal ve hizmet transferleri ile ilaç sektöründe ki aktarımlar ile daha fazla insan ölümden kurtulmakta ayrıca hastalıklarla mücadele kapsamında bilgilerin yerleşebilmesi ve aktarılabilmesi de küreselleşmenin yaşam beklentisinde ki faydalarındandır (Ali ve Audi, 2016: 183).

2.3 Politik İstikrarsızlık ve Terörizm – Ekonomi İlişkisi

Terör kelimesinin ve terör olaylarının uluslararası doktrinde tek bir tanımı yahut belirli bir tanımı bulunmamaktadır (Çomak vd., 2016: 137). Çünkü günümüzde terör bakış perspektifleri ile çoğalabilen bir anlam taşımaktadır. Bu sebeple nerede ise tüm ülkelerin terörizm ve terörist tanımları farklıdır ve hatta bir ülkede birden fazla tanımı bile mevcuttur. Mesela terörist; bir bakış açısına göre hain iken bir başka bakış açısına göre kahraman hatta kimi zaman özgürlük savaşçısı olarak nitelendirilir. Tek bir teşhisin konulamıyor olması küresel çapta terör ile mücadelenin önlenmesi ve ortadan kaldırılmasının önünde ki engel olarak karşımıza çıkar. Ortak bir tanımın olması uluslararası platformda dünya barışı yönünde büyük bir krizi çözer (Başeren, 1998:112-115).

Terörle Mücadele Kanunu’nda geçen terör kavramı şu şekildedir: “Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir

örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir’’ (Terörle Mücadele Kanunu, 1991).

ABD Dışışleri Bakanlığı (1996)’na göre terörizm: “Ulusal alt gruplar tarafından, sivillerin ve silahsız güvenlik güçlerinin hedef alındığı, önceden planlanmış ve genellikle belirli bir kitleyi etkileme amacıyla olan, siyasi sebeplere dayalı şiddet” tir.

Masum ve sivil insanların kurban seçilerek korkutulup saldırılması ve bu eylemlerin planlanıp, hedeflenenden büyük bir kitleye ulaşp bu kitleyi geri püskürterek ve korkutarak siyasi amaçlarını yahut yasa dışı stratejilerini gerçekleştirmek için bir grubun planlı ve bilinçli bir şekilde şiddet eylemine geçmesi yahut şiddet eylemine geçme tehdidinde bulunmasına terörizm denir (Ergil, 1997: 210).

Terörizmi iletişim kurma çabasının bir sembolü olarak analiz etmek mümkündür. İletişimin dört temel kavramını terör başlığı ile bağdaştırıldığında sembol anlam bulmaktadır (Karber, 1971);

- ✓ Mesajı ileten: Terörist
- ✓ Mesajın alıcısı: Terörist eylemin hedefi
- ✓ Mesaj: Bireysel veya kurumsal mağdurları içeren terör eylemi
- ✓ Geri Bildirim: Alıcının tepkisi

Güdülen amacın siyasal olması terörizmin en temel özelliğidir (Dönmezer, 1980: 57).

Dünya düzenin güncel halinin muhakemesi terörün sebepleri ve altında yatan gerçekleri anlama konusunda veri oluşturmaktadır. Yeniçağ denilen küreselleşme ile gelişen teknoloji ilerleyen iletişimin sonra ki evresi nüfusun artışı ile toplumların baş etmek zorunda kalacağı açlık ve salgın hastalıklarda artış yaşanma riski ile birlikte çeşitli

sosyokültürel yahut çevresel problemler baş göstermeye başlayacaktır. Eksik bir şeylerin olduğu yerlerde kümelenmelerle birlikte eksikliğe sahip olan insanlardan faydalanarak örgütleşmelerin artması terörün kitlesini arttıracaktır (D'Amora ve Anuza, 1986).

Terörizmin devletlerarasındaki ilişkilerin gelişmesi ile boyut değiştirdiğinden yerelden ve bölgeden çıkıp sınırları hiçe sayarak uluslararası bir kimlik kazanmaya başladığından bahsedilebilir. Tüm dünyayı yakından ilgilendiren bu kimliği küresel terör olarak tanımlamak mümkündür. Aktörleri, yöntemi ve amacı perspektifinden bakılırsa 20.yüzyıl öncesi terör algısından bambaşka bir yerde olan küresel terör, bilişim teknolojisinin dünya insanın hayatına girmesi ile yayılımını ilan etmiştir. Küresel evre diye tabir edilen 21.yüzyıl; siyasal, kültürel, yönetsel ve ekonomik süreci hızlandırması ile birlikte köklü dönüşümlerin yaşandığı hızlı bir dönemdir. Bu çağın en büyük gücünün bilgi olduğu hatırlanır ise; bilginin tüm üretim faktörlerine yansması ile bilginin sahibinin bilgiye sahip olan olacağı aşikârdır. Bu güç şu an iletişim ağı üzerinde yoğunlaşmakta ve cep telefonu olarak cebimize, internet, bilgisayar, uydu olarak insan hayatına entegre olmuştur lakin güvenlik alanını da daraltmıştır. Bilginin gücünü kullanmak adına oluşturulan argümanlar terörizmin eline yeni silahlar olarak geçmiştir bunlara da siber terör ve siber savaş adı da verilmektedir (Aktel ve Gürkaynak, 2011: 106).

11 Eylül saldırılarından sonra terörizm, tespitleri ve etkileri ABD için çok geniş bir yelpazeye ulaşmıştır, bu bağlamda FBI terörün yayılımını 3 boyutta toparlamış ve terörün etki alanının genişliği ile bağdaştırmış ve şu şekilde sıralamıştır: *İnternet*: online canlı görüşmeler ve mesajlaşmalar sayesinde iletişim ağı genişlemiştir. *Sosyal Medya Kullanımı*: çeşitli grup oluşumları ile bulundukları ülkelerden daha uzak kıtalarda destekçi bulabilir duruma gelmeleridir. *Hemogrown Şiddetli Aşırılıkçı Destekleyicileri*: FBI, ABD

içinde bulunan grupları yahut dışarıdan gelebilecek saldırı hedeflerini bulmayı amaçlar (FBI, 2018).

Terörün sebep olduğu korku ortamı ve can kayıplarının siyasi ve sosyal dengeyi bozmasının yanında ekonomik dengeyi de olumsuz yönde etkilediği gözlemlenmektedir (Frey vd.,2004: 2).

2002 yılında toplanan Amerikan kongresinde, artan işlem maliyetleri, terörle ülkeye dayatılan verimsizlikler ve güvenlik harcamalarında ki artışlar terörizmin en belirgin etkileri olarak görülmüştür (nited States Congress, 2002). Tarihinin belki de en büyük terör eylemi 11 Eylül saldırısı olan ABD, ekonomisi üzerine ilave maliyetler eklemiş ve ekonomik görünümünü değiştirmiştir. Bu maliyetler kısa ve uzun vadeli maliyetler olmak üzere bölümlere ayrılmıştır;

Kısa Vadeli Maliyetler; a) Beşerî ve beşerî olmayan sermayenin bir anda kaybedilmesi: 11 Eylül'de gerçekleşen saldırı sonucu yetişmiş insan gücü bir anda yok olmuştur.

b) Yatırımcı ve tüketici davranışları üzerindeki belirsizliğin artması: Her saldırı ortamında ki risk faktörünü arttırır bu durum ise fiyatlandırma mekanizmasına yansiyarak piyasanın yeniden şekillenmesine sebep olur. Yani saldırı sonrası artan belirsizlik ortamı risk primlerini ve pazar sallantılarını arttırmıştır (Çelik vd, 2015). Yatırımcılar risk faktörü yüksek yatırımlarından vazgeçip daha likit varlık edinmeye başlayarak davranış şekillerini değiştirmeye başlamışlardır. Böylelikle menkul kıymet piyasası uzun vadeli yatırımlar için tercih edilmez olmuş ve bu piyasanın dengesi bozulmuştur. Tüketiciler ise dayanaklı tüketim mallarına yönelik isteklerini ve taleplerini ertelemiş, sözleşmelerini iptal etmişlerdir. Üstelik borsadaki düşüşler de tüketim harcamalarını negatif yönde etkilemiştir.

c) Belirli endüstrilerin ve yerleşim sayısının azalması: 11 Eylül saldırılarında sigortacılık, turizm, seyahat, konaklama, havacılık ve restoran gibi birçok sektörün iş kaybı yaşamış

olması yatırım ve tüketici harcamalarında ki azalma seyirli yön değiştirmesine neden olmuştur.

Uzun Vadeli Maliyetler; a) Güvenlik maliyetlerindeki atış; Terörün en önemli maliyeti güvenlik harcamalarında ki artıştır, uzun dönemde ekonomiye yeni vergiler olarak yansıyacaktır. Yeni vergiler ise ekonomide arz yönlü olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. Yapılan işlerin maliyeti vergi sebebi ile artış gösterip verimsizliğe sebep olup reel getiriye azaltıp uzun vadede büyümeyi olumsuz etkileyebilme ihtimali yüksektir.

b) Terörizmle mücadele için yapılacak harcamalar yüzünden daha verimli faaliyetlerin dışarıda bırakılması: Uzun dönemde sayılanlar dışında bir dizi nleme daha ihtiyaç duyulabilir sonra ki terör saldırısı beklentisi için. Yeni güvenlik kalemlerin oluşması ile ekonomik kaynakların bir kısmı özel sektörün uygulama alanlarından alınıp devletin eline güvenlik sektörüne aktarılması gerekebilir. Bu harcamalar genellikle savunma unsurları ve istihbarat için tercih edilir.

c)Uzun dönem diğer maliyetler: Terörizmin çok geniş ve somut etki alanı dışında uzun vadede toplumun ve bireylerin üzerinde bıraktığı gerilim, korku gibi mental rahatsızlıklar maliyet artışı kavramı içinde yerini alabilir (Atik vd, 2016:181-183).

Terör saldırıların ekonomik etkilerinin ağırlığı ve her sektörü etkileyen yapısı göz önünde bulundurulsa turizm faaliyetleri ve potansiyelinde ki düşüş de ifade edilmelidir. Türkiye gibi ekonomisinin turizme bağımlı olduğu birçok ülke vardır. 2000 yıllarında Arap Baharı (hükümet karşıtı protesto, silahlı saldırılar) ve terör saldırılarından sonra Orta Doğu'nun turizm piyasası iflas noktasına gelmiştir. Suriye, Irak ve Afganistan gibi ülkelerdeki terör saldırılarının fazlalığı göz önünde bulundurulduğunda bu ülkelerin doğalgaz ve petrol kaynakları yönünden zengin ülkeler olduğu dikkat çekmektedir. Bu

ülkelerde ki terör saldırılarının yoğunluğu sahip oldukları kaynakları kullanmasına mâni olarak ekonomik çıkmaza sebep olmuştur (Çağlar, 2015: 115).

Terörün etkisi her alanda kendini göstermektedir; sosyal, siyasal ve ekonomik...saldırıları mikro parçadan başlayarak makro parçaya kadar olumsuz etkilerini yansıtabilmektedir; öncelikle insanlar etkilenir sonrasında ülke ekonomileri ve dolaylı olarak dünya ekonomileri. Her ülkenin bu krizlerden etkilenişi ekonomik durumlarına yani gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkeler terör faaliyetlerinden daha az etkilenirken gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin daha fazla etkilendiği ifade edilebilir (Sandler ve Enders, 2002).

Terörün ekonomiye yansıması uzun ya da kısa dönemli yahut dolaylı veya dolaysız olarak değişebilmektedir. Terör adına atfedilen maliyetler piyasalarda ki verimsizliği arttırarak arz yönlü şoklara sebep olabilmektedir. Terör tehdidinin, belirsizliği arttırıp fiziksel ve insani sermayeyi azaltması ekonomik perspektifte terörün ana etkilerindendir (Atik vd, 2016:181).

Terörü ekonomi açısından değerlendirirken etkilerini anlamak ve kavramak önemlidir. Çünkü doğru teşhis edilen terör niteliği, yapısı ve etkileri başarılı bir terörle mücadele politikasının ilk hedefidir (Alp, 2013).

Terörün ekonomiye yansıması beş adım üzerinde incelenebilir; ilk adım, terör faaliyet ve saldırılarının hedef ülke sermaye ve beşerî stoku üzerinde yarattığı tahribattır. İkinci adım, ekonomik birimlerin tüketim, yatırım ve tasarruf davranışlarında başkalaşmaya sebep olup kaynak dağılımını bozmasına sebep olmasıdır, bunun nedeni ise terörün yarattığı istikrarsızlık, güvensizlik ve belirsizlik ortamıdır. Üçüncü adım, hedef ülkede ki yabancı yatırımların ve sıcak fon akışlarının ülkeyi terk etmesidir. Dördüncü adım, verimli alanlarda ki kaynakların, güvenlik talebi ve harcamaları ve artan maliyetleri

nedeni ile göreceli olarak verimsizleşmesi. Beşinci adım ise ihracat varlığının en büyük kanalı ve kaynağı olan turizm sektöründeki işleklığı azaltıp ekonomik verimliliğı olumsuz yönde etkilemesidir (Ağır ve Kar, 2010: 15).

Terörün ekonomik olarak etkilediğı yaklaşık on içerik şu şekilde değerdendirilebilir (Alp, 2013: 4-15);

- 1) Doğrudan Kayıplar: Terör faaliyetlerinin sebep olduğı ilk etkidir. İlk etki: terör adı verilen eylemin gerçekleşmesinden hemen sonra ortaya çıkan doğrudan ve kısa vadeli sonuçlardır. Öncelikle insan hayatını da içine alan maddi kayıplar olarak ortaya çıkar, saldırı sonrası kriz yönetim süreci, arama ve kurtarma işlemlerinde doğan maliyet harcamaları ile devam eder (Alp, 2013: 4-15).
- 2) Yatırımlar Üzerindeki Etkileri: Terörün sermaye stoku üzerinde ki etkisi doğrudan olmasa da dolaylı ve olumsuzdur. Devamlılık nezdinde dinmeyen terör faaliyetlerinin yatırımların azalmasına sebep olması yarattığı belirsizlik ortamıdır. Ülke içerisinde ki yatırımların azalması doğrudan yabancı yatırımları da olumsuz etkileyecektir (Abadie ve Gardeazabal, 2008:8). Terör faaliyetleri sebebi ile azalan yatırımlar sonucu kamu harcamaları da artış gösterecektir (Blomberg, Hess vd., 2004: 19).
- 3) Tüketici Davranışları, Tüketim ve Tasarruf Düzeyi Üzerinde ki Etkileri: Terör faaliyetleri tasarrufu ve tüketimi farklı biçimlerde etkiler. Piyasaların ilk oyuncusu tüketicilerdir, terör ile yaşadıkları korku ve panik değişik ve sıra dışı hareketlere sebep olabilir. Yaşanan belirsizlik ortamının riski arttırması birçok piyasaya dönük talebi kısıacak bu durum ise kaynakların bir kısmını piyasadan çekecektir. Dolaylı ve olumsuz yönde etkilenen ekonomi nedeni ile tüketiciler tüketim eğilimlerini tasarruf etme yönüne çevireceklerdir (Ateş, 2017:154).

- 4) Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri: Güven ortamı dış ticaretin oluşabilmesi için en önemli unsurdur. Bu ortamı sağlayamayan ülkelerde ticaret yapmanın maliyetleri de yüksektir. Özellikle terör eylemlerinin ticareti hedef aldığı durumlarda uluslararası firmaların hedef ülke pazarına karşı ilgileri azalmakta bu da doğrudan dış ticaret kaybına sebebiyet vermektedir. Risk barındıran ülkelerde güven endeksi düşük olması sebebi ile işlem maliyetlerinin de yüksek kalması uluslararası hacminde doğrudan olumsuz sonuçlar doğurur (Gökbunar, 2010: 97).
- 5) Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkileri: Terörün tüm etkilerinin ana kaynağının belirsizlik olduğunu göz önünde bulundurulsa yabancı yatırımlar üzerinde ki etkilerinin zaman ve mekâna göre değişimi, ortaya çıkardığı maliyetleri benzer duruma getirecektir. Türkiye ekonomisinde terör ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkinin 1991 ile 2003 yıllarında incelendiği çalışmalarda, terör faaliyetlerinin doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde negatif etkili olduğu tespit edilmiştir (Omay, 2001: 31).
- 6) Turizm Üzerindeki Etkileri: Ekonomileri, yabancı sermaye girişinin en büyük kaynağı olan turizme bağlı ülkeler genellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdir. Ekonomide çarpan etkisi yaratan en büyük katkı turizm sektörüne aittir. Terör eylemlerinin ekonomik, politik yahut sosyal bunalım yaratma amacı gütmeye meyilli olması turizm sektörünü de direk hedef haline getirmektedir. Turist gönderen ülkelerin döviz talebi, turist olarak gidilen ülkelerde döviz arzı arttırıcı hareketler uluslararası turizmin döviz hareketlerinin sebebi olduğu için, ülkelerde ki turizm ödemeler dengesi üzerinde önemli rol oynamaktadır (Bulut, 2000: 71).
- 7) Menkul Kıymet Piyasaları Üzerindeki Etkileri: Borsalar ülkelerde ki siyasi dalgalanmalar ile çok yakından ilişkilidir, ana teması siyasi olan terör saldırıları

borsalarda düşüşe sebep olur. Ayrıca üretim maliyetleri artışının güvenlik önlem maliyetlerinde ki artış ile doğru orantılı olduğu düşünülür ise piyasada talep daralması yaşanacak ve beklenen gelirden de düşüş yaşanacaktır. Belirsizliğin baş göstermesi ile risk primlerinde de artış yaşanacaktır (Frey, Luechinger vd, 2007: 19).

- 8) Milli Gelir ve Büyüme Üzerindeki Etkileri: İşlem maliyetlerini arttıran terörizm verimli alanlardaki kaynakların çekilmesine sebep olacağından emek oranlarında düşüşe yol açabilir. Emek verimliliğinde ki düşüş büyümeye negatif yansıyabilir. Teknolojik gelişimlerde araştırma geliştirme harcamalarının gerilemesinden yavaşlar ise sermaye verimliliğindeki negatif eğilim yine büyümeyi etkileyecektir (Alp, 2013: 4-15).
- 9) Bütçe Üzerindeki Etkileri: Terörün savunma harcamaları üzerine getirdiği ek maliyet; teröre karşı özel birimler, istihbarat artışı, güvenlik güçleri artışı diye sıralanabilir. Bu alanlara kaynak ayrılması ise eğitim, seyahat, personel harcamaları gibi teknik donanım gerektirecektir. Ayrıca artacak olan uçak, helikopter, silah, araç sayıları da bütçeye ek maliyet getirecektir (Alp, 2013: 4-15).
- 10) Tarım ve Hayvancılık Üzerindeki Etkileri: Bazı tarım alanları terörle mücadele kapsamında tampon bölge olarak kullanılabilir bu durumda insanlar geçim kaynaklarını bırakıp başka alanlara göç etmek durumunda kalır. Daralan ekim biçim ve hayvancılık neticesinde üretim azalır tüketici taleplerini karşılayacak arz azalmış olur. Dolayısı ile hem üretici hem tüketici bu durumdan olumsuz etkilenir (Öztürk ve Çelik, 2009: 98).

Terör tanımı konusunda birçok görüş olup tek bir tanımın olmaması durumu politik istikrarsızlık için de geçerlidir. Tek bir tanım olmadığı gibi hangi konu ile ilişkili

olduğuna göre Şekil ve boyut değiştirebilmektedir. llmesi ve tanımlaması zor bir değişken olan politik ve sosyal istikrarsızlık; iki farklı açıdan incelenebilir (Alesina ve Perotti 1993: 3);

- Sosyal huzursuzluk ve politik Şiddet,
- Anayasal olan veya olmayan hükümet deđiŐiklikleri olarak sıralayabilirken,

Yönetim zafiyeti ve deđiŐkenliđi politik istikrarsızlığın kaynağının ilk yaklaşımı, siyasal baskı ve sosyal çalkantı göstergeleri ise ikinci yaklaşımı olarak da tanımlanabilir

Politik istikrarsızlık her konu ile bađdaŐtırılabileceđi gibi her bölüm ile de iliŐkilendirilebilir; mikro ve makro boyutları açısından yaklaŐılırsa, ekonomik birimlerin beklentilerini etkileyerek değişkenler üzerinde ki etkisi ile ortama aŐıladıđı risk ortamı ve belirsizlik algısıyla ekonomik aktörlerin gelecek planlarını altüst eden olumsuz bir durumdur (Şanlısoy, 2020).

Politik istikrarsızlığın demokratik sistemlerdeki kaynaklarını Eren ve Bildirici (2001: 31) Şu Şekilde sıralamıştır;

- Parlamentonun kutuplaŐması,
- Koalisyon hkmetleri,
- Seçmenlerin kararsızlığı,
- Seçimlerin idaresi ve zamanlaması
- Hükümet deđiŐikliklerinin sıklığı.

Politik istikrarsızlık ve ekonomik büyüme birbiri ile çok alakadar iki değişkendir. Bu etkileri direk ve dolaylı olarak alt başlıklara ayırmak mümkündür. Belirsizlik ortamının geleceğe ilişkin beklentilere yansıması politik istikrarsızlık ekonomik

büyüme üzerindeki dolaylı etkisidir. Girişimcilerin gelecek beklentilerini daha doğru yönlendirebilmesi politik istikrarın sağlanması ile mümkün olup uzun dönemli ve kalıcı politik faaliyetlere sebep olur (İnsel, 1991: 19-20).

Politik istikrarsızlığın geleceğe yönelik beklentilerin belirsizliğini arttırmasının ekonomik büyüme üzerinde ortaya çıkardığı olumsuz etkiler türlü kanallar üzerinden ortaya çıkmaktadır. En önemli ilk kanal üretim ve yatırım üzerinde görülmekte iken ikinci kanal olarak kamu bütçesi ve borçları üzerinde görülür (Karahan ve Karagöl, 2014: 2). Üçüncü kanal ise sermaye giriş çıkışında görülür. Politik istikrarsızlık mali sermayenin uluslararası hareketini kısıtlar (Lensink vd., 2000: 87).

Politik istikrarsızlığın ilk yarattığı etkinin ve etkilediği kaynakların geleceğe dair belirsizlik olduğu tespitini Arslan (2011: 75) şu şekilde belirtmiştir:

Tablo: 2 Politik İstikrarsızlığın Ekonomik Büyüme Kanallarına Etkisi

Politik İstikrarsızlık		
Belirsizlik	Belirsizlik	Belirsizlik
Kamu Harcamalarının Tahsis Kararı	Özel Kesim Yatırımlarında Düşüş	Gelir Düzeyi Düşük Ortalama Seçmenin Yeniden Bölüşüm Talebi
Kamu Yatırımlarında Düşüş Kamu Tüketiminde Artış	Düşük İktisadi Büyüme	Gelir Dağılımında Eşitsizlik
Sermaye Üzerine Konan Vergilerde Artış		
Özel Kesim Yatırımlarında Düşüş		
Düşük İktisadi Büyüme		

Kaynak: Arslan, 2011: 75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME, YAŞAM BEKLENTİSİ, POLİTİK İSTİKRARSIZLIK VE TERÖRÜN DIŞ TİCARETE ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ

3.1 LİTERATÜR TARAMASI

Akgül ve Masca (2000), İkinci Dünya Savaşı ve yoğunlaşmanın başladığı 19.yüzyıl sonrası dönemde gelişmekte olan ülkelerde küreselleşmenin etkilerini yapılan ampirik çalışmalardan derleyip, finansal dolaşım serbestliğini doğuran küreselleşmenin gelişmiş ülkelere fayda sağlayacağını, gelişmekte olan ülkelerin ise teknolojiyi geliştirip pazara sunabilme yetenekleri doğrultusunda fayda göreceğini ifade etmiştir. Aynı zaman da yabancı sermaye girişinin gelişmekte olan ülkeler için bir dönem etken ve etkili olacağını fakat küreselleşme sayesinde hızlı giren paranın hızlı çıkma ihtimalini ve ülke ekonomisinin dengesinin bozulma tehlikesine de değinmiştir.

Tağraf (2002), küreselleşmenin örgütlenme ve örgüt yapılarında ki değişimlerle birlikte çokuluslu firmaların net anlaşılması adına hazırladığı çalışmasında, küreselleşmenin getirdiği liberalleşmenin ülke sınırlarının sınırsızlaşmasının kapısını açtığını bu kapının arkasında ise sermayenin serbest dolaşımı, ticarete konu olan mal ve hizmet transferlerinin rahatlığını ifade etmiştir.

Okur (2004), terörün ve terör olaylarının tarihi sürecine değindiği çalışmasında özellikle 1980 yıllarından önce Türkiye’de ki olayları analizine dâhil etmiştir. Terör zamanlarında devletin uyguladığı ekonomi politikalarının sanayi, ekonomi ve turizm üzerindeki etkilerinin tartışıldığı çalışmada; ülkelerin kendisinde yahut küresel çevresinde yer alan terör olaylarının dış ticaretlerinde ciddi azalmalar olduğunu gözlemlemiştir.

Utkulu ve Kahyaoğlu (2005), Türkiye’de 1990-2004 yılları arası verilerini, Markow rejim değişimi ve doğrusal olmayan zaman serisi (Star ve Tar) modellemesini kullanarak büyüme küreselleşme arasında ki ilişkiyi saptamaya çalışıp küreselleşme ölçütü olarak ticari ve finansal dışa açıklığı kullanmıştır. Ticari açıklık ile büyüme arasında pozitif ilişki olduğu sonucuna varmıştır.

Dreher (2006), küreselleşme ve büyüme arasında ki ilişkiyi, küreselleşme ölçütü olarak KOF Endeksi ve çalışmasının genelinde genelleştirilmiş momentler yöntemi ve en küçük kareler yöntemini kullanarak 1970-2003 yılları arasını 123 ülke için analizlemiş; politik küreselleşme ve büyüme arasında anlamsız bir ilişki, ekonomik, sosyal ve genel küreselleşme ile büyüme arasında ise pozitif bir ilişki olduğunu ifade etmiştir.

Bayar (2008), küreselleşme kavramını tanımlamak için kaleme aldığı yazısında dünya küreselleşmesini 2. Dünya Savaşı sonrası, Türkiye küreselleşmesini ise 1980 sonrasında değerlendirmiştir. Çağdaş ekonomik küreselleşme için üç alt nitelikten bahseder. İlki; günümüzde ki uluslararası ticaretin kendine has nitelikleri, ikincisi; küresel sermaye akımlarının ve küresel mali piyasaların benzeri olmayan hacmi, derinliği ve çeşitliliği, üçüncü ve son niteliği ise; küresel üretimin değişimidir. Tüm bu sürecin en önemli faktörü ise çok uluslu şirketlerdir, bir diğer ülkeye doğrudan sermaye yatırımları sayesinde odak ülke üretimi ve piyasası hacimlenecektir.

Ayrancı (2009), küreselleşmenin tanımı ile başlayan çalışmasında dünya üzerinde değişen her değişkenin küresel boyuta erişebilmesinin ülkeler arası dinamik dengelere sebep olduğunu; 1996 Gümrük Birliği sonrası Türkiye’de yoğunlaşma endeksi değerlerinden faydalananak ifade etmiş ve dış ticaret açığını anlamlandırabilmek için

ayırıldığı ülke grupları kategorisinde dış ticaret yönünde küreselleşme eğiliminde oldukları sonucuna varmıştır.

Türedi ve Berber (2010), küreselleşme büyüme arasında ki ilişkiyi incelemek için 1970-2007 yılları verilerini kullanıp Türkiye için incelemiştir. Küreselleşme ölçütü olarak ticari dışa açıklık ile Johansen Eş bütünleşme ve Granger nedensellik analizinin kullanıldığı çalışmada ve ticari dışa açıklık ve büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi varlığını ifade etmiştir.

Çelik ve Erkan (2010), çalışmaları için 88 ülkenin 1990-2005 yılları arasında ki kalkınma verilerini ve küreselleşme endekslerini panel veri analiz yöntemini kullanarak kalkınma kriterlerindeki değişimin ne kadarını küreselleşmenin etkilediğini araştırmıştır. Kalkınma ile küreselleşme arasında anlamlı bir ilişki bulurken diğer yandan bütüne bakıldığında küreselleşmenin teknolojik etkisinin kalkınma kriteri üzerinde politik, sosyo kültürel ve ekonomik küreselleşmeden daha stabil daha anlamlı ve daha büyük olduğu sonucuna varmıştır.

Change ve Lee (2011), OECD ve Geçiş ekonomisi ülkelerinde 1990-2006 yılları arasındaki büyüme ve küreselleşme arasında ki ilişkinin incelendiği çalışmada küreselleşme ölçütü olarak Kof endeksini kullanmış, Panel eşbütünleşme Dols ve Fmols analizlerini de kullanarak; politik, ekonomik ve sosyal küreselleşme ile büyüme arasında pozitif etkiyi bulmuştur.

Açıkgöz ve Mert (2011), çalışmalarında 1970-2008 yılları arasında ki Türkiye'nin politik, iktisadi ve sosyal boyutlarını da göz önüne alarak küreselleşmenin büyüme üzerinde ki etkilerini konu almıştır. Nedensellik analizi ve sınır testinden yararlanıp; iktisadi küreselleşme ve büyüme arasında nedensellik ilişkisi bulamamış fakat

sosyal küreselleşmeden büyümeye yönelik nedensellik ilişkisi olduğunu ayrıca uzun dönemde ekonomik büyüme ve politik, ekonomik ve sosyal küreselleşme arasında dengeli bir ilişki olduğunu saptamıştır.

Blomberg v.d. (2011), 46 Sahra altı Afrika ülkesinde 1968-2004 periyodunu Panel Veri Analizi ile test ettiği çalışmada terör ile ekonomik büyüme arasında ki ilişkiye dair; Sahra Altı Afrika ülkelerinde ki terör faaliyetlerinin Dünya ülkeleri ile kıyaslandığında daha az olmasına rağmen terör faaliyetlerinden diğer Dünya ülkelerine kıyasla daha çok etkilendiği sonucuna varmıştır.

Özel (2012), 1991-2010 yıllarında Türkiye’de ki küreselleşme ve büyüme arasında ki ilişkiyi tanımladığı çalışmasında küreselleşme ölçütü olarak finansal ve ticari dışa açıklığı kullanmış, Etki-tepki analizi ve varyans ayrıştırması çalışmalarını kullanarak; büyüme ve ticari açıklık arasında pozitif, büyüme ve finansal açıklık arasında ise negatif ilişki olduğunu ifade etmiştir.

Meierrieks ve Gries (2013), VECM Granger nedensellik analizi ve ARDL sınır testini kullanarak 1971-2010 yılları arası verilerini baz almıştır. Pakistan’da ki terör ve iktisadi büyüme ile enflasyon arasında ki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında enflasyonun düşmesinin terörizmi azalttığı, enflasyonun artmasının terörizmi tetiklediği sonucuna varmıştır.

Ecevit (2013), çalışmasında Türk Cumhuriyetlerinin 1995-2011 yılları arasında ki yaşam beklentisinin belirleyicilerini panel veri analizleri kullanarak yorumlamaya çalışmıştır. Uzun dönem analizi için; panel birim kök testinin yanında, panel eş bütünleşme metodu ile değişkenleri eşbütünleşik, panel regresyon modelleri tahmini ile hane halkı nihai tüketim harcamaları, kent nüfusu, ve kişi başına gelir ile yaşam beklentisi arasında anlamlı

ve pozitif bir ilişki olduğunu gözlemlemiştir. Ayrıca ithalat, ölüm oranları ve nüfus yoğunluğunun yaşam beklentisini olumsuz yönde etkilediğini ifade etmiştir.

Altay, Ekinici ve Peçe (2013), araştırma yazısına Orta Doğunun üç önemli ekonomisi olan Türkiye, Mısır ve Sudi Arabistan'ı baz alarak; işsizlik, ekonomik büyüme, ithalat, ihracat, işsizlik, doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyüme, kişi başına milli gelir, turizm gibi ekonomik değişkenleri Panel veri analizinden faydalanarak 1996-2010 yılları arasında ki verileri incelemiştir. Terörün tüm ekonomik değişkenleri özellikle de turizmi negatif yönde etkilediği saptamış ve oluşan güvensizlik ortamının ekonomide yıkıcı etkiler oluşturduğunu ifade etmiştir. Ayrıca ülke ekonomisini hedef alan terör eylemlerinin ülkenin uluslararası ticaretini de terörize etmenin ana hedefleri olduğunu belirtmiştir.

Kıvılcım (2013), küreselleşmenin uluslararası alanda Türkiye'ye sağladığı sosyo kültürel, ekonomik, siyasi avantajları ve dezavantajlarına değindiği çalışmasında etkilenen ülke konumundan çıkıp etki yaratan ülke konumuna gelebilmesi için birtakım politikalar önermiştir. 1980 sonrası Türkiye'nin ithal ikameci yön belirlemesinin aslında jeo politik konumunun da gereği olan küreselleşmeye uyumun başlangıcıdır yorumunda bulunmuştur.

Alp (2013), terörün ekonomik boyutlarına değinerek küreselleşen dünyanın ülkelerini değerlendirmiş daha sonra Türkiye'de yaşanan terörün ekonomik etkileri ile, dış ticaret, yatırımlar, tüketim ve tasarruf düzeyi, turizm, milli gelir-büyüme, tüketici davranışları, tarım ve hayvancılık, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile tüketim ve tasarruf düzeyinde ki etkilerini incelemiştir. Terör ve dış ticaret arasında ise üç ilişki kurmuş; ticaret maliyetlerinin terörün sebep olduğu güven kaybı nedeni ile artması, alınan

güvenlik tedbirlerinin işlem maliyetlerini arttırması ve son olarak şiddet ortamında nihai malların zarar görme olasılığından bahsetmiştir. Yine aynı çalışmada 1960 ile 1993 yılında 200'den fazla ülke arasında yapılan bir araştırmanın sonuçlarına değinmiş ve terör ile mücadele eden ülkelerin birbirleri arasında ki ticaretin daha az olduğunu iletmiştir.

Peçe (2013), terör ve ekonomi arasında ki ilişkiyi Panel veri analizi ile Mısır, Suudi Arabistan ve Türkiye'yi yani Ortadoğu'nun belirli ülkelerini, 2003 ve 2010 yıllarını kapsayan veriler ışığında incelemiştir. Bağımsız değişken terör, bağımlı değişkenler ise gayri safi yurtiçi hasıla, ülkeyi ziyaret eden turist sayısı, mal ve hizmetler ithalatı, mal ve hizmetler ihracatı, kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla, doğrudan yabancı yatırımlar ve işsizliğin toplam işgücüne oranı kullanılmış ve terörün bütün değişkenler üzerinde negatif yansımalar yarattığı tespit edilmiştir.

Ağırman v.d. (2014), 35 ülkenin küresel terörizm endeksi ile Dünya Borsalar Federasyonundan 2003-2011 yılları arası verilerinden faydalanarak terör hareketlerinin finansal piyasalar üzerinde ki etkisini araştırmak için çalıştıkları yazında terör olaylarından hisse senetlerine yahut hisse senedi piyasasından terör olayları arasında bir nedensellik bulamamışlar fakat kısa dönemi etkileyen terör hareketlerinin uzun vadede sermaye piyasalarında dengelendiği sonucuna erişmişlerdir.

Höl (2015), Rusya Federasyonun kuruluş yıllarından bugüne Rusya'nın küreselleşme karşısındaki dış ticaretini ve sermaye hareketlerinde ki değişimleri konu aldığı çalışmasında rusya'nın 2000'li yıllarda küreselleşme örgüsüne ancak adım atabildiğini ve bu dönemde dış ticaretinde ihracatında ki petrol ve doğalgaz etkenleri ile sürekli dış ticaret açığı verdiğini savunmuştur.

Hayaloğlu v.d. (2015), farklı gelir gruplarını baz alan çalışmasında küreselleşmenin ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini, Kof küreselleşme endeksi ve Panel veri analiz yöntemini kullanarak 1995-2011 yılları arasını incelemiştir. Araştırma sonucunda ise küreselleşme etkilerinin ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre değişkenlik gösterdiğini saptamıştır.

Şahbudak ve Şahin (2015), BRIC ülkelerinde ki sağlık ve ekonomi başlıklarını 1995 ve 2013 dönemine ait yıllık verileri ile panel veri analizini kullanarak analizlemiştir. Çocuk ölüm oranları, sağlık harcamalarının GSYH içindeki payı ve doğumda yaşam beklentisi bağımsız değişken iken GSYH bağımlı değişken olarak değerlendirilmiş ve ekonomik büyüme ile doğumda yaşam beklentisi arasında pozitif ilişki bulunmuştur.

Doğan ve Can (2016), 1970-2012 yılları arası verileri Güney Kore örnekleminde ve Engel-Granger testi ile küreselleşme ve ekonomik büyüme arasında ki ilişkiyi anlamlandırmak için uygulanmış ve ekonomik ve sosyal açıdan bütünlük küreselleşmenin büyümeyi pozitif etkilediği sonucuna varmıştır.

Kazar ve Kazar (2016), finansal gelişme, küreselleşme ve ekonomik büyüme arasında ki ilişkiyi anlamlandırmak için gelir düzeyine göre ayırdığı ülkeleri 1980-2010 periyodunda değerlendirdiği çalışmasında finansal gelişmişliğin, gelişmiş ülkeler üzerinde pozitif etkileri olduğu sonucuna varmış. Ayrıca küreselleşme açısından ekonomik büyümenin dikey gücünün; OECD üyesi olmayan ve düşük gelirli ülkeler için sosyal, OECD üyesi üst ve orta gelirli ülkeler için politik, düşük orta gelirli ülkeler için ekonomik boyutlu olduğundan bahsetmişlerdir.

Çimen v.d. (2016), Türkiye ekonomisinde ki terör olayları ve ekonomi ilişkisini incelediği çalışmasında 1984 ve 2009 yıllarına ait veriler kullanmıştır. İki

değişkenli dinamik model verileri olarak terör ile ekonomik büyüme arasında ilişki tespit etmiş, büyümenin terör olaylarından pozitif yönde ve terör olaylarının iktisadi büyüme şoklarından negatif yönde etkilendiğini ayırtmış ve ekonomik performansın 3 yıl sonradan terör olaylarında azalmaya neden olduğunu ifade edip sürdürülebilir ekonomik politikaların er ya da geç olumlu sonuçlar vereceği önerisinde bulunmuştur.

Ümit (2016), ARDL sınır testi ve Toda Yamamoto testleri ile ticari ve finansal dışa açıklığı küreselleşme ölçütü olarak kullandığı çalışma için Türkiye’de 1989-2014 yıllarına konu olan büyüme küreselleşme ilişkisini incelemiştir. Büyüme ile finansal açık ikilisinde pozitif, büyüme ve ticari açıklık ikilisinin arasında kısa ve uzun dönemlerde negatif ilişki; finansal açıklık ve büyüme arasında çift yönlü ilişkinin yanı sıra büyümeden ticari açıklığa tek yönlü bir nedensellik olduğu sonucuna erişmiştir.

Atik v.d. (2016), 2015-2016 yılları arasında ki terör başlıklı, tüm dünya medyasında çıkan 612.109 haberi büyük veri yöntemi ile haber duygu metriği ile ağırlıklandırılarak, seçilmiş endeksler ve Bıst 100 ilişkisini analiz etmek için terörizm haberlerinin sermaye piyasaları üzerinde ki etkisini konu olarak seçmiş ve Granger Nedensellik Testi ile analiz etmiştir. Nihayetinde; BIST100, ticaret, gıda, inşaat, ulaştırma, sanayi ve turizm, bankacılık endeksleri üzerinde terör eylem haberleri arasında nedensellik tespit edilmemiş olup sadece sigortacılık ve terör haberleri arasında bir nedensellik ilişkisine rastlanmıştır.

Ak (2017), Türkiye’de ki terör faaliyetleri ve iktisadi büyüme olgusu arasında ki ilişkiyi 1970-2014 yılları arası verilerini kullanarak Toda Yamamoto nedensellik testi ile analiz etmiş ve iktisadi büyümeden terörizme doğru tek taraflı nedensellik saptamıştır.

Metin ve Akcan (2017), 1970-2016 yılları arasında küreselleşme ve Türkiye'nin dış ticareti arasında ki ilişkiyi birim kök testi, Johansen koenterasyon testi ve granger nedensellik analizi kullanarak ekonomik ve politik küreselleşmenin dış ticarete neden olduğunu, sosyal küreselleşmenin ise dış ticaret ile ilişkisiz olduğunu ileri sürmüştür.

Gozgor ve Can (2017), Dengesiz Panel Veri Analizi ve Granger Nedensellik Testini kullandığı çalışması için 1970-2010 arası verilerini 139 ülke için kullanmış ihracatın çeşitlendirilmesi, ekonomik küreselleşme ve ekonomik büyüme arasında ki ilişkiyi açıklamaya çalışmıştır. Ekonomik küreselleşme ve ihracat çeşitlenmesinin sadece üst orta gelirli ülkelerde ekonomik büyüme ile pozitif bağlantı kurulabileceğini ifade ederken ekonomik küreselleşme ve büyüme arasında ise iki yönlü nedensel bağlantı sonucuna varmıştır.

Doğan (2017), 1970-2011 yılları arasındaki verileri Türkiye örneklemini baz alarak ekonomik küreselleşme ve büyüme arasındaki nedenselliği konu aldığı çalışmada Tado-Yamamoto nedensellik testini kullanarak, ekonomik küreselleşmeden büyümeye tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varmıştır.

Bacık, Özer ve Altınırmak (2017), finansal piyasada terör hareketlerinin etkisini konu aldıkları çalışmalarında, 1990-2015 yılları arasındaki 312 aylık veriyi Datasteram'den çekip BIST 100 Endeksi ile Türkiye'yi değerlendirmiş, oynaklığı (volatilite) ise Garch yöntemi ile hesaplamış ve borsa fiyat endekslerinin, ekonomik göstergelerden, diğer ülkelerde ki önemli gelişmelerden ve savaşlardan etkilenirken teröre karşı duyarsız kalmıştır yani terör zamanı borsada hem düşüşler hem yükselişler gözlenmiştir.

Kabakçı (2017), Sahraaltı Afrika Ülkeleri örnekleminde küreselleşmenin ekonomik büyümeyi arttırıcı yahut azaltıcı etkilerini araştırmak için 1990-2014 verilerini kullanarak bir ekonomik büyüme modeli veri seti kullanarak oluşturmuş ve bu modelde küreselleşme endeks değeri olan KOF'u, politik, sosyal ve ekonomik küreselleşme endeks değişkenlerini de ekleyerek büyüme üzerinde ki etkisinin tespiti için kullanılmıştır. Modelde Sahraaltı Afrika Ülkelerini (toplam 36 ülke) dörde ayırmış ve tüm Sahraaltı Ülkeleri ile düşük gelirli Sahraaltı Ülkelerinin olduğu grupta küreselleşme ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki tespit edilememiş, alt orta gelirli Sahraaltı Afrika Ülkelerinde politik küreselleşmenin ekonomik büyümeye pozitif etki ettiği, üst orta gelirli Sahra altı Afrika Ülkelerinde ekonomik küreselleşmenin ve Kof küreselleşme endeksinin ekonomik büyümeyi arttırıcı etkisi tespit edilmiştir. Nihayetinde gelirden ki artış küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerinde ki etkisini arttırmaktadır.

Altınar v.d. (2018), küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerinde ki etkisini değerlendirmek için panel veri analiz tekniğini, 1990-2015 yılları arası verilerini kullanarak on büyük piyasa ekonomisi için analiz etmiştir. Küreselleşme kavramı için Kof küreselleşme analizini, ekonomik büyüme kavramı için ise kişi başına düşen reel gayri safi yurtiçi hasıla kullanılmıştır. Kof küreselleşme endeksinin her ülkeye göre farklılaştığını ve büyüme üzerinde ki etkisinin çok düşük olduğunu gözlemiştir.

Bilir ve Gökdemir (2018), 1960-2016 yıllarında ki Türkiye'yi konu alan çalışmasında geliştirmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin uzun vadeli hedefleri arasında yer alan yaşam beklentisi faktörüne etki eden etmenleri yapısal eşitlik modeli ile tanımlaya ve yorumlamaya çalışıp; tasarrufların, ekonomik büyümenin, sabit sermaye yatırımlarının ve kişi başına gayri safi yurtiçi hasılanın yaşam beklentisi üzerinde etkisi olduğunu ifade etmiştir.

Şimşek ve Özkaya (2018), terörizmin makro ekonomik göstergelerde ki etkisini konu aldığı çalışmasında, Türkiye'nin mali ve ekonomik yapısında ki terör etkilerinin sektörler üzerinde ki yansımalarını incelemiştir. Makroekonomik gösterge olarak sosyal refahı direk etkileyen reel GSYİH, toplam yatırım tutarı ve tüketici fiyat endeksini kullanarak terörizm ile ilişki için Pairwise Granger nedensellik testi ve Var yöntemini kullanmıştır. 1968-2015 yılları verilerini Dünya Bankası Ekonomik göstergeler veri tabanı ve Küresel Terörizm Veri Tabanından edinmiş ve reel GSYİH'nın terörizmden tek yönlü nedenselliği ortaya çıkmıştır.

Eren ve Çütçü (2018), ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin göstergesi ekonomik büyüme olduğunu ve günümüzde bu ölçeklerden birin de küreselleşme boyutu olduğunu ifade ettiği çalışmasında Türkiye'de ki 1970-2016 yılları arası döneminin verileri ile ekonomik büyüme ve küreselleşme arasında ki ilişkiyi yapısal kırılmalı zaman serisi yöntemi ile analiz etmiş ve ekonomik büyümeden politik küreselleşmeye ve sosyal küreselleşmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varmıştır.

Aytaç (2018), Türkiye'de ki işsizlik, küreselleşme ve kamu istihdamı arasında ki ilişkiyi değerlendirmek için 1980-2016 yılları arasındaki verileri hata düzeltme modeline dayalı Granger nedensellik testi ile ilişkilendirmeye çalışmış ve artan işsizliği dışsal riskler ve küreselleşme kapsamına alarak Türkiye'nin kamu istihdamını telafi hipotezine uygun olarak bir politika olarak uyguladığı sonucuna varmıştır.

Akbaş (2018), 1980-2016 yılları arasında ki terör ve ekonomi ilişkisini; analizlerde terör değişkeni için global terrorism database verilerini kullanmış, Türkiye terörünü değerlendirirken ise doğrudan yabancı yatırımları, turizm, işsizlik, milli gelir ve

dış ticaret hacmini değişken olarak belirlemiştir. ADF-PP ve Zivot-Andrews birim kök testlerini sonucunda değişkenlerin durağanlığı, Engle-Granger ve Gregory-Hansen eşbütünleşme testleri ile uzun dönemde değişkenler arası eşbütünleşmeyi, Toda-Yamamoto Granger nedensellik testi ve Hacker ve Hatemi-J ve Hatemi-J Asimetrik nedensellik testleri sonucunda ise milli gelir-terör ve dış ticaret-terör arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi saptamıştır.

Barış ve Barış (2018), Avrupa Birliği ülkelerinde ki küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini konu aldığı çalışmasında 1996-2015 yılları arasında toplam 28 AB üyesi ülke için panel regresyon analizi ve küreselleşme verileri için ise Kof küreselleşme analizini tercih etmiştir. Panel veri analizi sonuçları; politik, ekonomik, sosyal ve genel küreselleşme ile büyüme arasında %1'lik pozitif ve anlamlı bir ilişki ortaya çıkarmış ve küreselleşmenin AB üyesi ülkelerin büyümesi üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu özetlemiştir.

Seki ve Akyıldız (2018), çalışmalarında 2000-2016 yılları arasında Türkiye'nin maruz kaldığı terör olaylarının döviz kurlarında ki değişim etkisini Var Analizinden faydalanarak analiz etmiş ve terör olaylarının kura etkisinin %0,06 oranında olduğunu saptamıştır. Ayrıca elde ettiği ekonometrik bulgulara göre etki tepki analizi yardımı ile terör olaylarının döviz kurunda kısa dönemli pozitif etkisi olduğunu belirtmiştir. Çalışmanın sonunda Grenger nedensellik testi verisi de paylaşılmış ve kur ile terör arasında nedenselliğin reddedildiği sonucuna varılmıştır.

Tekbaş (2019), BRICS-T ülkelerinde ki küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerinde ki etkilerini 1990-2014 yılları ışığında değerlendirmiştir. Çalışmasında FMOLS

katsayı tahmincisi ile Pedroni ve Kao eşbütünleşme testini kullanarak küreselleşmenin reel gayrisafi yurtiçi hasıla üzerinde ki etkisini değerlendirmiş ve pozitif ilişki tespit etmiştir.

Çoban (2019), V4 ülkeleri diye tabir edilen Çekya, Polonya, Slovakya ve Macaristan'ın ticari dışa açıklığının insani gelişmişlik düzeyine üzerine etkisini dengeli panel veri analizi ile 1995-2014 yılları arası dönemde değerlendirmiştir. İnsani Gelişme Endeksi (UNDP'nin yayınladığı) bağımlı değişken, ticari açıklık oranı ise bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Ticari açıklık oranı ithalat ve ihracatın toplamının GSYİH'ya bölünmesi olarak tanımlanmıştır. Açıklayıcı değişken olarak; kamu eğitim harcamalarının GSYİH'da ki payı, enflasyon oranı, nüfus artışı, ekonomik büyüme oranı, kamu sağlık harcamalarının GSYİH'da ki payı, doğrudan yabancı sermaye yatırımları kullanılmıştır. Sonuç olarak V4 ülkelerinde ticari dışa açıklığın insani gelişmişliği olumlu (pozitif) yönde etkilediğini saptamıştır.

Ünsür (2019), Dumitrescu ve Hurlin(2012) nedensellik testini kullanarak küreselleşme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi anlamlandırmak için 2000 ve 2016 yılları arası verilerini panel veri analiz yöntemi ile test etmiş ve ekonomik büyümeden politik küreselleşmeye-ekonomik büyümeden genel küreselleşmeye tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmiş ayrıca ekonomik büyüme ve teknolojik küreselleşme, ekonomik büyüme ve sosyal küreselleşme, ekonomik büyüme ve ekonomik küreselleşme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisini de tespitine dahil etmiştir.

Şit ve Karadağ (2019), 2003-2016 yılları dönemini Panel veri analizi kullanarak, başlıca dört Ortadoğu ülkesi olan Türkiye, İran, Mısır ve Suudi Arabistan'da yaşanan terör olaylarının GSYİH üzerinde ki etkisini konu aldığı çalışmada, rastgele ve sabit etkili ekonometrik regresyon maddelerine de başvurmuş ve Husman testi ile rastgele

etkiler modelinin kullanılması gerekliliği doğmuş ve terörizmin GSYİH üzerine olumsuz ve yüksek bir etkiye sahip olduğu sonucuna varmıştır.

3.2. VERİ ve YÖNTEM

Bu çalışmada 2002-2017 döneminde OECD ülkelerinde küreselleşme, yaşam beklentisi, politik istikrar ve terörün, dış ticaret hacmine etkisi araştırılmıştır. Yöntem olarak araştırmada kullanılan veri tipi, ülkeler boyutunu, farklı yıllar itibariyle ele aldığı, bir diğ er deyiş le panel veri olduğu için panel veri analizi kullanılmıştır. Panel veri analiz yaklaşımlarından da Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi tercih edilmiştir. Çünkü bu yöntem otokorelasyon ve heteroskedasite sorunlarının varlığı altında bile tutarlı tahminde bulunabilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2018:101).

Araştırmada, OECD ülkelerinin incelendiğ inden bahsettik. Ele alınan 36 OECD ülkesi; ABD, Avustralya, Almanya, Avusturya, Belçika, Ç ek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Japonya, Kanada, Güney Kore, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Meksika, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Şili, Türkiye, Yeni Zelanda ve Yunanistan'dır.

Çalışmada kullanılan ekonometrik modellerde kullanılan değışkenlerin tümü Dünya Bankası'ndan elde edilmiştir. Bu değışkenlere ait özet bilgileri aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

Tablo 3: Değişkenlere İlişkin Bilgiler

<i>Değişkenin Adı</i>	<i>Açılımı</i>	<i>Kaynak</i>
<i>DLDTH</i>	<i>2010 Fiyatlarıyla Mal ve Hizmet İhracatı ile Mal ve Hizmet İthalatı Toplamı (Dolar Bazında)</i>	<i>Dünya Bankası</i>
<i>DPOL</i>	<i>Politik İstikrar ile Terör ve Şiddetin Yokluğu Endeksi</i>	<i>Dünya Bankası</i>
<i>DLKOF</i>	<i>KOF Genel Küreselleşme Endeksi</i>	<i>Zürih Teknoloji Enstitüsü</i>
<i>DLLE</i>	<i>Doğumda Yaşam Beklentisi</i>	<i>Dünya Bankası</i>
<i>DLGDP</i>	<i>2010 Fiyatlarıyla GSYİH (Dolar Bazında)</i>	<i>Dünya Bankası</i>

Negatif değerler alabildiği gibi DPOL serisi hariç, diğer tüm değişkenlere logaritmik dönüşüm uygulanmıştır. Değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler aşağıdaki tabloda raporlanmıştır.

Tablo 4: Serilere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

<i>Değişkenler</i>	<i>Gözlem</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>Minimum</i>	<i>Maksimum</i>
<i>DLDTH</i>	<i>540</i>	<i>0.0448</i>	<i>0.0684</i>	<i>-0.2963</i>	<i>0.3113</i>
<i>DPOL</i>	<i>540</i>	<i>-0.0233</i>	<i>0.1478</i>	<i>-0.7468</i>	<i>0.5526</i>
<i>DLKOF</i>	<i>540</i>	<i>0.0052</i>	<i>0.0110</i>	<i>-0.0493</i>	<i>0.0676</i>
<i>DLLE</i>	<i>540</i>	<i>0.0029</i>	<i>0.0035</i>	<i>-0.0104</i>	<i>0.0195</i>
<i>DLGDP</i>	<i>540</i>	<i>0.0227</i>	<i>0.0334</i>	<i>-0.1603</i>	<i>0.2244</i>

Araştırmada olası sahte regresyon sorununun giderilmesi için değişkenlere ait durağanlıklar, panel birim kök testlerinden biri olan ve Pesaran (2007) tarafından önerilen Pesaran CIPS birim kök testi ile sınanmıştır. Değişkenler, I (0)'da durağan olmaması

durumunda birinci farkları alınarak, $I(1)$ 'de durağan hale dönüştürülmüştür. Değişkenler durağan hale getirildikten sonra ise kurgulanan modeller kurulmuştur.

Bu çalışmada, daha önce de bahsedildiği gibi Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemin geçerli olabilmesi için birkaç koşulun yerine getirilmesi gereklidir. Bu koşulların sağlanması amacıyla ilk olarak F testi kullanılarak klasik model, birim/zaman etkili modellere karşı sınanmıştır. Çünkü Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi, birim/zaman etkili panel veri analiz yöntemlerinden birisidir.

F testine ait olasılık değerinin %5 anlamlılık seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı olması durumunda “ H_0 : Klasik Model Geçerlidir” şeklindeki hipotez reddedilerek, bunun alternatifi olan “ H_1 : Klasik Model Geçerli Değildir” hipotezi kabul edilir. Bunun tersine F testine ait olasılık değerinin %5 anlamlılık seviyesinde istatistiksel olarak anlamsız olması durumunda “ H_0 : Klasik Model Geçerlidir” şeklindeki hipotez kabul edilerek, bunun alternatifi olan “ H_1 : Klasik Model Geçerli Değildir” hipotezi reddedilir. Dolayısıyla da Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yönteminin uygulanabilmesi için F testine ait olasılık değerinin, %5 anlamlılık seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı olması; bir diğer deyişle %5 anlamlılık seviyesinden düşük bir değer alması gerekir.

Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi için uygun modelin de saptanması gerekir. Sabit ve rassal etkili modeller arasından doğru olan modelin tercih edilebilmesi için Hausman (1978) tarafından önerilen Hausman testine başvurulmuştur. Bu test, “ H_0 : Sabit Etkiler Geçerlidir” hipotezine karşılık, “ H_1 : Rassal Etkiler Geçerlidir” hipotezini sınar. Hausman testine ait olasılık değerinin, %5 anlamlılık seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı olması durumunda “ H_0 : Sabit etkiler geçerlidir” hipotezi kabul

edilerek, “H1: Rassal Etkiler Geçerlidir” hipotezi reddedilir. Bunun aksine Hausman testine ait olasılık değerinin, %5 anlamlılık seviyesinde istatistiksel olarak anlamsız olması durumunda ise “H0: Sabit Etkiler Geçerlidir” hipotezi reddedilerek, “H1: Rassal Etkiler Geçerlidir” hipotezi kabul edilir.

Araştırmada üç farklı model kurulmuştur. Bu modellere ait ekonometrik denklemler aşağıdaki şekildedir:

$$DLDTH_{it} = \beta_0 + \beta_1 DPOL + \beta_2 DLGDP + \varepsilon_{it} \quad (\text{Model 1})$$

$$DLDTH_{it} = \beta_0 + \beta_1 DLKOF + \beta_2 DLGDP + \varepsilon_{it} \quad (\text{Model 2})$$

$$DLDTH_{it} = \beta_0 + \beta_1 DLLE + \beta_2 DLGDP + \varepsilon_{it} \quad (\text{Model 3})$$

Kurulan her üç modelde de dış ticaret hacmini temsil eden DLDTH değişkeni, bağımlı değişkendir. Ayrıca büyümeyi temsil eden DLGDP değişkeni, tüm modellere kontrol değişkeni olarak eklenmiştir. Model 1’te politik istikrar ve terörü temsil eden DPOL değişkeninin; Model 2’de küreselleşmeyi temsil eden DLKOF değişkenin ve Model 3’te ise yaşam beklentisini temsil eden DLLE değişkenin, dış ticaret hacmini temsil eden DLDTH değişkeni üzerindeki etkisi araştırılmaktadır.

Burada bir açıklama yapmayı gerekli görüyoruz. Dünya Bankası’ndan elde edilen DPOL değişkenin temsil ettiği “Politik İstikrar ile Terör ve Şiddetin Yokluğu Endeksi”, politik istikrar ile terörü birlikte ölçmektedir. Buna göre endeks değeri büyüdükçe, politik istikrarın arttığı, buna karşın terör ve şiddet olaylarının azaldığı anlaşılmalıdır. Tersı durumda ise, yani endeks değeri küçüldükçe, politik istikrarın azaldığı ve buna karşın terör ve şiddet olaylarının arttığı anlaşılmalıdır.

3.3. ANALİZ SONUÇLARI

Panel veri analizine başlanmadan önce modellerdeki değişkenlerin durağan olup olmadıkları Pesaran CIPS birim kök testi ile araştırılmıştır. Birim kök testine ilişkin sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Sonuçlardan anlaşıldığı üzere değişkenlerin hiç biri $I(0)$ 'da durağan değildir ve birim kök içermektedir. Değişkenlerin birinci farkları alındığında ise tümünün $I(1)$ 'de durağan olduğu görülmektedir. Bu sebeple değişkenlerin tümünün birinci farkları alınarak, tüm değişkenler $I(1)$ 'de durağan hale getirilmiş ve modeller oluşturulmuştur.

Tablo 5: Değişkenlere Ait Pesaran CIPS Birim Kök Testi Sonuçları

<i>Değişken</i>	<i>Model</i>	<i>Test İst.</i>	<i>Eşik Değerler</i>		
			<i>%10</i>	<i>%5</i>	<i>%1</i>
<i>DLDT</i>	<i>Sabit</i>	-1.613	-2.11	-2.20	-2.36
	<i>Sabit Trendli</i>	-1.982	-2.63	-2.71	-2.85
Δ <i>DLDT</i>	<i>Sabit</i>	-2.966	-2.11	-2.20	-2.36
	<i>Sabit Trendli</i>	-3.088	-2.63	-2.71	-2.85
<i>DPOL</i>	<i>Sabit</i>	-2.002	-2.11	-2.20	-2.36
	<i>Sabit Trendli</i>	-2.423	-2.63	-2.71	-2.85
Δ <i>DPOL</i>	<i>Sabit</i>	-4.245	-2.11	-2.20	-2.36
	<i>Sabit Trendli</i>	-4.445	-2.63	-2.71	-2.85
<i>DLKOF</i>	<i>Sabit</i>	-2.071	-2.11	-2.20	-2.36
	<i>Sabit Trendli</i>	-2.658	-2.63	-2.71	-2.85
Δ <i>DLKOF</i>	<i>Sabit</i>	-3.856	-2.11	-2.20	-2.36
	<i>Sabit Trendli</i>	-3.931	-2.63	-2.71	-2.85
<i>DLLE</i>	<i>Sabit</i>	-2.501	-2.11	-2.20	-2.36
	<i>Sabit Trendli</i>	-2.581	-2.63	-2.71	-2.85
Δ <i>DLLE</i>	<i>Sabit</i>	-3.852	-2.11	-2.20	-2.36
	<i>Sabit Trendli</i>	-4.069	-2.63	-2.71	-2.85
<i>DLGDP</i>	<i>Sabit</i>	-1.214	-2.11	-2.20	-2.36
	<i>Sabit Trendli</i>	-1.738	-2.63	-2.71	-2.85
Δ <i>DLGDP</i>	<i>Sabit</i>	-2.769	-2.11	-2.20	-2.36
	<i>Sabit Trendli</i>	-2.891	-2.63	-2.71	-2.85

Değişkenlerin durağan hale getirilmesinin akabinde modeller kurularak, Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi ile tahminlenmiştir. Elde edilen ampirik bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Model 1’de dış ticaret hacmini temsil eden DLDTH değişkeni bağımlı; politik istikrar ve terörü temsil eden DPOL değişkeni ile büyümeyi temsil eden DLGDP değişkeni bağımsız değişkenlerdir. DLGDP değişkeni, modelde, kontrol değişkeni olarak kurgulanmıştır. F testine ait olasılık değerinin, istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde bir değer aldığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla da “H0: Klasik Model Geçerlidir” şeklindeki hipotez reddedilerek, bunun alternatifi olan “H1: Klasik Model Geçerli Değildir” hipotezi kabul edilir. Yani klasik model geçerli değildir ve birim/zaman etkili modeller geçerlidir. Bu sebeple de birim/zaman etkili modellerden birisi olan Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi ile tahminde bulunulabilir.

Model 1 için tahminde bulunmadan önce sabit ve rassal etkili modellerden hangisinin daha uygun bir tahmin modeli olduğunu belirlemek amacıyla Hausman testine başvurulmuştur. Hausman testine ait olasılık değerinin istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde bir değer aldığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla “H0: Sabit Etkiler Geçerlidir” hipotezi kabul edilerek, “H1: Rassal Etkiler Geçerlidir” hipotezi reddedilir. Yani modelde, sabit etkiler geçerlidir. Bundan sonra ise sabit etkiler modeli için Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi ile tahmin gerçekleştirilmiştir.

Model 1’e ait ampirik bulgularda görüldüğü üzere; politik istikrar ve terörü temsil eden DPOL değişkeninin, 0.0290 katsayısıyla istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde pozitif yönlü olarak ve büyümeyi temsil eden DLGDP değişkeninin ise 1.6946 katsayısıyla istatistiksel olarak %1 anlamlılık seviyesinde pozitif yönlü olarak; dış ticaret

hacmini temsil eden DLGDP değişkenini etkiledikleri görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle; kontrol değişkeni olan DLGDP değişkenine ait bulguları bir kenara bırakırsak, politik istikrar artıp, terör ve şiddet olayları azaldıkça, dış ticaret hacmi büyümektedir.

Tablo 6: Modellere İlişkin GEKK Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken: DLDTH)

	<i>Model 1</i>	<i>Model 2</i>	<i>Model 3</i>
<i>DPOL</i>	0.0290 (0.0170)*	-	-
<i>DLGDP</i>	1.6946 (0.0000)*	1.6358 (0.0000)*	1.7341 (0.0000)*
<i>DLKOF</i>	-	0.6867 (0.0000)*	-
<i>DLLE</i>	-	-	1.5422 (0.0040)*
<i>Gözlem</i>	540	540	540
<i>Ülke Sayısı</i>	36	36	36
<i>R²</i>	0.64	0.65	0.65
<i>F Testi İst. (Prob.)</i>	1.83 (0.0030)	1.67 (0.0100)	1.90 (0.0018)
<i>Hausman Testi İst. (Prob.)</i>	19.82 (0.0000)	28.65 (0.0000)	40.89 (0.0000)
<i>Model</i>	<i>Sabit Etkiler</i>	<i>Sabit Etkiler</i>	<i>Sabit Etkiler</i>

*Not: Parantez içindekiler prob. değeri, diğerleri ise katsayılardır.

Model 2’de dış ticaret hacmini temsil eden DLDTH değişkeni bağımlı; küreselleşmeyi temsil eden DLKOF değişkeni ile büyümeyi temsil eden DLGDP değişkeni bağımsız değişkenlerdir. DLGDP değişkeni, modelde, kontrol değişkeni olarak kurgulanmıştır. F testine ait olasılık değerinin, istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde bir değer aldığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla da “H0: Klasik Model

Geçerlidir” şeklindeki hipotez reddedilerek, bunun alternatifi olan “H1: Klasik Model Geçerli Değildir” hipotezi kabul edilir. Yani klasik model geçerli değildir ve birim/zaman etkili modeller geçerlidir. Bu sebeple de birim/zaman etkili modellerden birisi olan Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi ile tahminde bulunulabilir.

Model 2 için tahminde bulunmadan önce sabit ve rassal etkili modellerden hangisinin daha uygun bir tahmin modeli olduğunu belirlemek amacıyla Hausman testine başvurulmuştur. Hausman testine ait olasılık değerinin istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde bir değer aldığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla “H0: Sabit Etkiler Geçerlidir” hipotezi kabul edilerek, “H1: Rassal Etkiler Geçerlidir” hipotezi reddedilir. Yani modelde, sabit etkiler geçerlidir. Bundan sonra ise sabit etkiler modeli için Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi ile tahmin gerçekleştirilmiştir.

Model 2’ye ait ampirik bulgularda görüldüğü üzere; küreselleşmeyi temsil eden DLKOF değişkeninin, 0.6867 katsayısıyla istatistiksel olarak %1 anlamlılık seviyesinde pozitif yönlü olarak ve büyümeyi temsil eden DLGDP değişkeninin ise 1.6358 katsayısıyla istatistiksel olarak %1 anlamlılık seviyesinde pozitif yönlü olarak; dış ticaret hacmini temsil eden DLGDP değişkenini etkiledikleri görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle; kontrol değişkeni olan DLGDP değişkenine ait bulguları bir kenara bırakırsak, küreselleşme arttıkça, dış ticaret hacmi büyümektedir.

Model 3’te dış ticaret hacmini temsil eden DLDTH değişkeni bağımlı; yaşam beklentisini temsil eden DLLE değişkeni ile büyümeyi temsil eden DLGDP değişkeni bağımsız değişkenlerdir. DLGDP değişkeni, modelde, kontrol değişkeni olarak kurgulanmıştır. F testine ait olasılık değerinin, istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde bir değer aldığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla da “H0: Klasik Model

Geçerlidir” şeklindeki hipotez reddedilerek, bunun alternatifi olan “H1: Klasik Model Geçerli Değildir” hipotezi kabul edilir. Yani klasik model geçerli değildir ve birim/zaman etkili modeller geçerlidir. Bu sebeple de birim/zaman etkili modellerden birisi olan Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi ile tahminde bulunulabilir.

Model 3 için tahminde bulunmadan önce sabit ve rassal etkili modellerden hangisinin daha uygun bir tahmin modeli olduğunu belirlemek amacıyla Hausman testine başvurulmuştur. Hausman testine ait olasılık değerinin istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde bir değer aldığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla “H0: Sabit Etkiler Geçerlidir” hipotezi kabul edilerek, “H1: Rassal Etkiler Geçerlidir” hipotezi reddedilir. Yani modelde, sabit etkiler geçerlidir. Bundan sonra ise sabit etkiler modeli için Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi ile tahmin gerçekleştirilmiştir.

Model 2’e ait ampirik bulgularda görüldüğü üzere; yaşam beklentisini temsil eden DLLE değişkeninin, 1.5422 katsayısıyla istatistiksel olarak %1 anlamlılık seviyesinde pozitif yönlü olarak ve büyümeyi temsil eden DLGDP değişkeninin ise 1.7341 katsayısıyla istatistiksel olarak %1 anlamlılık seviyesinde pozitif yönlü olarak; dış ticaret hacmini temsil eden DLGDP değişkenini etkiledikleri görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle; kontrol değişkeni olan DLGDP değişkenine ait bulguları bir kenara bırakırsak, yaşam beklentisi arttıkça, dış ticaret hacmi büyümektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada 2002-2017 döneminde OECD ülkelerinde küreselleşme, yaşam beklentisi, politik istikrar ve terörün, dış ticarete etkisi araştırılmıştır. Yöntem olarak araştırmada kullanılan veri tipi, ülkeler boyutunu farklı yıllar itibariyle ele aldığı, bir diğer deyişle panel veri olduğu için panel veri analizi kullanılmıştır. Panel veri analiz yaklaşımlarından da Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi tercih edilmiştir.

Dış ticaretin özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için büyümenin ve kalkınmanın itici gücü olduğu çoğu analizin tespiti niteliğindedir. Ülkeler , yaşam kalitelerini yükseltmek için, kaynak kullanımını optimum düzeye taşıyabilmek içi, istihdam oranlarını arttırabilmek için yahut iş bölümü veya uzmanlaşma gibi nedenlerde dış ticaret yapma ihtiyacında bulunurlar ve uzun vadede ki nihai amaçları büyüme ve kalkınmadır.

Çalışmanın teorik kısmında Öncelikle dış ticaret olgusu ele alınmıştır. Dış ticaretin şekilleri, türleri, nedenleri ve etkenleri açıklanmış ve ilişki kurduğu dallara değinilmiştir. Dış ticaretin büyüme ile büyük oranda ilişki olduğu genellikle ihracat odaklı kalkınma hedeflerinin sonuca daha yakın olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın ikinci kısmında küreselleşme, yaşam beklentisi, terör ve politik istikrar konuları ele alınarak dış ticaret üzerinde ki etkileri analiz edilmiştir. Küreselleşme ile dış ticaret arasında doğrudan olumlu yönde ilişkilerin tespiti ağır basmaktadır. Yaşam beklentisi ise ortalama yaşam süresi ile doğru ilişkili olup sağlık hizmetlerinde ki artışın ülke içi üretimi, büyümeyi, verimliliği pozitif etkileyerek dış ticareti de olumlu yönde etkileyeceği kanaatine varılmıştır. Politik istikrar ya da politik istikrarsızlık durumu ülkenin güvenirliliğini etkilediği için yatırım kanallarını etkileyecek ülke içi belirsizlik

durumları ve yatırımlar arasında ki ilişki sebebi ile dış ticaret olumlu ya da olumsuz etkilenecektir. Terör, her ülkenin farklı değerlendirdiği faaliyetler olma özelliğinin yanında politik amaçları barındırmaktadır. Dış ticaretin faaliyetin yanında politik amaçlı da yapıldığını hatırlar isek aralarında ki doğru orantı tespiti ortaya çıkmış olur.

Araştırmada OECD ülkelerinin incelendiğinden bahsettik. Ele alınan 36 OECD ülkesi; ABD, Avustralya, Almanya, Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Japonya, Kanada, Güney Kore, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Meksika, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Şili, Türkiye, Yeni Zelanda ve Yunanistan'dır.

Panel veri analizine başlanmadan önce modellerdeki değişkenlerin durağan olup olmadıkları Pesaran CIPS birim kök testi ile araştırılmıştır. Birim kök testine ilişkin sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Birim kök testi sonuçlarına göre; değişkenlerin hiç biri $I(0)$ 'da durağan değildir ve birim kök içermektedir. Değişkenlerin birinci farkları alındığında ise tümünün $I(1)$ 'de durağan olduğu görülmektedir. Bu sebeple değişkenlerin tümünün birinci farkları alınarak, tüm değişkenler $I(1)$ 'de durağan hale getirilmiş ve modeller oluşturulmuştur.

Model 1'de dış ticaret hacmini temsil eden DLDTH değişkeni bağımlı; politik istikrar ve terörü temsil eden DPOL değişkeni ile büyümeyi temsil eden DLGDP değişkeni bağımsız değişkenlerdir. DLGDP değişkeni, modelde, kontrol değişkeni olarak kurgulanmıştır. F testine ait olasılık değerinin, istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde bir değer aldığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla da " H_0 : Klasik Model Geçerlidir" şeklindeki hipotez reddedilerek, bunun alternatifi olan " H_1 : Klasik Model

Geçerli Değildir” hipotezi kabul edilir. Yani klasik model geçerli değildir ve birim/zaman etkili modeller geçerlidir. Bu sebeple de birim/zaman etkili modellerden birisi olan Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi ile tahminde bulunulabilir.

Model 1 için tahminde bulunmadan önce sabit ve rassal etkili modellerden hangisinin daha uygun bir tahmin modeli olduğunu belirlemek amacıyla Hausman testine başvurulmuştur. Hausman testine ait olasılık değerinin istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde bir değer aldığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla “ H_0 : Sabit Etkiler Geçerlidir” hipotezi kabul edilerek, “ H_1 : Rassal Etkiler Geçerlidir” hipotezi reddedilir. Yani modelde, sabit etkiler geçerlidir. Bundan sonra ise sabit etkiler modeli için Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi ile tahmin gerçekleştirilmiştir.

Model 1’e ait ampirik bulgulara görüldüğü üzere; politik istikrar ver terörü temsil eden DPOL değişkeninin, 0.0290 katsayısıyla istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde pozitif yönlü olarak ve büyümeyi temsil eden DLGDP değişkeninin ise 1.6946 katsayısıyla istatistiksel olarak %1 anlamlılık seviyesinde pozitif yönlü olarak; dış ticaret hacmini temsil eden DLGDP değişkenini etkiledikleri görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle; kontrol değişkeni olan DLGDP değişkenine ait bulguları bir kenara bırakırsak, politik istikrar artıp, terör ve şiddet olayları azaldıkça, dış ticaret hacmi büyümektedir.

Model 2’de dış ticaret hacmini temsil eden DLDTH değişkeni bağımlı; küreselleşmeyi temsil eden DLKOF değişkeni ile büyümeyi temsil eden DLGDP değişkeni bağımsız değişkenlerdir. DLGDP değişkeni, modelde, kontrol değişkeni olarak kurgulanmıştır. F testine ait olasılık değerinin, istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde bir değer aldığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla da “ H_0 : Klasik Model Geçerlidir” şeklindeki hipotez reddedilerek, bunun alternatifi olan “ H_1 : Klasik Model

Geçerli Değildir” hipotezi kabul edilir. Yani klasik model geçerli değildir ve birim/zaman etkili modeller geçerlidir. Bu sebeple de birim/zaman etkili modellerden birisi olan Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi ile tahminde bulunulabilir.

Model 2 için tahminde bulunmadan önce sabit ve rassal etkili modellerden hangisinin daha uygun bir tahmin modeli olduğunu belirlemek amacıyla Hausman testine başvurulmuştur. Hausman testine ait olasılık değerinin istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde bir değer aldığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla “ H_0 : Sabit Etkiler Geçerlidir” hipotezi kabul edilerek, “ H_1 : Rassal Etkiler Geçerlidir” hipotezi reddedilir. Yani modelde, sabit etkiler geçerlidir. Bundan sonra ise sabit etkiler modeli için Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi ile tahmin gerçekleştirilmiştir.

Model 2’ye ait ampirik bulgularda görüldüğü üzere; küreselleşmeyi temsil eden DLKOF değişkeninin, 0.6867 katsayısıyla istatistiksel olarak %1 anlamlılık seviyesinde pozitif yönlü olarak ve büyümeyi temsil eden DLGDP değişkeninin ise 1.6358 katsayısıyla istatistiksel olarak %1 anlamlılık seviyesinde pozitif yönlü olarak; dış ticaret hacmini temsil eden DLGDP değişkenini etkiledikleri görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle; kontrol değişkeni olan DLGDP değişkenine ait bulguları bir kenara bırakırsak, küreselleşme arttıkça, dış ticaret hacmi büyümektedir.

Model 3’te dış ticaret hacmini temsil eden DLDTH değişkeni bağımlı; yaşam beklentisini temsil eden DLLE değişkeni ile büyümeyi temsil eden DLGDP değişkeni bağımsız değişkenlerdir. DLGDP değişkeni, modelde, kontrol değişkeni olarak kurgulanmıştır. F testine ait olasılık değerinin, istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde bir değer aldığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla da “ H_0 : Klasik Model Geçerlidir” şeklindeki hipotez reddedilerek, bunun alternatifi olan “ H_1 : Klasik Model

Geçerli Değildir” hipotezi kabul edilir. Yani klasik model geçerli değildir ve birim/zaman etkili modeller geçerlidir. Bu sebeple de birim/zaman etkili modellerden birisi olan Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi ile tahminde bulunulabilir.

Model 3 için tahminde bulunmadan önce sabit ve rassal etkili modellerden hangisinin daha uygun bir tahmin modeli olduğunu belirlemek amacıyla Hausman testine başvurulmuştur. Hausman testine ait olasılık değerinin istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde bir değer aldığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla “ H_0 : Sabit Etkiler Geçerlidir” hipotezi kabul edilerek, “ H_1 : Rassal Etkiler Geçerlidir” hipotezi reddedilir. Yani modelde, sabit etkiler geçerlidir. Bundan sonra ise sabit etkiler modeli için Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi ile tahmin gerçekleştirilmiştir.

Model 2’e ait ampirik bulgularda görüldüğü üzere; yaşam beklentisini temsil eden DLLE değişkeninin, 1.5422 katsayısıyla istatistiksel olarak %1 anlamlılık seviyesinde pozitif yönlü olarak ve büyümeyi temsil eden DLGDP değişkeninin ise 1.7341 katsayısıyla istatistiksel olarak %1 anlamlılık seviyesinde pozitif yönlü olarak; dış ticaret hacmini temsil eden DLGDP değişkenini etkiledikleri görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle; kontrol değişkeni olan DLGDP değişkenine ait bulguları bir kenara bırakırsak, yaşam beklentisi arttıkça, dış ticaret hacmi büyümektedir.

Bu bulgulara istinaden; Ülkelerin küreselleşmeyi arttırabilmeleri için arge departmanlarını kuvvetlendirip bilgiye yatırım yapmaları ve gelişimlerinin önünde ki engelleri kaldırma yönünde hareket ederek ithalatı etkin kullanıp ihracat sektöründe ki kaynak verimliliğini arttırıp dış ticaret alanında hem ithalatı hem ihracatı pozitif yönde kullanabilmeleri gerekmektedir. Dış ticaretin en büyük faktörün politik süreç olduğu unutulmamalı ve gerekli devlet destekleri ile süreç yürütülmelidir.

Yaşam beklentisinde ki iyileştirmeler için sağlık hizmet artışı, besin değerlerinde iyileştirmeler, ülkeye dışarıdan giren gıdalarda sıkı kontroller gibi kamu harcamalarını arttırıp politik önlemler almaları,

Politik istikrarı sağlayacak şekilde siyasi ilişkileri iyileştirmeli, terör faaliyetlerini azaltacak şekilde savunma sanayi ve kolluk faaliyetlerine yönelik önlemler alarak dış ticaret hacmini arttırma gayesini barındırmalıdırlar.

KAYNAKÇA

- Abadie, A. ve Gardeazabal, J. (2008). *Terrorism and The World Economy*. European Economic Review. 52(1). 1-27.
- Acar, M. (2004). Küreselleşme mi, Küreselleştirme mi?. *Piyasa Dergisi*, Sayı 12.
- Acar, S. (2012). *Türkiye İhracatında Akreditiflerin Etkisi*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı, Uluslararası Bankacılık ve Finans Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Acemoğlu, D. ve Johnson, S. (2007). Disease and Development: The Effect of Life Expectancy on Economic Growth. *Journal of Political Economy*. 115(6). 925–985.
- Acheson, K. ve Maule, C. (2006). *Culture in International Trade, Handbook on the Economics of Art and Culture*. (1) ss.1141–1182.
- Acılar, A. ve Aydemir, M. (2010). *Küreselleşme Sürecinde Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Gelişmekte Olan Ülkelere Etkisi*. 1. Basım, Ankara: Nobel Yayınları. 1-25.
- Açıkgöz, Ş. ve Mert, M. (2011). *Küreselleşme İktisadi Büyümeyi Etkiliyor Mu? Türkiye Örneği*. 12. Uluslararası Ekonometri, Yöneylem Araştırması ve İstatistik Sempozyumu, ss.701-716.
- Adıgüzel, G. (2011). *Lojistiğin Dış Ticaret Üzerine Etkileri ve Türkiye Örneği*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Adıgüzel, M. (2011). *Küreselleşme ve Sonuçları*. Nobel Yayınevi. Ankara.

- Ağır, H. ve Kar, M. (2010). Terörizmin Makroekonomik Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme. *Finans Politika ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*. Sayı.539. 13-32.
- Ağırman, E., Özcan, M., Yılmaz, Ö. (2014). Terörizmin Finansal Piyasalara Etkisi: Ampirik Bir Çalışma. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, Cilt 8, Sayı 2, 99-113.
- Ak, M. Z., Dindar, M. ve Altıntaş, N. (2017). Türkiye’de Terörizm ile İktisadi Büyüme İlişkisinin Nedensellik Analizi. *Bilgi Dergi*, Cilt:19, Sayı:1, 20-31.
- Akalın, G. (2002). *Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Ekonomik Kriz*. İstanbul: TŞOF Plaka Matbaacılık, TİSK, Yayın No:215. S: 208.
- Akbaş, S. (2018). *Terör-Ekonomi İlişkisi: Türkiye Örneği*. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Akgül, H. ve Masca, M. (2000). Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Küreselleşme. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2.
- Akın, A. ve Ersoy, K. (2012). *2050’ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Sağlık Sistemine Bakış*, TÜSİAD, Yayın No: TÜSİAD-T/2012-11/533.
- Akkoyunlu, A. (1996). Yeni Dış Ticaret Teorileri. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt:7.
- Akpınar, L. (2017). *Türkiye’nin Dış Ticaretine Küreselleşmenin Etkisi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Aktel, M. (2003). *Küreselleşme ve Türk Kamu Yönetimi*. 1.Baskı. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

- Aktel, M. ve Gürkaynak, M. (2011). Küreselleşen Terörizm: Bir Etkileşim Çalışması. *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları*. 12/1, Cilt: 1, Syf: 106.
- Alesina, A. ve Roberto P. (1993). *Income Distribution, Political Instability, and Investment*. NBER. Cambridge.
- Ali, A. ve Audi, A. (2016). The Impact of Income Inequality, Environmental Degradation and Globalization on Life Expectancy in Pakistan: An Empirical Analysis, *International Journal of Economics and Empirical Research*, 4(4), 182-193.
- Alp, İ. A. (2013). Terörün Ekonomik Etkileri. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*. Cilt: 4, Sayı:1. 1-19.
- Altay, H., Ekinci, A. ve Peçe, M. (2013). Ortadoğu’da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (37), 267-288.
- Altınar, A., Bozkurt ve E., Toktaş, Y. (2018). *Küreselleşme ve Ekonomik Büyüme: Yükselen Piyasa Ekonomileri İçin Bir Uygulama*. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, (639), Sayfa: 117 – 162.
- Ankara Gümrük Müşavirleri Derneği. (2015).
- Antell, G ve Harris, W. (2005). *Economics Institutions and Analysis*. ABD: Amsco School Yayınları.
- Arslan, K. (2017). *Dış Ticaret İşlemleri*. Ankara: Detay Yayınevi.
- Arslan, Ü. (2011). Siyasi İstikrarsızlık ve Ekonomik Performans: Türkiye Örneği. *Ege Akademik Bakış*. 1. 73-80.
- Ateş, L. (2017). Küreselleşme Perspektifinde Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye Örneği. *Econder International Academic Journal*. C:1. No: 2. 142-163.

- Atık, M., Yılmaz, B., Köse, Y., ve Sağlam, F. (2016). Dünya Medyasındaki Terörizm Temalı Haberlerin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri: İstanbul Borsası Örneği. *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt 15, Sayı: 2, 179-205.
- Awokuse, T. O. (2008). Trade Openness and Economic Growth: Is Growth Export-Led or Import-Led?. *Applied Economics*, 40,161–173.
- Ayata, A. (2010). *Küreselleşme Eksenin Türkiye – AB İlişkileri*. Murat Ercan (Ed.); Küreselleşme ve Türkiye’ye Etkileri. 1. Basım, Ankara: Nobel Yayınları, 59-78.
- Aydemir, C., Kaya, M. (2010). Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 6. Sayı 20. 260-282.
- Aygören, Y. (2014). *Döviz Kuru-Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği*. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Ayrancı, E. (2009). Türkiye’nin Ekonomik Açıdan Küreselleşmesinin Yoğunlaşma Vasıtasıyla Ölçülmesi ve Konu Hakkında Bir Araştırma. *ABMYO Dergisi*, 16.
- Aytaç, D. (2018). Küreselleşme, İşsizlik ve Kamu İstihdamı İlişkisi. *Maliye Dergisi*, Ocak-Haziran, 174, S: 131-153.
- Bacık, E., Özer, M., Altınırmak S. (2017). Terörün Volatilitiye Etkisi: Türkiye BIST 100 Endeksinde Bir Uygulama. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 55-75.
- Bağçe, E. H. (1999). Küreselleşme, Devlet ve Demokrasi. *Amme İdaresi Dergisi*. 32 (4). TODAİE. Ankara.
- Bağrıaçık, A. (2003). *Dış Ticaret İşlemleri*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

- Bağırtan, M. (2018). *Türkiye’de Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi*. Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Bakan, İ., vd. (2007-2010). *Dış Ticaret işlemler ve Uygulamalar*. Ankara: Gazi Kitabevi, Editörler: H. Çetin Bedestenci ve Murat Canitez,
- Bakan, S. ve Gökmen, S. (2014). Serbest Bölgeler ve Dış Ticaret İlişkisi: Gaziantep Serbest Bölgesi Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 51, 34-51.
- Baker, M.E. (2013). *Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Türkiye Örneği*. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonomi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Balassa, B. (1978). Exports and Economic Growth: Further Evidence. *Journal of Development Economics*, 5(2), ss. 181-189.
- Balay, R. (2004). Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. Cilt 37. Sayı 2.
- Balkanlı, O. A. (2002). Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt: XXI, No:1.
- Barış, S., Barış, A. (2018). *Küreselleşme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Avrupa Birliği Ülkelerinden Deliller*. 4 th SCF International Conference on “Economic and Social Impacts of Globalization” and “Future of Turkey-EU Relations”, 26-28 Nisan.
- Başeren, S. H. (1998). Terörizm: Kavramsal Bir Değerlendirme ve Hukuki Mücadele Yaklaşımları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 1, 111-124.

- Bayar, F. (2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı: 32, s.25-34.
- Bayat, M. (2011). Uluslararası Ticarete Rekabet Gücü Elde Etmede Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Rolü ve Önemi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 567-575.
- Bayraktutan, Y. (2003). Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4 (2): 175-186.
- Berksoy, T. (1994). Dış Ticarete Liberalleşme ve İthalat Eğilimleri, *İstanbul Ticaret Odası Yayınları*, Yayın No: 27.
- Bilir, B. ve Gökdemir, T. (2018). Kalkınma Göstergeleri Çerçevesinde Yaşam Beklentisinin Yapısal Eşitlik Modeli ile İncelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S:163-167.
- Blomberg, S. B., Hess, G. D., Orphanides, A. (2004). The Macroeconomic Consequences of Terrorism. *Journal of Monetary Economics*. Vol. 51 (5).
- Blomberg, S., Brock, N., H. Broussard ve Gregory, D. H. (2011). New Wine İn Old Wineskins? Growth, Terrorism and The Resource Curse İn Subsaharan Africa. *European Journal Of Political Economy*, 27: 50–63.
- Bloom D. E. and Canning D. (1999). *The Health and Wealth of Nations*. Science. 287. (5456). 1207-09.
- Bolat, T., Aytemiz, O. Y. Ve Çeken H. (2005). *Küreselleşmenin Boyutları ve Bu Süreçte Etkili Olan Faktörlerin Analizi*. Editörler: Seymen, O. A. ve Bolat T. Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara. s.33-52.

- Bulut, E. (2000). Türk Turizmin Dünyadaki Yeri ve Dış Ödemeler Bilançosundaki Etkisi. Gazi Üniversitesi. *İ.İ.B.F. Dergisi*. 71-86.
- Carbaugh, R. J. (2005). *International Economics, 10th. Edition*, United States of Amerika. Thomson South-Western. 2-3.
- Caselli, F. ve Wilbur, C. (2001). *Cross-Country Technology Diffusion: The Case of Computers*. American Economic Review, 91(2): 328-335.
- Cassing, J.H. (1978). Transport Costs in International Trade Theory: A Comparison with the Analysis of Nontraded Goods. *The Quarterly Journal of Economics*, ss. 535-550.
- Cebeci, İ. (2010). *Küreselleşme Sürecinde Arz Şokları ve Makroekonomik Etkileri*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Doktora Tezi.
- Chang, R., Altani, L., Loayza N. V. (2009). Openness Can Be Good For Growth: The Role of Policy Complementarities. *Journal of Development Economics*, Vol. 90, Issue 1, p. 33-49.
- Change, C.ve Lee, C. (2011). *The Effect of Globalization and Political Party on Economic Growth*. Eastern European Economics, C:49, S:6, ss. 5-26.
- Christiansen, L. Schindler, M. Tressel, T. (2009). Growth and Structural Reforms: A New Assessment. *IMF Working Paper WP/09/284*, Research Department, International Monetary Fund, pp. 1-52.
- Çelik, M.Y. ve Erkan, H. (2010). Küreselleşme Kalkınma İlişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayfa: 183-194, Sayı: 26.
- Çelik, M.Y. (2012). Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme. *DPUJSS*. Sayı: 32, Vol.

- Çelik, Ş., Erer, D., Erer, E., Güleç, T. C. (2015). TCMB Para Politikası Kararlarındaki Değişimlerin ve TCMB FED ve ECB Sözlü Yönlendirmelerin BIST 100 Oynaklığı Üzerindeki Etkisinin Analizi 2002-2014. *Maliye ve Finans Yazıları Dergisi*. 103. 51-83.
- Çiftçi, M. (2008). Kalkınma Göstergesi olarak Ortalama Yaşam Beklentisine Göre Türkiye'nin AB İçindeki Konumu: Kritikler ve Çok Değişkenli İstatistik Uygulamaları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Sayı: 7. 51-87.
- Çiftçi, Ö. (2001) *Serbest Dış Ticaret Anlaşmaları ve Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Çimen, A., Yıldırım, S., Bayraktutan, Y. (2013). Terör Olayları ve İktisadi Büyüme: Türkiye Örneği. *KOSBED*, 2016, 32: 1 – 14.
- Çoban, M.N. (2019). Ticari Dış Açıklığın İnsanı Gelişmişlik Üzerine Etkisi: V4 Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 62, 155-169.
- Çomak, H., Sancaktar, C., Demir, S. (2016). Uluslararası Güvenlik Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar. İstanbul: Beta Yayınları. 137.
- D'Amore, L. J. ve Anuza, T. E. (1986). International Terrorism: Implications and Challenge for Global Tourism, *Business Quarterly*, 4. 20-29.
- Dalyanoğulları, M. (2007). *Küreselleşme, Küreselleşmenin Otomobil Ana ve Yan Sanayi Sektörü Üzerine Etkileri*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.

- De la Croix D. ve Licandro, O. (1999). Life Expectancy and Endogenous Growth. *Economics Letters*, 65. 255-63.
- Değer, M. K. (2010). İhracatta Ürün Çeşitliliği ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Deneyimi (1980-2006). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24 (2), 259-287.
- Demirtaş, Ş. C. (2016). *Serbest Bölgelerin Dış Ticarete Etkileri: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Deniz Çağlar A. (2015). *Toplumsal Hareket Teorileri ve Ortadoğu İsyanları*. Orion Kitapevi. Ankara. 115.
- Dinler, Z. (2012). *Mikro ekonomi* (23.Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Dinler, Z. (2013). *İktisada giriş*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Doğan, B., Can, M. (2016). Küreselleşmenin Büyümeye Etkisi: Güney Kore Örnekleminde Eşbütünleşme Analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı: 6(1).
- Doğan, B. (2017). *Ekonomik Küreselleşme ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi*. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt: 54, Sayı: 628.
- Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı Raporu. (2015).
- Dorman, P. (2000). *Actually Existing Globalization*. Rethinking Globalization, Palgrave, New York.
- Dölek, A. (2016). *Dış Ticaret İşlemleri*. Adana: Umut Kitapevi.

- Dönmezer, S. (1980). Milletlerarası Tedhişcilik. *İUHF. Mecmuası*. XLIV (1-4), 55-70.
- DPT. (2000). *Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı, Rekabet Hukuku ve Politikaları*. Özel İhtisas Komisyon Raporu, DPT: 2544. ÖİK: 560. 3s.
- Dreher, A. (2006). *Does Globalization Affect Growth? Evidence From A New Index of Globalization*. *Applied Economics*, C:38, S:10, ss. 1091-1110.
- Drucker, P. (1997). *The Global Economy and The Nation State*. *Forrein Affairs*, Vol:76. No: 5.
- Dulupçu, M. A. (2001). *Küresel Rekabet Gücü Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*. Ankara. Nobel Yayın Dağıtım.
- Durak, İ., Cihangir M. ve Gültekin N. (2006). Üretimde Mekân Boyutunun Önemi ve Bilgi Toplumu Açısından Değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. C:21. S:2. 527-534.
- Dursun, İ. (2002). Ekonomik Özgürlükler- Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik ve Uygulamalı Bir İnceleme. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı. Doktora Tezi.
- Dumitrescu, E. I. ve Hurlin, C. (2012). Testing for Granger Noncausality in Heterogeneous Panels, *Economic Modelling*, Sayı: 29(4), Sayfa: 1450-1460.
- Ecevit, E. (2013). Türk Cumhuriyetlerinde Yaşam Beklentisinin Belirleyicileri ve Ampirik Bir Analiz. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:21.
- Ekinci, A. (1997). *Günümüzde Dünyada ve Türkiye’de Korumacılık Politikaları ve Uygulamaları*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.
- Elçin, B. A. (2012). *Küreselleşmenin Tarihçesi*. Ankara.

- Erdoğan S. ve Bozkurt H. (2008). Türkiye’de Yaşam Beklentisi-Ekonomik Büyüme İlişkisi: ARDL Modeli ile Bir Analiz. *The Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management*. Volume III Spring.
- Eren, E. ve Bildirici M. (2001). Türkiye’de Siyasal ve İktisadi İstikrarsızlık; 1980–2001. *İşletme ve Finans*. 187: 27–33.
- Eren, M.V. ve Çütçü, İ. (2018). Küreselleşmenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *Siyaset Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Ocak, Cilt: 6, Sayı: 1.
- Ergil, D. (1997). *Kırık Aynada Kendini Arayan Türkiye*. Ankara: Doruk Yayınevi.
- Ersungur, Ş. ve Doru, M. Ö. (2014). Türkiye’de Dış Ticaret ve Ekonomik Kalkınma İlişkisinin Ekonometrik Analizi: 1980-2010. *Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt: VIII/3, 225-240.
- Ertek, T. (2006). *Temel Ekonomi-Basından Örneklerle*. 1. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- FBI. (2018). *Terrorism*. <https://www.fbi.gov/investigate/terrorism> Erişim: 15.07.2018.
- Fraser, A ve Kachingwe, N. (2003). *Can Europe’s Trade Agenda Deliver a Just Partnership With Developing Countries in Europe in the World – Essays on EU Foreign, Security and Development Policies*, BOND, pp. 57-66.
- Frey, B. S., Simon L., Alois S. (2004). *CalculatingTragedy: Assessing the Costs of Terrorism, Institute for Empirical Research in Economics*. Working Paper 205. University of Zurich.
- Frey, B., Luechinger, S., Stutzer, A. (2007). Calculating Tragedy: Assessing the Costs of Terrorism. *Journal of Economic Surveys*. 21.
- Gallino, L. (2007). *Küreselleşme ve Eşitsizlik*. Çev. Durdu Kundakçı. Ankara: Dost Yayınları. 2000.

- Ghartey, E. (1993). Causal Relationship between Exports and Economic Growth: Some Empirical Evidence in Taiwan, Japan, and the US. *Applied Economics*, Vol.25, Num.8, pp.1145-1152.
- Giddens, A. (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*. İstanbul: Alfa Basım Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Üçüncü Yol: Demokrasinin Yeniden Dirilişi*. Çev. Mehmet Özay. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Gonnelli, A. (1993). *The Basics of Foreign Trade and Exchange*. Federal Reserve Bank of Newyork Public Information Department.
- Gossel, S. J., ve Biekpe N. (2014). Economic Growth, Trade and Capital Flows: A Causal Analysis of Post-liberalised South Africa. *The Journal of International Trade and Economic Development*, 6 (23): 815-836.
- Gozgor, G. ve Can, M. (2017). *Causal Linkages Among the Product Diversification of Exports, Economic Globalization and Economic Growth*. Review of Development Economics, 21(3), ss: 888–908.
- Gökbunar, R. ve Gökbunar, A. (2010). *Terör Ekonomisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Gökgöz, A. Ve Şeker, A. (2014). *Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi*. Bursa: Dora Yayınları.
- Grossman, M.G., Helpmann, H., ve Fajgelbaum, P. (2009). Income Distribution, Product Quality, and International Trade. JEL Classification, *Working paper*, No. 15329.
- Gül, E., Kamancı, A., ve Konya, S. (2013). Dış Ticaretin Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye Örneği. *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı:35, Mart-Nisan, s.3.

- Günsoy, B. (2006). *Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi*. Bursa: Ekin Kitabevi, Basak Matbaacılık.
- Gürkan, Ö. (2001). Küreselleşme ve Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*. Sayı: 3.
- Gürsoy, Y. (2007). *Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi*. 3.Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın.
- Gürsoy, Y. (2010). Dış Ticaret İşlemleri. *Ekin Yayınevi: Bursa*.
- Gürsoy, Y. (2011). Dış Ticaret İşlemleri Muhasebesi. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Güzeltik, E. (1999). *Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmaji*. İstanbul: Sistem Yayınları.
- Harford, T. (2008). *Görünmeyen Ekonomist*. Çeviri: Sibel Demirel. İstanbul: Pegasus Yayınları. 241.
- Hasanoğlu, M. (2001). Küreselleşmenin Devlet Yönetimine Etkileri. *Sayıştay Dergisi*. Sayı: 43. s.72.
- Hausman, J. (1978). *Specification Test in Econometrics*. *Econometrica*, 46(6), 1251-1271.
- Hayaloğlu, P., Kalaycı C., Artan, S. (2015). Küreselleşme Farklı Gelir Grubundaki Ülkelerde Ekonomik Büyümeyi Nasıl Etkilemektedir?. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Nisan, 10(1), S:119-152.
- Held, D., et al. (1999). *Global Transformations: Politics, Economics, and Culture*, Polity Press. Cambridge.

- Höl, E. (2015). *Küreselleşme Bağlamında Dış Ticaret ve Sermaye Hareketlerindeki Değişimlerin Rus Dış Politikasına Etkileri*. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Husted, S., ve Melvin M. (1995). *International Economics*. New York: Harper Collins.
- İhracat Yönetmeliği. (2006). *T.C. Resmî Gazete*, 22510.
- İnsel, A. (1991). *Siyasal Bir Süreç Olarak İktisadi Kalkınma II*. İstanbul: Birikim Yayınları. Sayı: 21. 12-23.
- İsmail, M.A.I. (2019). Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleri ile Dış Ticaretinin Analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- İzmir Ticaret Odası. (1995). İhracat Çeşitleri. <http://www.izto.org.tr/portals/0/pusuladergisi/2015/%C4%B0hracat%20%C3%87e%C5%9E%C4%B0tler%C4%B0.pdf> . (Erişim Tarihi: 25.11.2019).
- Jacques, A. (2003). *Ekonominin Küreselleşmesi*. Çeviren; Sevgi İncei. İstanbul: İletişim Yayınları. 10.
- Kabakçı, E. (2017). *Küreselleşmenin Ekonomik Büyümeye Etkileri: Afrika Ülkeleri Örneği*. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Doktora Tezi.
- Kalemli, Ö. Reyder, Ş. Harl E. ve Weil, D. N. (2000). Mortality Decline Human Capital Invesment and Economic Growth. *Journal of Development Economics*. 62, 1-23.

- Kara, M. (2005). Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye'deki Sınır Ticaretinin Değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 3, 60-79.
- Karabulut, T., Kaya, N. Ve Gürsoy, Z. (2009). Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü'ne Üye Ülkelerin 2006 Yılı İnsani Gelişmişlik Düzeylerinin Analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*. Cilt:2. Sayı: 2. 1-18.
- Karagül, M., İlter, B. (2011). *Dış Ticaret işlemleri ve Muhasebesi Teori ve Uygulama*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karahan, H. ve Karagöl, E. T. (2014). Ekonomik Performansın Temel Taşı: Siyasi İstikrar. *SETA Perspektif*. 41. 1-5.
- Karacan, S. (2010). *Dış Ticaret ve Dış Ticaret İşlemleri Muhasebesi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınevi.
- Karber P. A. (1971). *Terrorism as Social Protest*. (Basılmamış Çalışma).
- Karluk, R. (2003). *Uluslararası Ekonomi, Teori ve Politika*. 7.Baskı, İstanbul: Beta Basım.
- Karluk, R. (2009) *Uluslararası Ekonomi Teori Politika*. İstanbul: Beta Basım.
- Kaya, F. (2009). *Uluslararası Ticaret İşlemler ve Muhasebesi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Kazar, A. ve Kazar, G. (2016). Globalization, Financial Development and Economic Growth. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6 (2), ss: 578-587.
- Kazgan, G. (1988). *Ekonomide Dışa Açık Büyüme*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kazgan, G. (1997). *Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen: Ne Getiriyor? Ne Götürüyor? Nereye Gidiyor?*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları. 1. Basım.

- Keohane, R. O. ve Nye, J. S. Jr. (2000). Introduction. J. S. Nye ve J. D. Donahue (Ed.). Governance in a Globalizing World. *Brookings Institution Press*, Washington D.C. 1-41.
- Ketboğa, M. (2012). *Dış Ticaret Finansmanı, Dış Ticaret Finansmanında Kullanılan Krediler ve Özellikleri, Bu Kredileri Kullandıran Kurumların Kredileri Kullandırma Verimlilikleri*. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Kevük, S. (2007). *Küreselleşme Paradoksu*. Ekodialog. http://www.ekodialog.com/Makaleler/kuresellesme_paradoks_2.html,ET. 12.04.2012.
- Kırdar, Ü. (2004). *İnsan Boyutu Büyütecinden Globalleşen Dünya’da Türkiye’nin Yeri*. Kadir Has Üniversitesi. İstanbul: 1. Kadir Has Ödülleri Kitabı.
- Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 5, No:1.
- Koray M. (2001). *Küreselleşme Süreci ve Ulus-Devlet, Ekonomi, Siyaset Tartışmaları*, M. Koray (Ed.), Küreselleşme ve Ulus – Devlet içinde (s.25-48), İstanbul: Yıldız Teknik Üni. Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Korkmaz, S. ve Aydın, A. (2015). Türkiye’de Dış Ticaret-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(3), 47-76.
- Korun, M. (2019). *Türkiye’nin Dış Ticaret Dengesinde J Eğrisi Hipotezinin Geçerliliği: Ampirik Bir Uygulama*. Çanakkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.

- Köksal, M. (2016). *Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Köse, Z. ve Gültekin, H. (2019). Ekonomik Büyümenin Bir Belirleyicisi Olarak Dış Ticaret: NAFTA Ülkeleri Örneği. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 5(2), 139-151.
- Krause, W. (1965). *International Economics*. Houghton Mifflin Company. Boston.
- Krugman, P.R. (1999). Technology, Trade and Factor Prices, *Journal of International Economics*, 50 (2000): 51-71.
- Krugman, P. R. ve Obstfeld, M. (2003). *International Economics: Theory and Policy*. Boston.
- Krugman, P.R., Obstfeld, M., Melitz, M. (2012) *International Economics Theory and Policy*, 9.th International Edition, Addison-Wesley: Boston.
- Kutay, N. (2014). *Küreselleşme sürecinde Çok Uluslu Şirketler ve Yoksulluk Olgusu*. İstanbul Ticaret Üniversitesi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. S:9.
- Lensink, R., Hermes, N., ve Murinde, V. (2000). Capital Flight and Political Risk. *Journal of International Money and Finance*. 19. 73-92.
- Levin, A. ve Lin, C. (1993). *Unit Root Tests in Panel Data: New Results*. University of California, San Diego Working Paper, p.56-93.
- Lipsey, R.E., Molinari, L., ve Kravis, I.R. (1989). Measures of Prices and Price Competitiveness in International Trade in Manufactured Goods. *University of Chicago Press*, p. 144-149.

- Jenicek, V. ve Krepl, V. (2009). The Role of Foreign Trade and Its Effects. *Agricultural Journal*, 55 (5): 211-220.
- Mammadov, O. (2016). *Dış Ticaret-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneği*. T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Manning, S. (1999). Introduction. *Journal of world system Research*, 5(2), 130- 159.
- MEGEP. (2011). *Muhasebe ve Finansman, Dış Ticaret Kavramları*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Meierrieks, D. ve Gries, T. (2013). Causality Between Terrorism and Economic Growth. *Journal Of Peace Research*, 50 (1), ss: 91-104.
- Melemen, M. (2016). *Uygulamalı Dış Ticaret İşlemleri* (3. Baskı). İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Mete, M. (2013). *Dış Ticaretin Belirleyicileri ve Türkiye Uygulaması*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Metin, İ. ve Akcan, A.T. (2017). Küreselleşmenin Dış Ticarete Etkisi: Türkiye Analizi. *Journal of Current Researches on Busşness ans Economics*, Volume:7, Sayı:2.
- Mill, J. S. (1848-1976), *Principles of Political Economy*, 7th edn 1871 Fairfield: A. M. Kelly.
- Morand, O. F. (2004). Economic Growth Longevity and the Epidemiological Transition. *The European Journal of Health and Economics*. 5: (2). 166 – 74.

Motinga, D. (2001). Openess and Economic Growth: Is There a Long-Run Relationship for Namibia?. *NEPRU Working Paper*, No: 79, 1-23.

Muhasebe Türk (2019). *Bedelli İthalat Nedir, Ne Demek*.
<https://www.muhasebeturk.org/nedir/bedelli-ithalat-nedir-ne-demek>. (Erişim Tarihi: 12.11.2019).

Nayyar, D. (2000). *UNCTAD X High-level Round Table on Trade and Development: Directions for the Twenty-First Century Globalization and Development Strategies*. UNCTAD.

Nişancı, E. (2003). Küresellik, Küreselleşme; Bir Tanıma Doğru. *Maltepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 1,37-45.

O'Brien R. ve Williams, M. (2007). *Global Political Economy: Evolution and Dynamics*. Palgrave MacMillan, New York.

O'loughlin, J., Steheli, L. ve Greenberg, E. (2004). *Economic Globalization, Political Changes and Social Outcomes*. Globalization and Its Outcomes, The Guilford Press: New York.

Okur, B. (2004). *Türkiye'de Terör ve Ekonomi İlişkisi*. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Omay, T., Bahar A. ve İlalan, D. (2011). The Effects Of Terrorist Activities On Foreign Direct Investment: Nonlinear Evidence. *Mpra Working Paper*. No: 31015.

Özcan, Ö. ve Göl, S. (2018). *Haldun Makro İktisat*. Ankara: Savaş Yayınevi.

Özçelik, Ö. (2012). *Dış Ticaretin İktisadi Büyüme Üzerine Etkileri: Çin ve Türkiye Örneği*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Uluslararası Ticaret ve Para Yönetimi Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.

- Özel, H. A. (2011). İktisadi Perspektiften Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2, ss.92.
- Özel, H. A. (2012). Küreselleşme Sürecinde Ticari ve Finansal Açıklığın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C:10, S:19, ss: 21-43.
- Özgöker, U. (2014). *Uluslararası Ticarete Yeni Yaklaşımlar*. Subcon Turkey Yan Sanayi ve Tedarikçi Gazetesi.
- Öztekin, D. ve Erataş, F. (2009). *Net Portföy Yatırımları ile Reel Faiz Arasındaki İlişkinin Küresel Kriz Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Türkiye Uygulaması*. EconAnadolu 2009 Konferansı.
- Öztürk, E. ve Özel, H. A. (2018). E-7 Ülkelerinde Dış Ticaretin Ekonomik Büyümeye Etkisi. *Journal of Süleyman Demirel University Institute of Social Sciences Year*, 2(31), 358-369.
- Öztürk, İ. (2008). *Türkiye'nin Küresel Düzene Etkin Katılımı*. Türkiye'nin Küreselleşmesi: Fırsatlar ve Tehditler, Ed. by. İbrahim Öztürk, I. Cilt Küreselleşmeye Türkiye'den Bakışlar. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:2008-1. 23.
- Öztürk, S. ve Çelik, K. (2009). Terörizm ve Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri. *Akdeniz Üniversitesi Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*. Cilt: 1. Sayı: 2. 13.

- Peçe, M.A. (2013). *Terörün Ekonomik Etkileri: Orta Doğu Üzerinde Bir İnceleme*. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Peseran, M. H. (2007). A Simple Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence. *Journal ve Applied Econometrics*, 22, pp. 265-312.
- Pınar, Ö. ve Şimşek, E. (2003). Küreselleşmenin Getirdiği Sorunlar ve Bu Sorunlara Çözüm Önerileri. *Uludağ Ün. İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Dergisi*, Cilt 22, S.2.
- Prendergast, R. ve Stewart, F. (1995). *Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma*. İstanbul. YKY Yayın Evi.
- Pustu, Y. (2006). Küreselleşme Sürecinde Kent <Antik Site'den Dünya Kentine>. *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 60, 146.
- Rabbi, A. M. F. (2013). Imbalance in Life Table: Effect of Infant Mortality on Lower Life Expectancy at Birth, *Journal of Scientific Research*, 5(3), 479-488.
- Rafat, B., Emadzadeh, M., ve Ahmadi, K. (2013). Economic, Social and Political Aspect of Globalization on Health in Developing Countries (with Segregation). *International Journal of Academic Research in Business & Social Sciences*, 3(7), 384-402.
- Sandler, T., Enders, W. (2002). An Economic Perspective On Transnational Terrorism, *European Journal of Political Economy*, 20 (2), 301-316.
- Saran, M. (2013). *Küreselleşme ve Kültür: Sınırların Belirleyicisi Kültür*. E. N. Orhon ve R. A. Yılmaz (Ed.). Küreselleşme ve Kültürlerarası İletişim. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 40-72.

- Sarıbay A. ve Keyman, F. (2000). *Global Yerel Eksende Türkiye, Siyaset ve Toplumsal Yaşam*” *Global Yerel Eksende Türkiye*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Sayım, F. ve Zengin, H. İ. (2012). Dış Ticarete Kullanılan Finansman ve Teslim Şekillerinin Türkiye’nin Sınır Ticareti Uygulamalarında Kullanılabilirliği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 17, 216-236.
- Scheffler, R.M. (2004). Health Expenditure and Economic Growth: An International Perspective. *Occasional Papers on Globalization*, 1, (10), University of South Florida, 1- 9.
- Schoenbaum, T.J. (1992). Free International Trade and Protection of the Environment: Irreconcilable Conflict?. *The American Journal of International Law*, 86(4), ss. 700-727.
- Seki, İ. ve Akyıldız, A. (2018). Türkiye’de ki Terör Olaylarının Döviz Kuru Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Yaklaşım. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, Sayı: 5, Syf: 76-91.
- Sen, A. (1999). *Health in development*. Bulletin of the World Health Organization, 77(8), 619.
- Senhadji, A. (1998). Time-Series Estimation Of Structural İmport Demand Equations: A Cross-Country Analysis, IMF Staff Papers, 45, 236– 268.
- Seyidoğlu, Halil (1996). *Uluslararası İktisat. Teori, Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (1999). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*. İstanbul: Turhan Kitabevi.

- Seyidoğlu, H. (2001). *Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Can Yayınevi.
- Seyidoğlu, H. (2003). “Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama”, Geliştirilmiş 15.Baskı, Güzem Can Yayınları: İstanbul
- Seyidoğlu, H. (2003). Uluslararası Mali Krizler, İMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*.
- Seyidoğlu, H. (2007). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Can Yayınları, No: 22.
- Seyidoğlu, H. (2009). *Uluslararası İktisat*. 17. Baskı, İstanbul: Gizem Can Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2013). *Uluslararası iktisat teori politika ve uygulama* (19. Baskı). İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seymen, O.A. Bolat, T. (2005). *Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sezen, S. (2008). *Türkiye’de İhracat Performansını Etkileyen Makro Değişkenlerin Ekonometrik Analizi*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Sherlock, J. ve Reuvid, J. (2004). *The Handbook of International Trade – A Guide to The Principles and Practice of Export*, GMB Publishing.
- Solarin, S. A. ve Shahbaz, M. (2015). Natural Gaz Consumption and Economic Growth: The Role of Foreign Direct Investment. Capital Formation and Trade Openness in Malaysia. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Volume 42, ss. 835-845.
- Stiglitz, J. E. (2006). *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*. İstanbul: Plan B Yayıncılık.

- Stiglitz J. E. (2018). *Küreselleşme –Büyük Hayal Kırıklığı*. (Çev.), Arzu Taşçıoğlu, Deniz Vural. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sturm, J.E., Leertouwer, E. ve De Haan, J. (2002). *Which Economic Freedoms Contribute To Growth? A Comment*. *Kyklos*, 55(3), ss.403-416.
- Subasat, T. (2003). What does the Hechscher–Ohlin Model Contribute to International Trade Theory? A Critical Assessment. *Review of Radical Political Economics*, 35(2), pp.148-165.
- Šliburyte, L. ve Masteikiene, R. (2010). Impacts of Globalization On Lithuanian Economic Growth. *Economics and Management*, 2010(15), pp.288-294.
- Şahbudak, E. ve Şahin, D. (2015). Sağlık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi: BRIC Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 4, ss.154-160.
- Şahin, A. (2007). *İhracat Prosedürlerini Biliyor Musunuz?*. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.
- Şanlısoy, S. (2020). Türkiye’de Politik İstikrarsızlık ile Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi. *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 92: 85-114.
- Şaylan, G. (1997). *Küreselleşmenin Gelişimi, Küreselleşme*. Ankara: Mge Kitabevi, s.9.
- Şimşek, M. (2003). İhracata Dayalı-Büyüme Hipotezinin Türkiye Ekonomisi Verileri ile Analizi, 1960–2002. *D.E.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi*, Cilt:18 Sayı:2, 43- 63.
- Şimşek, T. ve Özkaya, Y. (2018). Türkiye’de Terörizm ve Temel Makroekonomik Göstergeler Arasındaki İlişki. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Vol. 17 Issue 1, p267-290. 24p.

- Şirinpınar, A. (2012). *Dış Ticarete Akreditif işlemlerinde Operasyonel Risklerin Önlenmesi*. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yönetim Ekonomisi Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Şit, M. ve Karadağ, H. (2019). Ortadoğu'daki Terörün Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: Panel Veri Analizi. *Journal of the Human & Social Science Researches*, Vol. 8 Issue 2, p1313-1329. 17p.
- Tağraf, H. (2002). Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, SS: 35.
- Takım, A. (2015). *Uluslararası Ticarete Giriş*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- T.C. Merkez Bankası (2001). 2001/YB-45 Sayılı Genelge. <http://www.rdbe.com.tr/disticaret/mevzuatlar/TRANSITTICARET.htm>. (Erişim Tarihi: 01.11.2019).
- Terörle Mücadele Kanunu. (1991). TBMM Erişim: 10 Ekim 2018. Değişik birinci fıkra: 15/7/2003-4928/20 md.
- Tekbaş, M. (2019). BRICS-T Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Küreselleşme İlişkisi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 3.
- Tıraş, H.H., Özbek, S. (2020). OECD Ülkelerinde Doğuşta Yaşam Beklentisinin Belirleyicilerinin Ekonometrik Analizi. *Business & Management Studies: An International Journal*, Vol.:8 Issue:3, 2893-2923.
- TİM. (2019). *İhracat Türleri*. <https://www.tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rehberi-ihracat-turleri.html>, (28.10.2019).
- Tomlinson, J. (2004). *Küreselleşme ve Kültür*. (Çev. A. Eker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Tunçsiper, B. ve Rençber, E. Z. (2017). Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişki: Türkiye rneği. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, Volume 3(2), ss. 619-630.
- Tupy, M.L. (2005). *Trade Liberalization and Poverty Reduction in Sub-Saharan Africa*. CATO Institute Press, Policy Analysis No. 557.
- Türedi, S. ve Berber, M. (2010). Finansal Kalkınma, Ticari Açıklık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye zerine Bir Analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, S:35, ss. 301-316.
- Türker, T. (2007). *Dış Açık Büyüme: Türkiye rneği*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İİBB Yayınları.
- Uçan, O. ve Koçak, E.(2014). Türkiye’de Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2014, Cilt: 7, Sayı: 2, s. 51-60.
- Ulugay, O. (2001). *Küreselleşme Korkusu*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- United States Congress, Joint Economic Committee, (2002). *The Economic costs of terrorism*. http://www.jec.senate.gov/public/_cache/files/79137416-2853-440b-9bbe-e1e75d40a79d/the-economic-costs-of-terrorism---may-2002.pdf.
- Usiner, J. C. (1993). *International Marketing: A Culturel Approach*. Prentice-Hall International, Wiltshire.
- Utkulu, U. (2005). *Türkiye'nin Dış Ticareti ve Değişen Mukayeseli stnlkler*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Utkulu, U. ve Kahyaoğlu, H. (2005). *Ticari ve Finansal Dış Açıklık Türkiye’de Büyümeyi Ne Yönde Etkiledi?*. [Bildiri]. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü alıştayı, 21-22 Eylül.

- Uzandaç, G. H. (2008). *Serbest Bölgelerin Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri: Türkiye Uygulaması*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Ülken, Y. (1989). *20.Yüzyılda Dünya Ekonomisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi, s.14.
- Ümit, A. Ö. (2016). Türkiye’de Ticari Açıklık, Finansal Açıklık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiler: Sınır Testi Yaklaşımı. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C:9, S:1, ss. 255-272.
- Ünsür, Z. (2019). *Küreselleşmenin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Nedensellik Ekseninde Değerlendirilmesi*. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Well, D. N. (2007). Accounting for the effect of health on economic growth. *The quarterly journal of economics*, 122(3), 1265-1306.
- Went, R. (2001). *Küreselleşme Neoliberal İddialar Radikal Yanıtlar*. (çev. Emrah Dinç), İstanbul: Yazın Yayıncılık.
- WHO (World Health Organization). (2015). *2015 Global Reference List of 100 Core Health Indicators*, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/173589/WHO_HIS_HSI_2015_3_eng.pdf;jsessionid=F177D9AA08FE942142262E31E0397FAB?sequence=1. Erişim Tarihi: 05.05.2020.
- Yalçınkaya, T. (2010). *Küreselleşme Sürecinin Ekonomi Politikaları Üzerine Etkilerinin Analizi: Türkiye Örneği*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

- Yanar, R. (2011) *Türkiye'nin Suriye, Lübnan ve Ürdün ile Ekonomik Entegrasyonu*, Stratejik Düşünce Enstitüsü Analiz. <http://www.sde.org.tr/userfiles/file/EKONOMIK%20ENTEGRASYON%20ANALIZ%2032%20SAYFA.pdf>. 29.11.2012.
- Yapraklı, S. (2007). İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik-Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 34, 97 112.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2018). *Panel Veri Ekonometrisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Yıldız, E. B. ve Berber, M. (2011). İthalata Dayalı Büyüme: 1989-2007 Türkiye Örneği. *Atatürk Ü. İİBF Dergisi*, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 25, 165-179.
- Yılmaz, Ş. (2012). *Dünya Ekonomisi ve Türkiye: Globalleşme, Liberalizasyon ve Kriz*. Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni, S: 5.
- Yurdakul, E.M. (2014). *Türkiye'de İthalatın Gelişimi ve İthalatın Yapay Sinir Ağları Yöntemi ile Tahmin Edilebilirliğine Yönelik Bir Analiz*. T.C. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Yücesan, M. (2017). *Döviz Kuru Değişimlerinin Dış Ticaret Üzerine Etkileri: Türkiye'nin Yeni Dış Ticaret Pazarları Arayışında Seçilmiş Ülke Grupları Üzerine Ekonometrik Bir Analiz*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Yücel, F. (2006). Dış Ticaretin Belirleyicileri Üzerine Teorik Bir Yaklaşım. *Sosyoekonomi Dergisi*, 2(4), 47.

